

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЖЕЛНОВАЧ Євген Геннадійович

УДК 343.9:316.3(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

081 – право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Є.Г. Желновач

Науковий керівник Крикун Вячеслав Віталійович, доктор юридичних наук,
професор

Одеса – 2024

АНОТАЦІЯ

Желновач Є.Г. Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2024.

Отримавши незалежність, Україна стала на шлях розбудови демократичної, правової держави. Однією з умов формування такої держави, її соціальною основою є громадянське суспільство, у якому через систему соціальних інститутів, суспільних зв'язків створюються необхідні умови для реалізації кожним громадянином своїх можливостей, забезпечуються особисті права і свободи, зокрема права на інформацію, як базового елементу сучасного інформаційного суспільства.

Однак, події 2022 року, а саме, військове вторгнення росії в Україну створило надзвичайні умови для формування інформаційної спільності суспільства. З одного боку, це пов'язано з, так званим, «інформаційним фронтом», а з другого – з інформаційним суверенітетом держави, який звичайно буде знаходитися під небувалим впливом.

Очевидно, що обидва вказані аспекти потребують захисних інструментів задля того, щоб кожне суспільство можна було назвати громадянським у всіх його проявах. У сучасній науковій думці чимало уваги приділяється аналізу умов формування громадянського суспільства, чинників, що пришвидшують, чи навпаки, гальмують цей процес. Однією з невід'ємних якостей громадянського суспільства і водночас однією з важливих умов його становлення можна назвати свободу інформації. Забезпечення в державі права на одержання, поширення, використання інформації, скасування/обмеження цензури, максимально можлива інформаційна відкритість органів державної влади – все це є найважливішим гарантом становлення сучасного громадянського суспільства. У той же час умови воєнного стану, зрозуміло, що вимагають певних обмежень свободи інформації задля забезпечення державної безпеки та збереження людських життів.

Отже, можна виокремити поняття «інформаційного суспільства» для опису умов формування сучасного громадянського суспільства, його розвитку як у мирний час, так і в умовах відкритого воєнного конфлікту, який є найбільший в сучасній історії Європи.

Разом з тим у сучасній науці права відсутнє єдине розуміння означеної категорії, не встановлено взаємовідношення категорій інформаційне суспільство та громадянське суспільство, потребують з'ясування роль та значення свободи інформації для розбудови громадянського суспільства в мирний час, гібридній війни та в умовах воєнного стану. Механізм гарантування інформаційних прав і свобод людини ще не визначений належним чином на правовому рівні, і дослідження теорії інформаційного суспільства науково-дисертаційним шляхом залишаються недостатніми, тим більш в умовах сучасної війни в ХХІ столітті. Все вищезазначене обумовлює актуальність обраної дослідження, як такого, що може лягти в основу сучасної наукової правової школи інформаційного суспільства та інформаційного права.

Науково-методичний фундамент дослідження сформовано на основі наукових розробок та публікацій таких відомих науковців як Алексєєв С.С., Белей Л., Белл Д., Брижко В.М., Гапотій В.Д., Денисова О.С., Ісмайлов К.Ю., Марущак А.І., Корнієнко М.В., Кузніченко С.О., Письменицький А., Ромащенко В.А., Савінова Н.А., Скакун О.Ф., Сливка С., Цвік М.В., Цимбалюк В.С. та інші вчені, роботи яких безпосередньо стосувались окремих питань щодо формування громадянського суспільства, інформаційного суверенітету, свободи слова, інформаційної безпеки і, зокрема в сферах, що стосуються інформаційних прав і свобод, їх закріплення та забезпечення.

Метою дисертації є розкриття адміністративно-правових засад змісту, природи і специфіки правового регулювання інформаційного суспільства в сучасній Україні, що зумовило необхідність розв'язання таких задач:

- проаналізувати наукові концепції щодо розуміння інформаційного суспільства;
- дослідити історичні, структурні та правові особливості розуміння поняття інформаційного суспільства в умовах війни;

- виявити рівень дослідженості в юриспруденції свободи інформації в інформаційному та громадянському суспільстві;
- розкрити та обґрунтувати місце і роль свободи інформації в структурі сучасного громадянського інформаційного суспільства та в умовах війни;
- визначити особливості сучасного стану та напрямки функціонування інформаційного суспільства на території України в умовах війни;
- проаналізувати фундаментальні нормативно-правові акти України у сфері забезпечення розвитку інформаційного суспільства;
- встановити міжнародний досвід формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства та можливості впровадження європейських стандартів у правові основи інформаційного суспільства в Україні;
- обґрунтувати напрями удосконалення адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини пов'язані з формуванням та функціонуванням інформаційного суспільства в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні.

Вступ дисертації містить обґрунтування вибору теми дослідження; зазначено про зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами кафедри, університету; визначено мету та завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію матеріалів дисертації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «Наукові концепції щодо розуміння інформаційного суспільства» розкрито стан наукової розробки питань історичних, структурних та правових особливостей розуміння поняття інформаційного суспільства в умовах війни; надані поняттєво-категоріальні характеристики «інформаційного суспільства», таким чином, було здійснено вихід на розуміння концептуальних категорій: «інформація», «інформаційне суспільство», «громадянське суспільство», «свобода інформації», «інформаційне суспільство в умовах війни»; встановлений

рівень дослідженості в юриспруденції свободи інформації в інформаційному та громадянському суспільстві: термін «інформаційне суспільство» у більшості випадків використовується як яскравий синонім терміну «інформаційно-комунікаційні технології», а концепція «інформаційного суспільства», і до сьогодні, не отримала глибокого осмислення та врахування українських контекстуальних особливостей через відступлення від наукових стандартів взагалі, та в юриспруденції зокрема. Так, з'ясовані дефініція та сутність інформації; досліджені поняття, ознаки та сутність громадянського суспільства; проаналізовані поняття та зміст категорії «свобода інформації» у контексті сучасного розуміння громадянського інформаційного суспільства та рівень її дослідженості в умовах воєнного стану; розглянуто місце і роль свободи інформації в структурі сучасного громадянського інформаційного суспільства та в умовах війни; досліджено роль інформації в сучасній теорії громадянського та інформаційного суспільства; визначені адміністративно-правові інструменти забезпечення свободи інформації у сучасному громадянському інформаційному суспільстві на тлі воєнного стану.

Запропоновано авторський підхід до вивчення нормативного змісту поняття «інформація», під інформацією слід розуміти документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Таке визначення інформації доречно доповнювати більш конкретним переліком носіїв, на яких інформація може міститися.

Визначено, що громадянське суспільство – сукупність вільних людей, що мають високий соціальний, культурний, моральний рівень особистої розвиненості, що взаємодіють з державою, яка гарантує та забезпечує їм повний обсяг та реальне підтримання прав та свобод, які є загально визначеними у сучасному демократичному світі.

Установлено ознаки на надано авторську інтерпретацію поняттю інформаційне суспільство в умовах воєнного стану – це така форма глобального соціального інформаційного простору, де з одночасною реалізацією ефективною інформаційною взаємодією людей, їх активного доступу до світових інформаційних ресурсів, задоволення потреб щодо інформаційних продуктів і послуг, існує і певна система

вимушених під тиском війни державно-владних обмежень у поширенні інформації, що з одного боку захищає, а з другого – обмежує права та свободи громадян.

Розуміння ж інформаційного сучасного суспільства в умовах війни, або під час оголошення правового режиму воєнного стану, потребує врахування, окрім правових інструментів гарантування свободи інформаційних відносин, також і певних інформаційних обмежень, що формуються задля потреб захисту інформаційного суверенітету держави та суспільства від таких інформаційних загроз, як інформаційна агресія, інформаційний тероризм, проведення протиправних інформаційно-психологічних операцій державою-агресором, ідеологічно-пропагандистські заходи та інші дії, що негативно впливають на інформаційне благополуччя суспільства і держави.

Другий розділ «Форма адміністративно-правового забезпечення інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні» охоплює такі досліджувані питання, як адміністративно-правовий фундамент інформаційного суспільства в Україні. Досліджено нормативно-правові акти та інші чинники, які впливають на сучасне інформаційне суспільство, побудувавши їх детальну, фундаментальну характеристику.

Встановлено, що Україна перша країна в світі, яка під час повномасштабної війни здійснює позитивні нормативні зміни в медіосфері, що забезпечує, поряд з безпековими питаннями, прозорість медійного простору та реалізує права на свободу вираження поглядів, отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації та її вільного поширення.

Проаналізовано фундаментальні нормативні акти, чинних законодавчих актів України, підзаконних нормативних документів, що так чи інакше стосуються забезпечення свободи інформації, як базової умови формування інформаційного суспільства в Україні в цілому та в умовах війни.

З'ясовано, що як і будь-яка сфера законодавства, нормативні акти України у сфері свободи інформації будуються у чітку структуру, яка складається з міжнародних актів, законодавчих актів та підзаконних нормативно-правових документів. До фундаментальних нормативно-правових актів можна віднести наступні акти:

Конституція України, закони України «Про інформацію», «Про захист персональних даних», «Про медіа», Конвенцію «Про захист прав людини основоположних свобод», Загальну декларацію прав людини ООН, Конвенцію Ради Європи «Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних», Конвенцію Ради Європи про доступ до офіційних документів, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Шенгенську Конвенцію та Конвенцію Європолу.

Доведено, що закон України «Про правовий режим воєнного стану» за своєю суттю не є фундаментальним нормативно-правовим актом у сфері інформаційного права, але в сучасних українських умовах є таким, що вносить корективи в кожний правовий акт України від Конституції, міжнародних актів до відповідних підзаконних документів.

Встановлено, що з введенням воєнного стану Україна частково відступила від своїх міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав людини. Зокрема, відбулася дерогація зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, про що Уряд України належним чином сповістив Раду Європи. В українських реаліях ми стикаємося з унікальнішою в світі ситуацією, коли влада має повну законну можливість обмежувати громадян в інформаційній свободі і тим самим стримувати розвиток інформаційного суспільства, але не робить цього, а навпаки саме воєнний стан став каталізатором розвитку новітніх інституцій інформаційного суспільства.

У третьому розділі «Шляхи модернізації адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні» розроблено питання про: міжнародний досвід формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства; шляхи реформування адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану та в контексті європейської інтеграції України; напрями удосконалення адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні.

Удосконалено методику визначення глобальних тенденцій у розвитку сучасного світу: стрімке розгортання інформаційного суспільства, спрямованого на

налагодження конструктивного спілкування з урядовими органами на новому рівні, та забезпечення громадян можливістю займатися діяльністю, недоступною в епоху постіндустріальної ери. В цьому контексті зростає значення інформації, знань та освіти. З появою якісно нових потреб суспільства змінюється і система інформаційного суспільства. Тому, для забезпечення можливості ефективного функціонування системи інформаційного суспільства в умовах глобальної інтеграції, вкрай необхідною є її адаптація до нових умов суспільного розвитку. Інформаційне суспільство піддається впливу різних чинників, але як нова форма постіндустріального суспільства заснованого на знаннях, воно стає одним з головних викликів сучасності.

Встановлено, що в умовах існуючих викликів Україна досягла значних досягнень у процесі цифрової трансформації та розвитку електронного урядування. Також були зроблені важливі кроки у гармонізації законодавства з Європейським Союзом та партнерами з НАТО у сферах електронних довірчих послуг, електронних комунікацій, кібергігієни, інформаційної та медіаграмотності, електронного урядування та цифрової економіки. Це сприяє поступовій інтеграції країни до Єдиного цифрового ринку ЄС. Україна визнає необхідність базування сучасного інформаційного суспільства на інформаційно-комунікаційних технологіях, автоматизації та роботизації, а також на створенні єдиної інтегрованої системи зв'язку. Це дозволить забезпечити доступ до інформації та знань для кожної особи, що відкриє нові можливості у суспільних відносинах та роботі державних органів будь-якого рівня, сприяючи побудові сервіс-орієнтованої держави.

Обґрунтовано, що одним із головних шляхів подальшого розвитку інформаційного суспільства в Європейському Союзі є створення Єдиного цифрового ринку ЄС. Всі сфери освіти, архіви, банки та бази даних, соціальне обслуговування та культурні пам'ятки вже активно інтегруються в Інтернет, пропонуючи широкий спектр електронних послуг. Більшість функцій державних установ також перенесено в онлайн-режим, а інформаційні послуги у сфері державної політики, соціальної сфери, бізнесу, освіти, працевлаштування, сім'ї, здоров'я, відпочинку, спорту, транспорту, туризму та інших галузях доступні через

Інтернет. Активно впроваджується штучний інтелект. Важливою є наявність пошукових систем і засобів зворотного зв'язку для забезпечення ефективного користування цими послугами.

З'ясовано, що протягом останніх років в Україні спостерігається стійкий позитивний розвиток інформаційного суспільства, що можна вважати сталою тенденцією. Зокрема, очікується, що в найближчому майбутні і на середньострокову перспективу в нашій країні продовжаться процеси широкомасштабної впровадження інтернет-сервісів та відповідних технологій віртуальної та доповненої реальності, технології блокчейн, обороту криптовалют, штучного інтелекту, штучного інтелекту, конвергенції традиційних та розвитку нових медіа-форматів на технологічній базі інтернету. Вже зараз в Україні активно формується значна аудиторія інтернет-користувачів та характерне мережеве соціокультурне оточення, що в багатьох аспектах буде схоже на аналогічні у розвинених країнах. Продовжуватиметься диверсифікація аудиторії, формування нових моделей інформаційного споживання, а також зростання соціальної та політичної активності в Інтернеті.

Науково-практичне значення одержаних результатів полягає в узагальненні та доповненні існуючих знань, теоретико-методичних підходів щодо обґрунтування напрямів удосконалення механізмів адміністративно-правових засад інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні. Запропоновані основні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані в практичній діяльності органів законодавчої та виконавчої влади для подальшого удосконалення механізмів розвитку інформаційного суспільства в контексті формування та реалізації державної інформаційної політики та політики діджиталізації, цифровізації України.

Ключові слова: інформаційне суспільство, воєнний стан, модель правового регулювання інформаційного суспільства в умовах воєнного стану, правове регулювання інформаційного суспільства в умовах війни.

ABSTRACT

Zhelnovach E.H. Administrative and Legal Foundations of the Information Society in the Conditions of Martial Law in Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 «Law». Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, 2024.

After gaining independence, Ukraine embarked on the path of building a democratic, legal state. One of the conditions for the formation of such a state, its social basis, is a civil society, in which, through a system of social institutions and social relations, the necessary conditions are created for each citizen to realize his potential, personal rights and freedoms are ensured, in particular the right to information, as a basic element of modern information society.

However, the events of 2022, namely, Russia's military invasion of Ukraine, created extraordinary conditions for the formation of society's information community. On the one hand, it is connected with the so-called "information front", and on the other, with the information sovereignty of the state, which will naturally be under unprecedented influence.

It is obvious that both of these aspects need protective tools so that every society can be called civil in all its manifestations. In modern scientific thought, a lot of attention is paid to the analysis of the conditions for the formation of civil society, the factors that speed up or, on the contrary, slow down this process. Freedom of information can be called one of the essential qualities of civil society and at the same time one of the important conditions for its formation. Ensuring in the state the right to receive, disseminate, use information, cancel/restrict censorship, the maximum possible informational openness of state authorities - all this is the most important guarantor of the formation of a modern civil society. At the same time, the conditions of martial law clearly require certain restrictions on freedom of information in order to preserve human lives.

So, the concept of "information society" can be singled out to describe the conditions for the formation of modern civil society, its development both in peacetime

and in the conditions of an open military conflict, which is the largest in the modern history of Europe.

At the same time, there is no unified understanding of the defined category in modern legal science, the relationship between the categories information society and civil society has not been established, the role and significance of freedom of information for the development of civil society in peacetime, hybrid war, and martial law needs to be clarified. The mechanism of guaranteeing the informational rights and freedoms of a person has not yet been properly defined at the legal level, and research on the theory of the information society in a scientific-dissertation way remains insufficient, especially in the conditions of modern war in the XXI century. All of the above determines the relevance of the selected research as such, which can form the basis of a modern scientific legal school of the information society and information law.

The scientific and methodological foundation of the research was formed on the basis of scientific developments and publications of such well-known scientists as S. Alekseev, L. Beley, D. Bell, V. Bryzhko, V. Hapotii, O. Denisova, K. Ismailov, A. Marushchak, M. Kornienko, S. Kuznichenko, A. Pysmenitskyi, V. Romaschenko, N. Savinova, O. Skakun, S. Slyvka, M. Tsvik, V. Tsymbalyuk and other scientists whose works directly related to certain issues related to the formation of civil society, information sovereignty and, in particular, in the areas related to information rights and freedoms, their consolidation and provision.

The purpose of the dissertation is to reveal the administrative and legal foundations of the content, nature and specifics of the legal regulation of the information society in Ukraine, which necessitated the solution of the following problems:

- analyze scientific concepts regarding the understanding of the information society;
- to investigate the historical, structural and legal peculiarities of the understanding of the concept of information society in the conditions of war;
- to reveal the level of research in the jurisprudence of freedom of information in the information and civil society;
- to reveal and substantiate the place and role of freedom of information in the structure of the modern civil information society and in the conditions of war;

- to determine the features of the current state and the directions of functioning of the information society on the territory of Ukraine in the conditions of war;
- to analyze the fundamental regulatory and legal acts of Ukraine in the field of ensuring the development of the information society;
- to establish international experience in the formation of administrative and legal foundations for the development of the information society and the possibility of introducing European standards into the legal foundations of the information society in Ukraine;
- to substantiate the directions for improving the administrative and legal foundations of the formation of the information society in the conditions of martial law in Ukraine.

The object of the study is social relations related to the formation and functioning of the information society in the conditions of martial law.

The subject of the research is the administrative and legal foundations of the information society in the conditions of martial law in Ukraine.

The introduction of the dissertation contains the rationale for choosing the research topic; the connection of the work with scientific programs, plans, topics of the department, university is indicated; the purpose and task, object, subject and research methods are determined; the scientific novelty and practical significance of the obtained results are disclosed; information about the recipient's personal contribution, the approval of the dissertation materials, the structure and scope of the dissertation is given.

In the first chapter "Scientific concepts regarding the understanding of the information society" the state of scientific development of historical, structural and legal features of the understanding of the concept of the information society in conditions of war is disclosed; the conceptual and categorical characteristics of the «information society» were provided, thus, an understanding of the conceptual categories was made: «information», «information society», «civil society», «freedom of information», «information society in conditions of war»; the established level of research in the jurisprudence of freedom of information in the information and civil society: the term «information society» is in most cases used as a bright synonym for the term «information

and communication technologies», and the concept of «information society» has not received a deep understanding and consideration until today Ukrainian contextual features due to deviation from scientific standards in general, and in jurisprudence in particular. Yes, the definition and essence of information are clarified; researched concepts, signs and essence of civil society; analyzed concepts and content of the category "freedom of information" in the context of the modern understanding of the civil information society and the level of its research in the conditions of martial law; the place and role of freedom of information in the structure of the modern civil information society and in the conditions of war are considered; the role of information in the modern theory of civil and information society is investigated; defined administrative and legal instruments for ensuring freedom of information in the modern civil information society against the background of martial law.

The author's approach to the study of the normative content of the concept of «information» is proposed; information should be understood as documented or publicly announced information about events and phenomena occurring in society, the state, and the surrounding natural environment. Such a definition of information should be supplemented with a more specific list of media on which information can be contained.

It was determined that civil society is a set of free people with a high social, cultural, and moral level of personal development, who interact with the state, which guarantees and provides them with the full scope and real maintenance of rights and freedoms that are generally defined in the modern democratic world.

The author's interpretation of the concept of information society under martial law is a form of global social information space, where with the simultaneous implementation of effective information interaction of people, their active access to global information resources, satisfaction of needs for information products and services, there is also a certain a system of state-authority restrictions on the dissemination of information forced under the pressure of war, which on the one hand protects, and on the other - limits the rights and freedoms of citizens.

Understanding the modern informational society in conditions of war, or during the declaration of martial law, requires taking into account, in addition to legal instruments

guaranteeing the freedom of information relations, also certain informational restrictions that are formed for the needs of protecting the informational sovereignty of the state and society from such informational threats as informational aggression, information terrorism, conducting illegal information and psychological operations by the aggressor state, ideological and propaganda measures and other actions that negatively affect the information well-being of society and the state.

The second section "The form of administrative and legal provision of the information society in the conditions of martial law in Ukraine" covers such researched issues as the administrative and legal foundation of the information society in Ukraine. Regulatory and legal acts and other factors affecting the modern information society were studied, building their detailed, fundamental characteristics.

It has been established that Ukraine is the first country in the world that, during a full-scale war, implements positive regulatory changes in the media sphere, which ensures, along with security issues, the transparency of the media space and realizes the rights to freedom of expression, obtaining versatile, reliable and operational information and its free spread.

Fundamental normative acts, current legislative acts of Ukraine, sub-legal normative documents, which in one way or another relate to ensuring freedom of information, as a basic condition for the formation of an information society in Ukraine as a whole and in war conditions, have been analyzed.

It was found that, like any sphere of legislation, normative acts of Ukraine in the field of freedom of information are built into a clear structure, which consists of international acts, legislative acts, and secondary legal documents. The fundamental legal acts include the following acts: the Constitution of Ukraine, laws of Ukraine «On Information», «On Protection of Personal Data», «On Media», Convention «On the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms», UN Universal Declaration of Human Rights, Convention of the Council of Europe «On the protection of individuals with regard to automated processing of personal data», the Convention of the Council of Europe on access to official documents, the International Covenant on Civil and Political Rights, the Schengen Convention and the Europol Convention.

It has been proven that the law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law» is not, in its essence, a fundamental legal act in the field of information law, but in modern Ukrainian conditions it is such that it makes corrections to every legal act of Ukraine, from the Constitution, international acts to by-laws documents

It was established that with the introduction of martial law, Ukraine partially withdrew from its international obligations in the field of human rights protection. In particular, there was a derogation from the obligations under the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which the Government of Ukraine notified the Council of Europe about. In Ukrainian realities, we are faced with the most unique situation in the world, when the government has a full legal opportunity to limit citizens' freedom of information and thereby restrain the development of the information society, but does not do this, and on the contrary, the martial law becomes a catalyst for the development of the newest institutions of the information society.

In the third chapter «Ways of modernization of the administrative and legal foundations of the formation of the information society in the conditions of martial law in Ukraine» the issues of: international experience of the formation of the administrative and legal foundations of the development of the information society are developed; ways of reforming the administrative and legal foundations of the formation of the information society in the conditions of martial law and in the context of the European integration of Ukraine; directions for improving the administrative and legal foundations of the formation of the information society in the conditions of martial law in Ukraine.

The methodology for determining global trends in the development of the modern world has been improved: the rapid deployment of the information society, aimed at establishing constructive communication with government bodies at a new level, and providing citizens with the opportunity to engage in activities unavailable in the post-industrial era. In this context, the importance of information, knowledge and education is increasing. With the appearance of qualitatively new needs of society, the system of the information society is also changing. Therefore, to ensure the possibility of effective functioning of the information society system in the conditions of global integration, its adaptation to the new conditions of social development is extremely necessary. The

information society is influenced by various factors, but as a new form of post-industrial society based on knowledge, it becomes one of the main challenges of modernity.

It has been established that in the conditions of existing challenges, Ukraine has achieved significant achievements in the process of digital transformation and the development of e-government. Important steps were also taken in harmonizing legislation with the European Union and NATO partners in the areas of electronic trust services, electronic communications, cyber hygiene, information and media literacy, e-government and the digital economy. This contributes to the country's gradual integration into the EU's Single Digital Market. Ukraine recognizes the need to base the modern information society on information and communication technologies, automation and robotics, as well as on the creation of a single integrated communication system. This will ensure access to information and knowledge for every person, which will open up new opportunities in social relations and the work of state bodies at any level, contributing to the construction of a service-oriented state.

It is substantiated that one of the main ways of further development of the information society in the European Union is the creation of the EU Single Digital Market. All areas of education, archives, banks and databases, social services and cultural monuments are already actively integrated into the Internet, offering a wide range of electronic services. Most of the functions of government institutions have also been transferred to the online mode, and information services in the field of public policy, social sphere, business, education, employment, family, health, recreation, sports, transport, tourism and other fields are available via the Internet. Artificial intelligence is being actively implemented. It is important to have search engines and feedback tools to ensure effective use of these services.

It was found that during the last years in Ukraine there has been a steady positive development of the information society, which can be considered a permanent trend. In particular, it is expected that the processes of large-scale introduction of Internet services and corresponding technologies of virtual and augmented reality, blockchain, cryptocurrencies, artificial intelligence, convergence of traditional and development of new media formats on the technological basis of the Internet will continue in our country

in the near future and in the medium term. Already now, a significant audience of Internet users and a characteristic online socio-cultural environment are actively forming in Ukraine, which in many aspects will be similar to similar ones in developed countries. The diversification of the audience, the formation of new models of information consumption, and the growth of social and political activity on the Internet will continue.

The scientific and practical significance of the obtained results lies in the generalization and addition of existing knowledge, theoretical and methodological approaches to the justification of directions for improving the mechanisms of the administrative and legal foundations of the information society in the conditions of martial law in Ukraine. The proposed main provisions, conclusions and proposals can be used in the practical activities of the legislative and executive authorities for further improvement of the mechanisms of development of the information society in the context of the formation and implementation of the state information policy and the policy of digitization, digitization of Ukraine.

Key words: information society, state of war, model of legal regulation of information society under martial law, legal regulation of information society under war conditions.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Желновач Є.Г. Правові аспекти інформаційного суспільства в Україні в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 186-193.
2. Желновач Є.Г. Інформаційне суспільство в умовах війни: Українські реалії та правові аспекти. *Юридичний вісник*. № 4. 2023. С. 184-191.
3. Желновач Є.Г. Зарубіжний досвід формування інформаційного суспільства. *Право і суспільство*. № 5. 2023. С. 263-273.
4. Желновач Є.Г. Війна як каталізатор формування нових складових інформаційного суспільства в Україні. *Правові новели*. № 21/2023. С. 163-171.
5. Желновач Є.Г. Особливості підзаконного регулювання відносин інформаційного суспільства в Україні. *Електронне наукове фахове видання. Юридичний науковий електронний журнал*. № 11. 2023. С. 698-702.

Наукові праці які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Желновач Є.Г., Гончарук О.М. До питання властивості інформації під час калабарцінізму. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Одеса, 21 липня 2023 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 85-87.
2. Желновач Є.Г. В Україні вже «існував» інформаційний суверенітет. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XIV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.*, м. Одеса, 31 березня 2023 р. Одеса: ОДУВС, 2023. С. 85-88.
3. Желновач Є.Г. Закон «Про медіа» як агрегаційно-консолідований документ в умовах воєнного стану. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання:*

матеріали міжн. наук. практ. конф., м. Одеса, 17 листопада 2023 р. Одеса : ОДУВС, 2023. С. 107-108.

4. Желновач Є.Г. Деякі особливості застосування спеціального законодавство України про інформаційне суспільство. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України: матеріали Науково-практичної конференції (Львів, 22 грудня 2023)*. Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 56-62.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	22
ВСТУП	23
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ КОНЦЕПЦІЇ ЩОДО РОЗУМІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	31
1.1. Історичні, структурні та правові особливості розуміння поняття інформаційного суспільства в умовах війни.....	31
1.2. Рівень дослідженості в юриспруденції свободи інформації в інформаційному та громадянському суспільстві.....	48
1.3. Місце і роль свободи інформації в структурі сучасного громадянського інформаційного суспільства та в умовах війни	66
Висновки до першого розділу	86
РОЗДІЛ 2. ФОРМА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	89
2.1. Інформаційне суспільство: адміністративно-правовий фундамент в Україні... ..	89
2.2. Основні фундаментальні нормативні акти України у сфері забезпечення розвитку інформаційного суспільства	97
2.3. Спеціальне законодавство України про інформаційне суспільство.....	111
2.4. Підзаконні нормативні акти України щодо формування інформаційного суспільства.....	119
Висновок до другого розділу.....	131
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	134
3.1. Міжнародний досвід формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства.....	134
3.2. Шляхи реформування адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану та в контексті європейської інтеграції України.....	150

3.3. Напрями удосконалення адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні	161
Висновки до третього розділу	175
ВИСНОВКИ	178
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	183
ДОДАТКИ	205

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

ВРУ – Верховна рада України;

МВС – Міністерство внутрішніх справ;

НПУ – Національна поліція України;

Мінцифра – Міністерство цифрової трансформації України;

Мінфін – Міністерство фінансів України;

Мін'юст – Міністерство юстиції України;

ЗСУ – Збройні Сили України;

ООН – Організація Об'єднаних Націй;

ДСТУ – Державний стандарт України;

ЗМІ – засоби масової інформації;

CERT-UA – Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України;

WSIS – Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства.

нормативно-правових актів:

Конвенція Тромсе – Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів;

Закон № 2657 – Закон України «Про інформацію»;

Закон № 2939 – Закон України «Про доступ до публічної інформації»;

Закон № 2297 – Закон України «Про захист персональних даних»;

Закон № 389 – Закон України «Про правовий режим воєнного стану»;

Закон № 2807 – Закон України «Про Національну програму інформатизації»;

Закон № 2849 – Закон України «Про медіа»;

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення;

МПГПП – Міжнародний пакт про громадянські та політичні права.

назв інформаційних ресурсів:

Дія – мобільний застосунок, вебпортал і бренд цифрової держави в Україні;

Портал – Єдиний державний вебпортал відкритих даних.

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Поширення інформаційно-комунікаційних технологій та використання їх у повсякденному житті призвело не тільки до початку нової суспільної ери – інформаційного суспільства, але й до необхідності правового врегулювання цього невідворотного та неминучого процесу. Становлення та функціонування правового регулювання інформаційного суспільства є важливим і необхідним напрямом розвитку в Україні. Та більше, в умовах воєнного стану та інформаційної агресії з боку російської федерації питання становлення та розвитку інформаційного суспільства в Україні ще більш загострюються.

Глобальний характер використання усіх надбань інформаційно-комунікаційних технологій в усьому світові у буквальному сенсі поглинає суспільство кожного дня, поширюючись на нові території, і Україна не є винятком. Перехід країни від індустріального до інформаційного суспільства означає економічне процвітання, стабільний соціальний розвиток та гідне життя громадян за рахунок підвищення рівня освіти, науково-технічного та культурного розширення і відкриття нових можливостей для кожної людини, розкриття творчих здібностей, людського потенціалу та підвищення професіоналізму особистості взагалі. Перебування частиною глобального інформаційного суспільства та використання інформаційно-технологічного продукту означатиме не тільки перехід на новий етап економічного та соціального розвитку України, але й підтверджуватиме її статус як правової та демократичної держави. Прийняття Україною як частиною світового інформаційного простору правових основ регулювання єдиного інформаційно-комунікаційного простору означає її повноправну участь у процесах інформаційної, технологічної та економічної інтеграції регіонів, країн і народів. І якщо Україна бажає заявити про себе на політико-правовій карті світу інформаційно-технологічно орієнтованою країною, то вона повинна кардинально змінити образ життя більшої частини населення через впровадження механізму правового регулювання інформаційного суспільства, а згодом і взагалі повністю переорієнтувати модель поведінки і життя кожного у

такому суспільстві в цілому. Водночас, військова агресія з боку росії, значною мірою стає на заваді цим процесам.

В аспекті інтеграції України до Європейського Союзу питання про необхідність такого переходу до суспільства знань стає дедалі актуальнішим, адже Євросоюз ще наприкінці минулого століття обрав свій інформаційно-технологічний шлях модельного розвитку, який щороку удосконалюється та наближається до світових країн-лідерів. А виконання основних положень Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС передбачає адаптацію правових основ інформаційного суспільства в Україні до європейських стандартів та партнерів по НАТО. Практика пануючих інформаційно-технологічних процесів свідчить про те, що інформаційно-комунікаційні технології проникають у суспільство та починають активно розвиватися швидше та задовго до того, як держава розпочне активну діяльність щодо формування правових основ та визначення основного стратегічного напрямку політики у цій сфері. Тому, вкрай важливою є необхідність створення ефективної системи забезпечення прав і свобод громадян та соціальних інститутів на вільне отримання, поширення і використання інформації та знання як найважливішої умови демократичного розвитку, щоб запобігти самотійному розвитку та формуванню неконтрольованого інформаційного суспільства в Україні. Право має відповідати на всі виклики та загрози інформаційного суспільства.

Ступінь наукової розробленості теми. Науково-методичний фундамент дисертації становлять праці відомих вітчизняних та зарубіжних учених-юристів. Зарубіжними авторами, які окреслили окремі аспекти функціонування не тільки інформаційного суспільства, але і його правових основ та вплинули на характер послідуєчих досліджень, є: Д. Белл, Р. Бенігер, Ф. Вебстер, Ф. Махлуп, З. Карваліч, М. Кастельс, Й. Масуд, М. Порат, Т. Умесао, Л. Франк, Ф. Фукуяма, П. Хіманен та ін. Вітчизняними вченими, які займаються теоретичними розробками правового регулювання інформаційного суспільства та досліджують фактори, які впливають на цей процес, є: Арістова І.А., Бебик В.М., Білоус В., Брижко В.М., Гапотій В., Гнатюк С., Громико О.І., Денисова О.С., Ісмайлов К.Ю., Ліпкан В.А., Марущак А.І., Колодій А., Корнієнко М.В., Кузніченко С.О., Ожеван О., Письменицький А.,

Ромашенко В., Савінова Н.А., Скакун О.Ф., Сливка С., Соломко Ю.І., Супрун В.М., Цвік М.В., Цимбалюк В.С. та інші, роботи яких безпосередньо торкалися питань формування громадянського суспільства, інформаційного суверенітету і, зокрема в сферах, що стосуються інформаційних прав і свобод, їх закріплення та забезпечення.

Можна назвати небагато робіт, де інформаційне суспільство аналізувалось з погляду сучасного їх розуміння: дисертація Супруна В.М. «Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету» (2010 р.), дисертація Ромашенко В.А. «Правове регулювання інформаційного суспільства в Україні: загальнотеоретичне дослідження» (2018 р.), дисертація Громико О.І. «Механізми державного управління України в умовах розвитку інформаційного суспільства» (2021 р.), дисертація Данько-Сліпцової А.А. «Політико-комунікаційні процеси формування сучасного інформаційного суспільства» (2021 р.).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертацію виконано відповідно національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, дотримання конституційних прав і свобод людини, у тому числі в умовах війни, а також підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, передбачено дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, серед яких: сприяння побудові миролюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях. Крім того, дослідження проводилось згідно наукових досліджень Одеського державного університету внутрішніх справ за період 2023-2028 р.р. при виконанні теми «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0123U103538) та тематики науково-дослідної роботи кафедри адміністративної діяльності поліції: «Захист та дотримання прав людини в поліцейській діяльності (державний реєстраційний номер 0123U104419).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розкриття адміністративно-правових засад змісту, природи і специфіки правового регулювання інформаційного суспільства в сучасній Україні, що зумовило необхідність розв'язання наступних **задач**:

- проаналізувати дослідження з точки зору сучасного адміністративно-правового регулювання інформаційного суспільства та виявити стан наукових розробок для подальшого удосконалення;

- виявити основні чинники впливу на формування адміністративно-правових основ інформаційного суспільства в умовах правового режиму воєнного стану;

- розкрити та обґрунтувати визначення поняття та змісту адміністративно-правового регулювання інформаційного суспільства в умовах воєнного стану;

- визначити сучасний стан і напрямки функціонування інформаційного суспільства в Україні в умовах війни; з'ясувати перспективи адаптації правових основ інформаційного суспільства в Україні до європейських стандартів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини пов'язані з формуванням та функціонуванням інформаційного суспільства в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні.

Методи дослідження спираються на інструментарій, концептуальні підходи, вироблені юридичною наукою. Дисертаційне дослідження здійснено світоглядних, загальнонаукових та діалектичний підхід до вивчення цієї проблематики дозволив розкрити та проаналізувати динаміку становлення інформаційного суспільства, розкрити основні закономірності його становлення в умовах воєнного стану, а також чинників (інструментів військової агресії РФ), які впливають на процес його функціонування (п.п. 1.1., 1.2.). Історичний підхід дозволив вивчити генезис становлення інформаційного суспільства, а також процес його трансформації для подальшого удосконалення. Цей підхід дозволив також прогнозувати перспективи його подальшого розвитку (п.п. 1.2.). Компаративістський підхід вивчення цієї проблематики дозволив дослідити і порівняти міжнародно-універсальні, міжнародно-регіональні, а також національні моделі правового регулювання інформаційного суспільства. За допомогою цього підходу проаналізовано

можливість адаптації національного законодавства до європейських стандартів в умовах воєнного стану (п.п. 3.1., 3.2.). Системно-функціональний метод допоміг розглянути інформаційне суспільство як цілісну систему, що складається з певних компонентів, які, у свою чергу, є частиною більш складної структури, пов'язаної із більш складною системою, – системою суспільства. Використання цього методу дозволило зацентувати увагу на національній характеристиці інформаційного суспільства (п.п. 2.1.). За допомогою методу правового регулювання розглянуто процес моделювання правового регулювання інформаційного суспільства на різних рівнях і в різних правових традиціях (п.п. 2.2., 2.3.). За допомогою формально-логічного методу зроблено висновок щодо формування основних понять змісту інформаційного суспільства, а також типологізації його основних моделей (п.п. 1.3.). А також особистий досвід автора на посадах в правоохоронних органах України в загалі та Державному бюро розслідувань зокрема.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці загальнотеоретичним монографічним дослідженням адміністративно-правових засад інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні. Яке ще більш актуалізується тим, що дослідження за часом повністю проведено під час повномасштабного військового вторгнення росії в незалежну Україну:

уперше:

- запропоновано авторське визначення поняття інформаційне суспільство в умовах воєнного стану, яке визначається як форма глобального соціального інформаційного простору, де з одночасною реалізацією ефективної інформаційної взаємодії людей, їх активного доступу до світових інформаційних ресурсів, задоволення потреб щодо інформаційних продуктів і послуг, існує і певна система вимушених під тиском війни державно-владних обмежень у поширенні інформації, що з одного боку захищає, а з другого – обмежує права та свободи громадян;

- визначено основні чинники, які впливають на процес правового регулювання сучасного інформаційного суспільства:

1. Економічний (електронна комерція, конкуренція, монополізація, зайнятість, ринок праці). Отже, економічні фактори в сфері інформаційних технологій визначають необхідність у формуванні та вдосконаленні правових норм і політик, які б відповідали сучасним викликам і забезпечували стійкий розвиток інформаційного суспільства.;

2. Ідеологічний (свобода слова, доступ до інформації, контроль інформації, цензура, приватність, захист особистих даних, інформаційна безпека). Отже, ідеологічні підходи та переконання можуть відобразитися у правовому регулюванні інформаційного суспільства, визначаючи баланс між свободою та контролем, приватністю та безпекою, який вважається оптимальним для суспільства в цілому;

3. Політичний (політичні пріоритети, регулювання з метою збереження влади, прозорість, боротьба з корупцією, лобіювання, вплив громадськості). Отже, політичний чинник визначає напрямки та пріоритети в розробці та прийнятті законодавства щодо інформаційного суспільства, враховуючи інтереси різних політичних сил, міжнародних відносин та громадської думки;

4. Історичний (технологічна еволюція, попередні правові норми, міжнародний контекст). Отже, історичний контекст розвитку технологій, включаючи їхній вплив на соціальні, економічні та політичні аспекти суспільства, має значний вплив на формування правового регулювання в інформаційному суспільстві;

5. Комунікаційний (громадська думка, діалог, консультації). Отже, комунікаційний чинник відіграє ключову роль у формуванні правового регулювання сучасного інформаційного суспільства, сприяючи взаємодії між різними стейкхолдерами та забезпечуючи передачу інформації, що впливає на прийняття рішень;

удосконалено:

- теоретичні положення, які стосуються адаптації основ правового регулювання інформаційного суспільства України до європейських стандартів в умовах війни з РФ;

- прийняття ієрархії нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері інформаційної безпеки, оборони, відбиття інформаційних атак;

- здійснення моніторингу відповідності норм між інформаційними підзаконними нормативно-правовими актами та законами; розробка нормативно-правових актів всіх рівнів щодо регулювання всесвітньої мережі інтернет під час загальної інформатизації та діджиталізації;

- з'ясування різниці та спільності в функціонуванні принципів моделей правового регулювання інформаційного суспільства, особливо в умовах воєнного стану;

- з'ясуванні цілі, що переслідуються при створенні правового регулювання інформаційного суспільства.

набули подальшого розвитку:

- формування та функціонування нормативно-правових основ регулювання інформаційного суспільства у період воєнного стану, основних правових принципів, традицій країн держав-членів НАТО і держав-членів Європейського Союзу, що має сприяти цілісному урозумінню обраного Україною шляху та забезпечити пізнання специфічних закономірностей розвитку нормативно-правових основ регулювання інформаційного суспільства в світі;

- розробка нормативно-правових актів для формування інформаційного суспільства в Україні шляхом аналізу напрямків його функціонування: електронне урядування, електронна комерція, електронна освіта, електронне оподаткування, інформаційна безпека та оборона тощо;

- розуміння ролі нормативно-правової діяльності Європейського Союзу та Ради Європи у сфері розбудови та регулювання інформаційного суспільства на європейському континенті полягає у тому, що вони сприяють реалізації перспектив створення та функціонування інформаційного суспільства в Україні, а також процесові адаптації національних правових основ до європейських стандартів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні положення дисертації є внеском у подальший розвиток правового регулювання інформаційного суспільства в умовах війни та післявоєнний період, а також можуть бути використані:

- в науково-дослідній сфері – при подальшому науковому пошуку розвитку та становлення правових основ формування інформаційного суспільства в умовах війни та післявоєнний період;

- в юридичній практиці – при удосконаленні національного законодавства та підвищенні рівня ефективності законотворчої роботи, спрямованої на гармонізацію національного законодавства та адаптацію правових основ інформаційного суспільства в Україні до міжнародних стандартів;

- в освітньому процесі – для підготовки навчальних посібників та інших навчально-методичних матеріалів при викладанні курсів «Інформаційне право», «Адміністративна діяльність поліції», «Адміністративне право», «Інформаційні технології», а також тренінгів, семінарів із проблем регулювання інформаційної сфери; при складанні навчальних планів і програм із професійної підготовки юристів, економістів, державних службовців.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення наукової роботи обговорювалися на засіданні кафедри адміністративної діяльності поліції Одеського державного університету внутрішніх справ. Результати дослідження було апробовано на: II всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму» (м. Одеса, 21 липня 2023 р.); XIV міжнародній науково-практичній конференції «Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави» (м. Одеса, 31 березня 2023 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання» (м. Одеса, 17 листопада 2023 р.); всеукраїнській науково-практичній конференції Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України (м. Львів, 22 грудня 2023 р.).

Структура та обсяг дисертації зумовлена характером дослідження, вона включає вступ, перелік скорочень, три розділи, які об'єднують десять підрозділів, висновки, додатки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ КОНЦЕПЦІЇ ЩОДО РОЗУМІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Історичні, структурні та правові особливості розуміння поняття інформаційного суспільства в умовах війни

Розпочнемо перший розділ нашого дослідження з розгляду історичних та сучасних аспектів концепції «інформаційного суспільства». Як що коротко охарактеризувати типи розвитку, за яким йшла світова цивілізація, внаслідок постійного стимулювання прогресу технічним оснащенням виробництва, то дуже загально, але головне за своєю суттю та змістом можна виділити такі типи цивілізації:

- 1-й тип (VIII-VII тис. р. до н. е. – XVII ст.). Аграрна, домінувало сільське господарство як вид виробництва з ручним характером праці, провідним типом власності була земельна;

- 2-й тип (XVIII-XX ст.). Індустріальна, превалювало промислове господарство як вид виробництва з машинним характером праці, основний тип власності – промислова;

- 3-й тип (з кінця XX ст. і по сьогодні). Постіндустріальна (як синонім використовується термін «ноосфернокосмічна»), домінує інформаційний вид виробництва з інтелектуальним характером праці, провідним типом власності стає інтелектуальна [72, с. 126-137].

Для нашого дослідження безумовно важливі історичні витоки концепції інформаційного суспільства з стародавньої Греції, Римської імперії, але зосередимся на інформаційному суспільстві, яке виходить вже з постіндустріального суспільства, саме тоді, коли держава переходить від енергетичних до інформаційних джерел життєдіяльності людини та інформаційно-технологічний спосіб виробництва супроводжується широкою інформатизацією, переважанням високих технологій і науково-технічних розробок у системі виробничих чинників.

Можна вважати, що історія виникнення концепції «інформаційного суспільства» бере свій початок з робіт австрійсько-американського економіста-дослідника Фріца Махлупа, який в 1933 році розпочав вивчати вплив патентів на наукові дослідження, а 1962 році своєю проривною публікацією на тему: «Виробництво і розподіл знань в Сполучених Штатах» [17] ввів поняття «індустрії знань», до якої він включив п'ять секторів інформаційної діяльності у суспільстві, це: освіта, наукові дослідження і розробки, засоби масової інформації, інформаційні технології та інформаційні послуги. Базуючись на цій класифікації і статистичних даних США, Ф. Махлуп вирахував, що в 1959 році 29 % валового національного продукту США було вироблено індустрією знань.

Роботи Ф. Махлупа викликали широкий резонанс у наукових і політичних колах, привернувши увагу до зростаючої ролі інформації та знань в сучасній економіці. Багато послідовників ідей Ф. Махлупа виконали власні дослідження щодо виявлення темпів зростання ролі індустрії знань в економіці. Наприклад, дослідження американського економіста Марка Пората [18], завершене 1977 року показало, що в 1967 році індустрія знань («інформаційна економіка») вже виробляла 46 % валового національного продукту США.

Отже, на думку таких дослідників, як Й. Масуда, Ф. Махлупа, М. Пората, Т. Умесао, в науковий обіг поняття «інформаційне суспільство» увійшло на рубежі 60-70 років ХХ століття за авторством професора Токійського технологічного інституту Ю. Хаяші, який вважав, що новий соціальний устрій інформаційно ємним, заснованим на телекомунікаціях [73; 74; 75].

Приблизно в ці ж роки американський соціолог Деніел Белл (Daniel Bell) у своїй книзі «Настання постіндустріального суспільства» [19] розвинув концепцію «постіндустріального суспільства», в якій підкреслював важливість інформації та знань в новій, постіндустріальній економіці. Пізніше, у 80-ті роки Деніел Белл, ставши вже класиком «постіндустріального суспільства», в своїх статтях і виступах все частіше замість терміну «постіндустріальне суспільство» вживав термін «інформаційне суспільство».

Термін «інформаційне суспільство», за даними угорського науковця-соціолога Ласло Карвалікса виник у середовищі японських соціологів на початку 60-х років. Згодом, приблизно до 1980 року, словосполучення «інформаційне суспільство» стало у соціологів визнаним і влучним (як у описовому, так і у метафоричному сенсі) терміном-парасолькою для позначення нового, швидко змінюваного світового соціо-економічного комплексу в постіндустріальну епоху [20].

У 1980-х роках цей термін став популярним серед широкого кола фахівців і політиків на фоні значного прогресу в виробництві комп'ютерів та телекомунікаційних мереж (інтегральні мікросхеми, ПК, цифрові системи зв'язку, волоконно-оптичні лінії).

Подальше експоненційне зростання функційних можливостей комп'ютерних засобів і телекомунікаційних мереж та їх вдалий симбіоз із інформаційними продуктами та інформаційними системами у формі всесвітньої мережі Інтернету на початку 90-х років створили ілюзію швидкого настання реального «інформаційного суспільства» і викликали справжню ейфорію серед політиків, інвесторів та бізнесменів.

Американський футуролог Ф. Фукуяма теж назвав західну цивілізацію «інформаційним суспільством», до якого відбувався перехід протягом другої половини ХХ століття Як і Д. Белл, при аналізі сутності цього суспільства він акцентує увагу на структурних змінах у сфері зайнятості працівників, коли в економіці виробництво як джерело багатства все більшою мірою замінює сфера обслуговування. Разом з тим він розглядає й інші важливі зрушення в суспільстві, що визначаються зміною змісту, кількістю та якістю інформації: роль інформації й інтелекту стає всеохопною і в людях, й у все більш розумних машинах; розумова праця все більше замінює фізичну; відбувається глобалізація виробництва за рахунок втілення недорогих інформаційних технологій; зростають свобода та рівність; починають розпадатися різних рівнів ієрархії – політичні, корпоративні тощо [76, с. 6].

Японські ініціативи (плани) побудови «інформаційного суспільства», були підхоплені США у формі зрозумілої американцям метафори сенатора Ал Гора щодо побудови «інформаційних супермагістралей» (Національної інформаційної інфраструктури) для посилення американського лідерства у світі (в ході виборчої

кампанії Біла Клінтона 1992 року). Головний конкурент США – Європейський союз в грудні 1993 року відповів на виклик США дорученням Ради Європи групі провідних фахівців під головуванням члена Європейської комісії М. Бангемана підготувати звіт з питань інформаційного суспільства і конкретних рекомендацій щодо необхідних дій. В 1994 році за результатами схвалення Радою Європи рекомендацій звіту групи Бангемана [21] Європейська комісія розробила план дій європейського шляху до «інформаційного суспільства» [22]. Питання розбудови глобального «інформаційного суспільства» обговорювались на спеціальній конференції міністрів країн G7 1995 року, організованій Європейською комісією у м. Брюсселі.

Протягом 1990-х років мільярди доларів по всьому світі вкладалися в створення і розвиток інформаційно-комунікаційну сферу. Мережа Інтернету стала реальним прообразом «інформаційного суспільства», тому використання терміну «інформаційне суспільство» набуло ще більшого поширення. Пік популярності цього терміну прийшовся на кінець XX ст. і початок XXI ст. В 1998 році на черговій Повноважній конференції Міжнародного телекомунікаційного союзу (ITU) була прийнята резолюція про проведення Всесвітнього саміту з питань Інформаційного суспільства (WSIS) [23]. У 2000 році на саміті країн Великої вісімки (G8) була прийнята Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства [12]. У 2002 році Генеральна асамблея ООН приймає резолюцію про схвалення ініціативи ITU щодо проведення двоетапного Всесвітнього саміту з питань Інформаційного суспільства, а в 2003 і 2005 роках нарешті відбуваються Женевський та Туніський етапи цього саміту [24].

Сьогодні вже можна вважати, що саме Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства (WSIS) став останнім сплеском популярності терміну «інформаційне суспільство». В наслідок того, що в підсумкових документах WSIS не було прояснено ні сутності нових відносин у «інформаційному суспільстві», ні конкретних рекомендацій його побудови та розвитку в різних країнах світу в умовах, зростаючих міжнародних протиріч. Основними причинами спаду популярності терміну «інформаційне суспільство» став крах ілюзій після світової кризи інформаційно-комунікаційної сфери 2001-2002 років (криза «дот-комів»

(надвиробництва)) [21]. Суттю «кризи доткомів» є надмірне інвестування в Інтернет-економіку, які не могли бути підтверджені відповідним зростанням споживання чистих Інтернет-продуктів, таким чином, вказана криза вдарила по інтернет-економіці, вона не призвела до її повного знищення, просто вимоги до ліквідності Інтернет-проектів підвищилися [25].

Сьогодні країни світу, і у першу чергу провідні країни, зайняті актуальнішими речами, ніж побудова і розвиток «інформаційного суспільства» – війна в Україні, Ізраїлі, Ємені, стабілізація банківських систем, ліквідація накопичених боргів, подолання рецесій, а головне ризик повномасштабної війни між провідними країнами світу. Так, в ЄС, термін «інформаційне суспільство» лишився тільки в назві спеціального тематичного (інформаційно-комунікаційного) порталу Єврокомісії. Досить тривалий час (1994-2012 роки) назву «інформаційне суспільство» мав Генеральний директорат Єврокомісії, що опікувався інформаційно-комунікаційною сферою Європейського Союзу. Однак реальна робота з розвитку інформаційно-комунікаційної сфери ЄС йде у рамках програм, в яких термін «інформаційне суспільство» використовується дуже рідка в ролі альтернативного позначення інформаційної інфраструктури:

- e-Europe (2000-2004 роки). Основна мета збільшити доступ до інтернету в Європі, відкрити всі комунікаційні мережі для конкуренції та заохочувати використання Інтернету, роблячи наголос на навчанні та захисті споживачів [26].

- i2010 (2005-2009 роки). Стратегічна структура Європейської Комісії, що містить широкі політичні настанови для інформаційного суспільства та ЗМІ. Метою цієї комплексної політики є заохочення знань та інновацій з метою прискорення зростання та створення більшої кількості робочих місць кращої якості. Він є частиною переглянутої Лісабонської стратегії [27];

- цифровий порядок денний для ЄС (Digital Agenda for Europe) (2010-2020 роки). Одна з 7-ми флагманських ініціатив у рамках стратегії «Європа 2020». Містить перелік із 100 конкретних дій і визначає європейську стратегію для розквіту цифрової економіки у 2020 році [28].

Отже, більш ніж 50-річна історія «інформаційного суспільства» демонструє типовий життєвий цикл: «зародження – зростання застосування – спад застосування», що свідчить про невідповідність цього терміну реальним процесам у людському суспільстві.

Сьогодні ми живемо у суспільстві, де в пам'яті ще існує історичний досвід великої широкомасштабної війни з часів Другої світової, у більшості вихідців з колишнього ссрр лишаються свідчення рідних і близьких про умови життя і функціонування суспільства у ті часи. Звісно, що живих свідків тих подій залишилося дуже мало, але сама ця проблематика була не останньою темою вивчення у школі, розкривалася у кінематографії, театральних постановках, літературі, живописі та інших мистецьких проектах. Однак, сучасна війна росії проти України суттєво різниться від Другої світової. Ці відмінності ще стануть об'єктом величезної кількості наукових досліджень, але деякі аспекти і особливості можна виокремити вже сьогодні.

Так, у часи Другої світової війни більшість людей дізнавалися про актуальні події, переважно, шляхом активної роботи «сарафанного радіо», тобто завдяки чуткам, повідомленням від сусідів, або, у кращому випадку з допомогою радіомережі. В сучасних умовах, коли навіть у найвіддаленіших від адміністративних центрів держави поселеннях існує можливість користування мережею Інтернет, у тому числі за допомогою супутниковому терміналу Старлінг, тобто доступ до інформації про події в суспільстві та світі проходить практично в онлайн режимі. Однак, є інша проблема, люди перевантажені інформацією, і як наслідок найчастіше не фільтрують інформацію і розповсюджують, діляться тим, що краще було б і не опублікувати. Тому сучасне інформаційне поле – благодатне для розвідки, зокрема, як кібервійськами ЗСУ, так і відповідними спеціальними службами фсб рф та/або кгб республіки білорусь та іншими спеціальними службами.

Аналізувати, а тим більше керувати великими масивами інформаційних потоків стає ще важче. Крім того, у найгарячіших місцях окупанти просто намагаються повністю заглушити будь-який зв'язок, поставити пересувні телевізори, з яких транслювати пропагандистські відео з обіцянками про «поліпшення» життя [1], застосовуючи техніку дезінформації та пропаганди. І

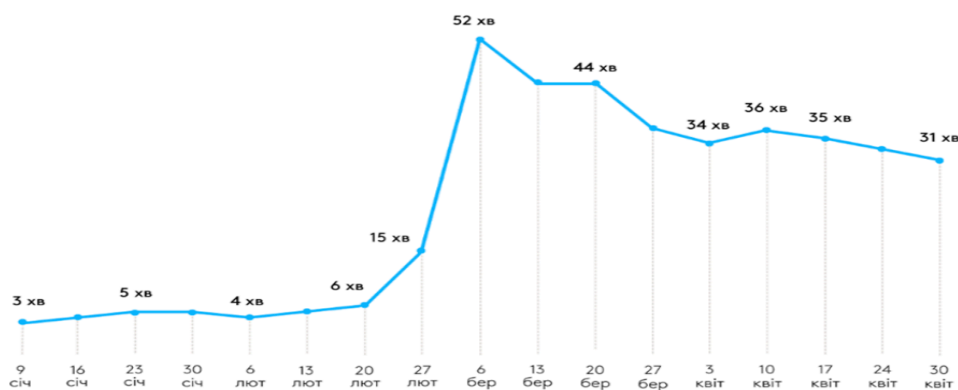
нажаль така практика дає свої результати, тому необхідно державі активніше розвивати в громадян навички кібергігієни через дистанційні освітні платформи.

Насьогодні одними з найпопулярніших платформ по перевірки фактів спрямовані на виявлення невідповідностей між наявними фактами та навколишньою дійсністю є Stop Fake та «Детектор медіа», з яким знайомі 27% респондентів із сервісами для перевірки правдивості медійного контенту. Приблизно 3,5% серед усіх опитуваних показали, що вони користувалися такими ресурсами для перевірки як Stop Fake (16% із тих, хто використовує), «Детектор медіа» (8% із тих, хто використовує), а також «Без брехні», «По той бік новин», Vox check і Texty.org. Більшість людей (73%), які знали про вказані сервіси, насправді не використовували їх для перевірки фактів. Про це свідчать дані щорічного дослідження USAID-Internews «Ставлення населення до медіа та споживання різних типів медіа 2022» [2].

Треба відмітити, що більше 40% респондентів дізнаються новини з інтернет-сайтів, а доля телебачення, радіо та преси в житті людини продовжує зменшуватися. Так, найчастіше українці отримують новини за допомогою смартфона через соціальні мережі та канали месенджера Telegram. За результатами рейтингу мобільних додатків Kanta користування Telegram в Україні за часи війни збільшилось у 8 разів [3], а середній час користування з 20 лютого 2022 року по 06 березня 2022 року збільшився з 6 хвилин до 52 хвилин (Рис. 1.1.1) [4].

Час користування Telegram

Січень-квітень 2022

CMeter Mobile: Мобільний застосунок. Час користування у хвилиналих, січень-квітень 2022, мобільні користувачі смартфонів Android 16-55 років, міста 50K+, n=1500

Рис 1.1.1. Час користування Telegram.

Індивідуальною особливістю українського воєнного стану є те, що він проходить в умовах тотальної всеукраїнської та міжнародної поінформованості. Саме тому набула великих масштабів добровільна мобілізація, активно діє волонтерський рух та активна ведеться допомога всього цивілізованого світу.

За аналітикою NewsWhip в першу неділю війни зацікавленість в світі публікаціями про війну в Україні перевищувала 15 млн. осіб. При тому, що середній показник – на рівні 345 тисяч користувачів (Рис. 2) [71].

Рис. 1.1.2. Зацікавленість в світі публікаціями про війну в Україні

З першого ж дня українці й європейці кинулися робити все, що хто може, для допомоги Україні – закуповувати медичні препарати, збирати гуманітарну допомогу, приймати та транспортувати переселенців, будувати пункти незламності. Люди стали об'єднуватися, координуватися і ділитися інформацією завдяки месенджерах, чатам, каналам та групам, а інколи навіть за допомогою радіозв'язку. Військове формування, багатоквартирний будинок, група волонтерів – усі мають свої чати, що значно спрощує обмін інформацією [5, с. 189-190].

В європейських столицях прокотилися небачені велелюдні акції на підтримку України. У всіх українських містах і найвіддаленіших селах готують їжу для українських бійців, доставляють воду, активно плетуть маскувальні сітки.

Ще один позитив українського інформаційного суспільства під час воєнного стану – це все більше проникнення нових інструментів для комунікації. Люди об'єднуються, координуються та діляться інформацією завдяки месенджерах та соціальним мережам [6], що значно спрощує та організовує систематизовану роботу.

Рада національної безпеки і оборони України вирішила, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації – цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини #UАразом» [162; 66, с. 186].

Ще одним інноваційним аспектом інформаційного середовища України виступає, безумовно, інтерактивний сайт і мережевий додаток «Дія», як реалізація доктрини «Держава у смартфоні». Кількість інструментальних механізмів, що пропонує сьогодні цей електронний сайт дозволяє вже говорити, про значне подолання усіляких корупційних схем, що існували раніше. Тут і прирівнювання електронних документів до паперових, і надання можливості реєстраційного процедурного механізму, і система водійського документообігу, і обігу електронного обліку страхового та пенсійного діловодства, облік підприємницького діловодства та багато іншого. Це дійсно інформаційне суспільство, інформаційне єднання, спрощення інформаційними засобами повсякденного життя громадян [66, с. 186].

Також інформаційне суспільство в Україні змогло організувати дієву систему «доносів» з тилу ворога щодо кількості та розташування військових і техніки загарбників. Запустилися безліч чат-ботів, в які всі, хто мав інформацію про кількість ворога, його техніку та іншу необхідну інформацію, могли абсолютно безпечно для себе передати інформацію ЗСУ.

Для війни на кіберфронті не треба бронежилет, стрілецька зброя чи тактичні ракети. Вистачить потужного комп'ютера та вміння. До кібервійни активно долучалися студенти політехнічних ЗВО, національні та міжнародні хакерські спільноти (наприклад група Anonymus) і навіть конвенційні армії.

Особливість нашої війни також полягає в тому, що росію намагаються зупинити економічними санкціями, які запроваджуються практично в онлайн-режимі, а іноземні громадянські суспільства тиснуть на бізнеси, щоб вони долучалися до санкцій та припинили взаємодіяти з росією. Скоординований тиск українців і наших міжнародних партнерів не був би можливий без активної підтримки новосформованого інформаційного суспільства.

Але росія, хочемо ми того чи ні, також живе в інформаційному суспільстві. Звичайно, у них обмежена можливість висловлювання своїх думок та відсутність активної опозиції, і останнім часом на популярних соціальних мережах введено деякі заборони. Проте росіяни також активно взаємодіють з інформацією – це має як свої переваги, так і недоліки. Наприклад, випадок Овсянникової, яка, здається, героїчно виступала проти машини пропаганди у прямому ефірі, тепер виступає як м'яка сила, що намагається переконати європейців, що не всі росіяни погані, і потрібно скасувати санкції – це яскравий приклад цього [7].

Отже, правова інформатизація – це інформатизація правотворчої та правореалізаційної діяльності, а також правове забезпечення процесів інформатизації. Державою повинна бути встановлена правова рівновага, яка стосуватиметься прав і свобод у інформаційній галузі та інформаційній діяльності і припустимих обмежень у цьому сегменті щодо інтересів обстоювання прав і свобод громадян. Функції державної політики інформаційної безпеки мають бути спрямовані на інформаційне забезпечення державної внутрішньої і зовнішньої політики, напрямів розвитку України. Для інформаційного забезпечення особливо під час сьогоденної війни (інформаційно-пропагандистської роботи) доцільне залучення широкого кола державних діячів, політиків, учених, спеціалістів, громадськість [66, с. 189].

Розглянемо поняттєво-категоріальні характеристики «інформаційного суспільства». Перед тим як перейти до розбору дефініцій «інформаційне суспільство», відмітимо основні, притаманні риси теоретичного інформаційного суспільства, серед яких:

- збільшення ролі інформації і знань в житті індивіда;

- зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті держави;
- зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах;
- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує (ефективну інформаційну взаємодію людей; їх доступ до світових інформаційних ресурсів; задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг) [8].

Отже, одним з стандартизованим поняттям «інформаційного суспільства» можна назвати наступне, інформаційне суспільство (англ. information society) – це теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі. Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства мають стати інформація та знання. Якої притаманні такі характерні риси [21].

Ще на кінець 2005 року європейські дослідники статистики «інформаційного суспільства» зробили висновок, що «концептуальне визначення інформаційного суспільства лишається неясним. Це видно за практичними роботами: не гармонізовані формати даних, різна кількість і діапазони показників, різні методологічні підходи у збиранні даних» [9]. Те саме підтвердив і в 2010 році угорський дослідник Ласло Карвалікс [10]. Існує багато варіантів визначення сенсу «інформаційного суспільства», наведемо деякі з них:

- суспільство, орієнтоване на людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток, в якому кожний може створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися і обмінюватися ними, даючи змогу окремим особам, громадам і народам повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвитку і підвищуючи якість свого життя [11].

- суспільство, економіка якого базується на інформаційних технологіях і яке соціально трансформується з метою допомогти індивідам та спільнотам

використовувати знання та ідеї, що допомагає людям втілити їх потенціал та реалізувати їх прагнення [12];

- суспільство, яке створюється внаслідок нової індустріальної революції на базі інформаційних і телекомунікаційних технологій та на базі інформації, яка є виразником знання людей. Завдяки технологічному прогресу в такому суспільстві оброблення, накопичення, отримання і обмін інформацією в будь якій її формі – звуковій, письмовій або візуальній – не обмежені за відстанню, часом і обсягами. Ця революція додає великих можливостей людському інтелекту і створює ресурси, що змінюють спосіб суспільної праці і суспільного життя [13].

Вважається, що в «інформаційному суспільстві» створення, розповсюдження, використання, узагальнення і маніпулювання інформацією становить значну частину економічної, політичної та культурної діяльності. Економіка знань стає економічною копією цієї діяльності, оскільки добробут суспільства створюється через експлуатацію знань або розуміння суті речей та процесів. Люди які мають засоби і можливості для участі в такому суспільстві отримують певні додаткові вигоди, порівняно з тими, хто таких можливостей або засобів не має. «Інформаційне суспільство» вважають наступником «індустріального суспільства».

Зважаючи на те, що сучасні технології інформаційно-комунікаційного спілкування опрацьовують інформацію у дискретній, цифровій формі, термін «інформаційне суспільство» часто замінюється виразом «цифрове суспільство». Розрізняють ці два поняття через поняття «цифровий розрив», який відображає різницю між людьми в їх можливостях і доступі до цифрового суспільства.

Визначено велику кількість ознак, які можуть характеризувати настання «інформаційного суспільства» [14]. Ознаки нових швидких змін у суспільстві можуть мати технологічний, економічний, праце-орієнтований, просторовий, культурний або комбінований характер [15].

Тісно пов'язаними з концепцією «інформаційного суспільства» є концепції «постіндустріального суспільства» (Деніел Белл), «пост-фордизму», «постмодернізму», «суспільства знань», «телематичного суспільства», «інформаційної революції», «революції білих комірців» та «мережного суспільства» [16].

Професор Надія Білан розглядає «інформаційне суспільство» як стан розвитку сучасної цивілізації, що характеризується збільшенням ролі інформації і знань у житті суспільства; зростанням частки інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційних продуктів у різних сферах життєдіяльності; створенням глобальної інформаційної інфраструктури, яка забезпечує ефективність взаємодії людей, їх доступ до інформації і знань, а також до соціально-комунікаційного діалогу [78, с. 17].

Супрун В.М. «інформаційний суверенітет» пропонує розглядати, як стан самостійності формування певних ресурсів даних, створених у результаті здійснення державою своєї свободи, за рахунок держави або суб'єктів держави, внаслідок реалізації права на інформацію, що забезпечує рівність її у міжнародному інформаційному просторі, які вказують на її авторську належність державі, органам влади, місцевого самоврядування та іншим суб'єктам державної влади [216].

На думку вітчизняного дослідника соціальних комунікацій В. Бебика під «інформаційним суспільством» розуміється сучасне суспільство з високим рівнем розвитку інформаційної культури (створення, перероблення та використання інформації), яке характеризується:

- здатністю якісно продукувати всю необхідну для життєдіяльності суспільства інформацію;
- наявністю розвиненої інформаційної структури суспільства;
- доступності необхідної інформації для всіх членів суспільства;
- великою часткою працездатного населення, що працює в інформаційному секторі економіки [79, с. 16].

Концепція та термінологія «інформаційного суспільства» набули значного поширення в Україні услід за їх поширенням у світі з тими ж, характерними для світу, протиріччями та невизначеності у їх застосуванні. Здебільшого термін «інформаційне суспільство» використовується як яскравий синонім терміну «інформаційно-комунікаційні технології», а концепція «інформаційного суспільства», і до сьогодні, не отримала глибокого осмислення і адаптації під українські реалії внаслідок занепаду української науки взагалі і юриспруденції зокрема.

Дослідник Г. Почепцов зосереджує увагу на тому, що інформаційний простір формується двома суб'єктами комунікації: ЗМІ і споживачами. Де споживачам властивий досить активний характер дій, який може суттєво впливати на результати діяльності медіа. Оскільки інтернет надає можливість багаторівневого входження в інформаційний простір, кожний користувач може знайти там інформацію відповідного рівня, що сприяє персональному зростанню. Загалом, як зазначає Г. Почепцов, інформаційний простір виконує для суспільства ті завдання, які не можуть бути виконаними у фізичному чи віртуальному просторі, тому що інформаційний простір містить прямі і приховані посилання на об'єкти як фізичного, так і віртуального простору [80].

На погляд українського науковця Ю. Бондаря, викладений у дослідженні «Становлення та еволюція національного інформаційного простору України в процесі формування демократичної політичної культури українського суспільства», принципово важливою, визначальною рисою становлення і формування національного інформаційного простору стала політична демонополізація засобів масової інформації та інформаційних ресурсів, створення засад демократичної інформаційно-комунікативної системи. Водночас у роботі акцентується увага на тому, що система державних і комунальних ЗМІ, радіо й телебачення потребує подальшого реформування, відтермінування якого матиме негативні наслідки для демократичних змін в Україні [81; 78, с. 28].

Однак, з приходом команди Президента України Володимира Зеленського процеси інформатизації суспільства почали суттєво розвиватися, одним з прикладів є запровадження державного застосунку «Дія», який під час воєнного стану не було призупинено, а навпаки продовжив розвиватися, включаючи ще більш послуг, що значно допомагає громадянам в умовах внутрішнього переміщення, знаходження за межами країни або навпаки на тимчасово окупованій території [5, с. 192].

Необхідно відмітити, що термін «інформаційне суспільство» використовується синонімічно з термінами «інформаційні технології», «галузь інформаційних технологій», «інформатизація», «цифровізація», «діджиталізація».

Зауважимо, що досягнення країни в розбудові національного інформаційного простору виконує роль каталізатора в соціальних комунікаціях, оскільки істотно підвищується можливість держави, її владних інститутів та суспільства в цілому у соціальній взаємодії [78, с. 23].

Вперше орієнтацію України на створення «інформаційного суспільства» було офіційно зафіксовано в Стратегії інтеграції України до ЄС (розділ 13), ухваленою в 1998 році. Варто відзначити, що одночасно, в 1998 році було прийнято два закони України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [29] та «Про Національну програму інформатизації» [30], останній втратив чинність 01.03.2023 році у зв'язку з прийняттям закону України від 01.12.2022 № 2807-IX [31], якими визначалися принципи і програма дій інформатизації України, а не побудови в ній «інформаційного суспільства». Таке протиріччя у концептуальних основах між різними групами фахівців і політиків на найвищому рівні прийняття політичних рішень в Україні свідчить про некритичність сприйняття іноземних новацій, що на практиці негативно впливало на інформаційно-комунікаційний розвиток України в цілому.

Популярність вживання термінології «інформаційного суспільства» знову зросла в Україні на початку 2000-х років, в ході підготовчих робіт до участі делегації України в першому і другому зібранні Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства, а також в ході спроб реалізації Рішень цього саміту після 2005 року. Відповідно до перших Рішень саміту (Женевський план дій, 2003 рік), Україна мала розробити Національну стратегію розвитку «інформаційного суспільства» та приступити до її реалізації. У 2005 році в Україні були проведені Парламентські слухання з цього питання [32] і за їх результатами на початку 2007 року був прийнятий закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007-2015 роки» [33]. В серпні 2007 року був прийнятий План заходів з виконання завдань цього закону (Розпорядження КМУ від 15.08.2007 № 653-р) [34]. Згідно з цим планом, тільки у 2012 році було прийнято Національну систему індикаторів розвитку «інформаційного суспільства» в Україні (Постанова КМУ № 1134), яка включила в себе 31 індикатор розвитку інформаційного суспільства для оцінки ефективності запровадження його елементів у різноманітні

сфери суспільної й державної діяльності та завдяки переліку індикаторів сформувала основу для методології дослідження [35], а у 2013 році – Стратегію розвитку «інформаційного суспільства» (Рішення КМУ № 386-р) [36]. В березні 2016 року Верховною Радою України видала Постанову «Про схвалення Рекомендацій парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України» [37].

Поряд з тим, продовжують бути чинними зазначені вище закони про інформатизацію України, а підписаний Президентом України Володимиром Зеленським закон України від 01.12.2022 № 2807-IX «Про Національну програму інформатизації», який набравши чинності 01 березня 2023 року має революційний характер, так як на законодавчому рівні вводить нові та значно осучаснює такі терміни, як: «електронна демократія», «електронне урядування», «інформатизація», «модернізація», «програми інформатизації», «проект інформатизації», «робота з інформатизації», «створення засобу інформатизації», «цифрова технологія», «цифровізація». Також у п. 2 ст. 2 зазначеного закону визначені особливості реалізації державної політики у сфері інформатизації для забезпечення потреб та розвитку інформаційного суспільства, впровадження інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій. Ст. 3 Закону № 2807 серед дев'яти основних завдань Національної програми інформатизації виділяє наступні:

- розробка, впровадження та застосування інформаційно-комунікаційних технологій у державному управлінні, місцевому самоврядуванні та суспільному житті;
- реалізація та впровадження заходів, спрямованих на розвиток електронного урядування та електронної демократії;
- створення та розвитку системи державних інформаційних ресурсів;
- надання рівного доступу до інформаційно-комунікаційних технологій та підвищення рівня освіченості громадян з питань інформаційно-комунікаційних технологій;
- організації інформаційної взаємодії державних органів та органів місцевого самоврядування за допомогою електронного документообігу;
- створення систем інформаційної та аналітичної підтримки діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування;

- підвищення ефективності вітчизняного виробництва шляхом використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій [31, ст. 3].

Усі вище вказані нормативно-правові акти утворюють засади та практично-правове підґрунтя процесу формування інформаційного суспільства в сучасній Україні.

Узагальнюючи ознаки та тенденції, які характеризують інформаційно-правове поле, в умовах якого сьогодні формуються суспільні відносини з приводу інформації в українському суспільстві можна окреслити певні висновки:

- інформаційне суспільство в умовах воєнного стану – це така форма глобального соціального інформаційного простору, де з одночасною реалізацією ефективної інформаційної взаємодії людей, їх активного доступу до світових інформаційних ресурсів, задоволення потреб щодо інформаційних продуктів і послуг, існує і певна система вимушених під тиском війни державно-владних обмежень у поширенні інформації, що з одного боку захищає, а з другого – обмежує права та свободи громадян [5, с. 191];

- Україні ще належить виконати значний обсяг роботи з осмислення і адаптації концепції «інформаційного суспільства» в українських реаліях війни та післявоєнний час, розробити та реалізувати Національну стратегію сучасного інформаційно-комунікаційного розвитку. Прикладом для такої роботи, на наш погляд, є досвід Фінляндії, висвітлений у книзі за співавторством одного із класиків «інформаційного суспільства» – Мануеля Кастельса [38];

- існує недооцінка інтелектуальної складової сфери інформаційно-комунікаційних технологій та переоцінка бізнесової складової, що реально призводить до відтоку фахівців в інші країни, а тим більш під час дії воєнного стану, коли згідно з дослідженнями близько 6 млн. українців перебувають за кордоном через російське вторгнення. Залишитися там можуть від 1,3 млн до 3,3 млн залежно від оптимістичного чи песимістичного сценарію [39] та згідно аналітиці може набути ще більших і неконтрольованих розмірів вже після скасування заборони виїзду чоловіків за кордон, яка відбудеться після перемоги України над росією;

- визначено, що інтернет та розвиток web-3 та віртуальної і доповненої реальності є одними із найважливішими інструментами розвитку інформаційного суспільства;

- особливістю українського воєнного стану є тотальна всеукраїнська та міжнародна поінформованість як простих громадян, так і влади держав світу про перебіг воєнних дій;

- не зупинення, а навпаки розвиток та запровадження нових функцій державного застосування «Дія» під час воєнного стану, значно допомагає громадянам в умовах внутрішнього переміщення, знаходження за межами країни або навпаки на тимчасово окупованій території [5, с. 191-192].

1.2. Рівень дослідженості в юриспруденції свободи інформації в інформаційному та громадянському суспільстві

XXI сторіччя розпочалося підвищенням ролі в суспільстві інформаційних відносин. Почали з'являтися цілі нові інформаційні галузі, такий процес зростання значущості інформаційних відносин у людських стосунках не є зовсім новітнім явищем і в контексті парадигми інформаційного суспільства, яка нараховує вже більш ніж 50 років, але не можна не відзначити, що юридичний аспект розуміння цієї ролі не є достатньо розкритим і дослідженим ні науковцями правниками, а ні практиками інформаційно-правових відносин. Ще більш значущим це питання постає в умовах повномасштабної війни росії проти України та інших гібридних дій росії проти інших держав (вибори в США, хакерські атаки на Україну та інші демократичні країни), що здійснює на Україну росія. Форма гібридної війни розв'язаної росіянами по відношенню до України – це, безумовно, і приклад безпрецедентної інформаційної агресії, що розпочалася ще до широкомасштабного військового вторгнення. На цьому тлі зростає значимість і потреба ретельного вивчення природи і юридичної складової інформаційних відносин в прояві інформаційної свободи, права на інформацію, інформаційного суверенітету, інформаційної безпеки суспільства і держави. Одночасно, потребує досконалого вивчення проблематика «інформаційної війни», «інформаційного тероризму», «інформаційної агресії», з відповідним подальшим науковим і законодавчо-практичним наміром нормативного закріплення означених категорій у юридичному

просторі та форматуванням механізмів реалістичного захисту інформаційних прав та свобод людини і громадянина на сучасному етапі розвитку.

Отже сьогодні ми стикаємося з найрізноманітнішими проявами зазіхань на інформаційні права і свободи з боку росії. Наприклад, нещодавно ворог здійснив нову кібератаку проти оператора мобільного зв'язку Київстар [40], не пройшло і місяця, як було здійснено DDoS атаку на Monobank [41]. Це приклади одного місяця – кінця 2023 початку 2024 років. До зазначених атак треба відмітити кібератаку на користувачів системи DELTA, про яку повідомив Держспецзв'язок України. DELTA – це створена за стандартами НАТО національна військова система ситуаційної обізнаності, яку використовують Збройні Сили України та Сили безпеки і оборони. Зокрема, це програмне забезпечення дозволяє військовим оперативна дізнаватися важливі дані про противника [42].

Але не тільки негативні процеси в сфері суспільного інформаційного обороту актуалізують потребу дослідження їх у юридичному аспект. Значної ролі набуває і інформаційна самоорганізація суспільства, особливо під час війни. Це і громадські об'єднання так званого інформаційного спротиву, і акції інформаційного партизанського кібернетичного руху, і суспільна інформаційна допомога в економічній сфері. Так, нещодавно в Україні створили мобільний електронний застосунок, який дозволяє обслуговувати покупців під час блекауту. Мобільний додаток Brave store забезпечує безперебійну роботу каси під час відсутності світла та зв'язку. Вже багато мереж перейшли на роботу із ним [43].

А ще раніше український стартап Drill запустив застосунок-тренер зі стрільби. З його допомогою можна навчатися або покращити навички поводження зі зброєю як цивільним, так і військовим [44].

Наведені практичні приклади застосування та користування благами цифровізації під час повномасштабної війни. А отже вкрай важливо визначення, змісту та сутності таких категорій, як: «інформація», «інформаційне суспільство», «свобода інформації», «громадянське суспільство». На наш погляд, розгляд та розроблення визначення, змісту та сутності вказаних категорій створить єдине їх розуміння у контексті цієї роботи та допоможе уникнути протиріч та непорозумінь,

які можуть виникнути через їх різне та неоднозначне тлумачення. У цьому розділі ми по чергово визначимо поняття, зміст та сутність «інформації», «інформаційного суспільства», «громадянського суспільства» та «свободи інформації».

Розглянемо більш детально дефініцію та сутність інформації. Так, категорія «інформація» є ключовою у багатьох галузях знань таких як соціологія, політологія, філософія, юриспруденція тощо. Так, існує багато розумінь і підходів щодо визначення змісту та сутності інформації. Інформація є багатоаспектним поняттям і ця її властивість спричиняє, зокрема, різноманітні тлумачення її сутності у науковій літературі. При цьому єдиного розуміння інформації, яке б було визнано усіма науковими галузями, що її використовують та вивчають не існує. Інформація, як загальнонаукове поняття формується з середини ХХ ст. та включає у себе обмін відомостями між людьми, людиною та автоматом, автоматом і автоматом; обмін сигналами у тваринному та рослинному світах; передача ознак від клітини до клітини, від організму до організму (генетична інформація) тощо [45]. Тобто через свою різноманітність інформація пристосовується до окремо визначеної галузі знань та наповнюється необхідним змістом та властивостями. У вказаних нижче українському законодавстві термін «інформація» вживається як:

- відомості щодо фактів, подій, речей, ідей та понять, які у певному контексті мають конкретний зміст (ISO/IEC 2382:2015) [46];
- відомості про суб'єкти, об'єкти, явища та процеси (ДСТУ 2226-93) [47];
- будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ч. 1 ст. 200 Цивільного кодексу України [48], закон України «Про інформацію» [49]).

Відобразимо еволюційний розвиток класичної теорії інформації в розрізі часу та науки, де дослідники інтерпретують теорію інформації відповідно до своїх потреб (див. Додаток А).

Науковець В.М. Брижко зазначає, що з огляду на загальносистемне уявлення, поняття «інформація» має два аспекти:

- гносеологічний аспект: інформація розглядається як відомості, як якісне значення змісту повідомлення. Звідси можна говорити про те, що інформація – це

відомості про дійсність на основі мислення та висновків людей або вирішення завдань засобами, що наділені інтелектуальними можливостями;

– онтологічний аспект: інформація розглядається як кількісне значення міри пропускну́ї здатності каналу зв'язку [50, с. 85-86].

А.І. Марущак зазначає, що інформацію треба розуміти у двох аспектах: у широкому (використання поняття у загальній системі суспільних відносин) та у вузькому (правовому, тобто у такому, який відображає особливості інформації як елементу лише правовідносин) [52, с. 8]. Таким чином, за А.І. Марущаком інформацію у правовому аспекті треба виділяти в окрему групу, у якій цей загальний термін набуває окремого та специфічного змісту та значення [53].

Окрім цього М.А Корчагін стверджує, що в визначені терміну «інформація» відомості «про події та явища» звужує термін, виключаючи широкий спектр знань, що безпосередньо не пов'язані з описом навколишнього світу», наприклад: винаходи, об'єкти патентних прав, літературні твори, інформація про можливі шляхи розвитку ринку та способи ведення підприємницької діяльності. Також М.А. Корчагін описує обмеження терміну інформації своїм недостатньо об'ємним смисловим навантаженням. У свою чергу останній пропонує розмежувати та чітко визначити в законах терміни «інформація» та «дані», а також надати визначення окремо для природничих та математичних наук. Саме з позиції підтримки такого варіанту вирішення правових колізій ми пропонували розділяти комунікативну та інформаційну політику. Дослідник Ю.О. Мосенко уніфікувала визначення під універсальні законодавчі потреби, «вираження у будь-якій формі змісту подій, дій та явищ, що існували, існують та існуватимуть у суспільстві, державі на навколишньому природному середовищі» [51, с. 38].

На більш наближений до практичного використання терміну «інформація» у юриспруденції вважає Т.А. Костецька, що інформація виступає, як засіб реалізації конституційних прав і свобод, як елемент управління суспільними, державними справами, прийняття управлінських рішень, як товар у процесах її створення, використання, розповсюдження, як об'єкт права власності тощо. Тобто на думку

Т.А. Костецької інформацію також слід розглядати як інструмент створення та підтримання свого юридичного статусу [54, с. 5].

Так, Р.А. Головенко, вказуючи на недосконалість законодавчого визначення терміну «інформація», приводить наступні аргументи:

- термін «інформація» виражається через термін «відомості», без розкриття значення останнього. При цьому законодавець не зазначає чіткого розділення вказаних категорій;
- через відсутність визначення «документованих» відомостей доволі невизначеним є питання охоплення документуванням усіх можливих способів фіксації відомостей;
- інформація обмежується лише відомостями про події та явища, які мають стосуватися лише держави, суспільства чи навколишнього природного середовища. На думку автора таке обмеження виглядає штучним та недоцільним оскільки, наприклад, відомості про прізвище, ім'я, вік особи, якщо тлумачити визначення інформації буквально, не будуть інформацією, бо ці відомості не стосуються подій або явищ [55].

Як ми бачимо у сучасній юридичній літературі не існує спільної думки щодо розуміння сутності інформації у правовому аспекті. Тому, виходячи із понять, які містяться у нормативних актах України, інформація у правовому аспекті ми можемо виділити такі специфічні ознаки інформації, які дозволяють її ідентифікувати:

1. Інформація – це відомості про події та явища, які відбуваються :
 - у суспільстві;
 - у державі;
 - у навколишньому природному середовищі.
2. Інформація – це дані, які можуть зберігатися в будь-якій формі і вигляді. Однак, для набуття певного правового статусу інформація має відповідати вимогам та ознакам, які передбачені правовими нормами;
3. Інформація – це відомості, які є документованими або публічно оголошеними;
4. Інформація є об'єктом цивільних прав і відноситься до категорії нематеріальних благ;
5. Джерелами інформації є передбачені або встановлені законом носії інформації: документи, публічні виступи, повідомлення ЗМІ.

Таким чином, у сучасному українському законодавстві під терміном «інформація» перш за все розуміються відомості, які є динамічним відображенням подій, що повсякденно відбуваються.

В звичайному житті інформація має наступні властивості: актуальність, повнота, об'єктивність, доступність та інші, але під час колабораціонізму властивості інформації можуть бути наступними:

1. Цензура. Окупанти здійснюють контроль над інформаційним потоком і використовують цензуру для приховування негативних подій або фактів, які не відповідають їхнім інтересам. Офіційна пропаганда часто спотворює або приховує інформацію, щоб підтримати їхній політичний курс.

2. Пропаганда. Пропаганда використовується окупантами для розповсюдження своєї ідеології та забезпечення лояльності населення. Маніпулятивна інформація створюється з метою переконати громадян у правильності дій окупантів та виправдати їхні дії.

3. Доступ. Доступ до незалежних джерел інформації обмежується окупантами, щоб зберегти свій контроль над інформаційним простором та запобігти поширенню неприйнятних ідей або думок, що протистоять режиму.

4. Дезінформація. Дезінформація використовується для впливу на громадську думку та формування певного світогляду, включаючи поширення неправдивих повідомлень та маніпуляцію фактами.

5. Репресії та залякування. Репресії та залякування використовуються для придушення опозиції та критики, включаючи арешти, переслідування та залякування активістів та журналістів.

6. Розповсюдження пропаганди й ідеології. Інформація використовується для поширення пропаганди та ідеології окупаційних сил, включаючи просування різних ідеологій, сприятливих інтересам окупантів.

7. Підпорядкування інформації політичним та воєнним цілям: в умовах колабораціонізму інформація використовується для досягнення політичних чи воєнних цілей окупантів або колаборантів. Вона створена або використана для маніпулювання громадською думкою та легітимізації дій режиму. Таким чином, властивість інформації

під час колабораціонізму в сучасних українських реаліях має ряд особливостей, які необхідно враховувати державних та приватним інституцій [77, с. 85-86].

Проаналізувавши загальнонаукове, юридичне та законодавче визначення інформації, ми можемо спробувати надати їй об'єктивну характеристику. Можна погодитись з певною групою авторів, які наголошують на тому, що сутність інформації перш за все розкривається за допомогою категорій «відомості» та «повідомлення». Вони знаходяться у вільному обігу у кожній сфері життя людини та існують у певному носії, за допомогою якого вони мають змогу створюватись, змінюватись та розповсюджуватись. Кажучи про суто правовий аспект визначення «інформації», треба звернути особливу увагу на таку її ознаку як закріпленість (документальна форма або публічне відображення). Це дає їй можливість вільного обігу у системі відносин, які виникають між визначеними суб'єктами. Слід також зазначити, що такий обіг інформації чітко регулюється чинним законодавством країни. З огляду на це, ми вважаємо законодавче визначення інформації досить вдалим, лише за виключенням обмеження сфери існування відомостей та повідомлень.

Щодо поняття, ознак та сутності громадянського суспільства, то громадянське суспільство є дуже вагомою категорією, яка є невід'ємною частиною дослідження проблематики, що висвітлюється у контексті інформаційного суспільства та, особливо, у період воєнного стану. Цей термін є надзвичайно поширеним у сучасній юридичній літературі. Майже у кожному науковому посібнику або підручнику, які присвячені вивченню інститутів держави та права, він вживається безпосередньо або замінюється синонімами, які, однак, не змінюють його сутності. Термін «громадянське суспільство» прийнято співвідносити ще з давньоримським словом *civitas*, яке позначало спільноту римських громадян [56].

Найбільш інтенсивним періодом розвитку ідей громадянського суспільства сучасні науковці визначають XVII-XVIII і пов'язують це з іменами таких видатних мислителів свого часу як Г. Гроцій, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, Ш.Л. Монтеск'є, Е. Кант, Г. Гегель, А. Сміт та іншими видатними вченими. Другим поштовхом до розвитку ідей громадянського суспільства вважають середину XX ст., що пов'язується із відродженням ідей про права людини та громадянина після подій Другої світової війни.

У сучасній ж літературі громадянське суспільство є досить популярним предметом дослідження. Перш за все це пов'язано із досить нетривалим розвитком України як самостійної держави та відродженням основних інститутів громадянського суспільства, які потребують нового дослідження та аналізу у контексті політичних та соціальних реалій, що утворилися у новій державі. Як і у випадку з дослідженням інформації, громадянське суспільство є об'єктом вивчення багатьох соціальних наук серед яких філософія, політологія, соціологія тощо.

Однак, професор М.В. Цвік наголошує на тому, що більшість з підходів, які в них використовуються у наукових виданнях, є виправданими лише з точки зору конкретних завдань, які стоять перед дослідженням громадянського суспільства в межах окремої соціальної дисципліни. Науковець зазначає, що при дослідженні громадянського суспільства в контексті юридичної проблематики найбільш обґрунтованим буде наголошення на його інституціональній сутності. За М.В. Цвіком громадянське суспільство – це сукупність громадських інститутів, які сформовані на добровільних засадах, діють на самоврядних засадах у межах Конституції та законів, за посередництвом яких індивіди вільно реалізують свої основні природні права та свободи [57, с. 55]. Такий підхід робить акцент на важливості інститутів, що існують і забезпечуються державою, вони вважаються основою громадянського суспільства та інструментом для досягнення свободи для кожного окремого члена такого суспільства.

Однак, у науковій літературі існують й інші підходи до розуміння громадянського суспільства. Наприклад, А.А. Письменицький, В.Д. Гапотій та Д.В. Слинько визначають громадянське суспільство як суспільство із розвиненими політичними, економічними, правовими і культурними відносинами між його членами; як незалежну від держави, але взаємодіючу з ним спільність громадян високого соціального, економічного, культурного та морального статусу, що разом з державою створюють розвинені правові відносини. Громадянське суспільство є соціальним підґрунтям правової держави, при чому це саморегульоване громадянське суспільство, яке об'єднує вільних громадян-носіїв суспільного прогресу. У центрі уваги такого суспільства знаходиться людина та його

різноманітні інтереси. За допомогою соціальних інститутів, суспільних зв'язків створюються необхідні умови для реалізації кожним громадянином своїх творчих, трудових можливостей, забезпечується плюралізм думок, особисті права та свободи [58; с. 60-61]. Як ми бачимо з наведеного визначення, основою громадянського суспільства автори вважають самих громадян, яким надається повний спектр прав та свобод, який накопичений під час історичного розвитку суспільства від режимів деспотизму до сучасного цивілізованого суспільного устрою.

Схожу думку у своїх наукових працях виражає О.Ф. Скакун, яка розглядає громадянське суспільство, як систему взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян держави, їх об'єднань, що добровільно сформувалися та перебувають у відносинах конкуренції і солідарності, поза безпосереднім утручанням держави, покликаної створювати умови для їх вільного розвитку [59, с. 58]. Характерним для наведених визначень, які запропоновані А.А. Письменицьким та Д.В. Слиньком з одного боку та О.Ф. Скакун з іншого боку, є роль держави, яка зводиться до того, щоб лише підтримувати соціальну структуру, не заважаючи вільним індивідам реалізовувати надані їм права та свободи. Взагалі, така позиція є найпоширенішою у сучасній юридичній літературі.

М.В. Кравчук зазначає, що у громадянському суспільстві держава має втручатися тільки у найважливіших питаннях, що чітко визначені законом [60, с. 73]. Тобто більшість науковців схильні вважати, що основна сутність громадянського суспільства полягає у забезпеченні та підтриманні прав і свобод громадянина та людини. Для того, щоб більш повно окреслити сутність категорії «громадянське суспільство», вважаємо за потрібне навести основні ознаки, які пов'язуються з ним у сучасній літературі:

- визнання людини, її прав і свобод найвищою суспільною цінністю;
- пріоритет суспільства над державою, котра існує насамперед як регулятор суспільних відносин і гарант здійснення прав особи;
- рівноправність і захищеність усіх форм власності, насамперед приватної;
- подолання відчуження людини від засобів виробництва, знарядь праці та результатів своєї трудової діяльності;

- забезпечення економічної свободи громадян та їхніх об'єднань;
- наявність плюралізму в усіх сферах матеріального та духовного життя;
- надійна й ефективна система соціального захисту кожної людини;
- ідеологічна і політична свобода особистості, наявність демократичних інститутів і механізмів, які забезпечують кожній людині можливість активного впливу на державну політику.

Наведемо характеристику взаємовідносин громадянського суспільства з державою:

- становлення та розвиток громадянського суспільства пов'язується з формуванням буржуазних суспільних відносин, а отже затвердженням принципу формальної рівності;
- громадянське суспільство базується на формах власності – приватній та інших;
- громадянське суспільство існує поряд із державою як відносно самостійна сила, а отже протистоїть державі, а відповідно перебуває з нею у суперечливій єдності;
- громадянське суспільство – це система, що побудована на зв'язках між суб'єктами за принципом координації, а відповідно їй властива самоорганізація;
- громадянське суспільство є співтовариством вільних власників, які готові взяти на себе усю повноту господарської та політичної відповідальності за суспільство;
- завдяки громадянському суспільству, в правовій державі, відбулося зближення суспільства та держави, їх взаємопроникнення; фактично держава є способом організації громадянського суспільства, його політичною формою. Отже, поняття «громадянське суспільство» характеризує певний рівень розвитку суспільства, його ступінь політичної, соціально-економічної та правової зрілості [61].

Таким чином, в центрі системи громадянського суспільства знаходиться людина, якій за допомогою комплексу інститутів забезпечується визначений перелік прав та свобод. В цьому, на нашу, думку і полягає сутність громадянського суспільства. Слід зауважити, що для забезпечення цих прав та свобод їх перелік повинен бути чітко визначений у чинному законодавстві країни, окрім того, у законодавстві повинні закріплюватися процедури їх втілення у життя. Держава не повинна обмежуватися лише декларативними нормами, стосовно яких не існує чіткого розуміння механізму їх втілення, а напроти формування прозорого

механізму їх реалізації у межах, визначених законодавством. Головною ж цінністю громадянського суспільства є людина, її права та свободи, які повинні дотримуватись у тому числі під час воєнного стану.

Далі дослідимо поняття та зміст категорії «свобода інформації» у контексті сучасного розуміння громадянського інформаційного суспільства та рівень її дослідженості в умовах воєнного стану. Так, у попередніх двох підрозділах нашого дослідження ми визначились із такими категоріями як «інформація» та «громадянське суспільство». В цьому ж підрозділі перед нами стоїть завдання порівняти їх, визначити їх взаємодію і на підставі цього визначити, що ж є свободою інформації у сучасному українському громадянському інформаційному суспільстві.

Ми вважаємо, що витoki розуміння «свободи інформації» слід шукати у загальноновизнаних міжнародних актах, що стосуються закріплення основних прав людини. Одним з таким документів, безперечно, є Загальна декларація прав людини ООН, яка у ст. 1 проголошує свободу і рівність кожної людини, що ж стосується свободи інформації, то це поняття конкретизується у ст. 18, а саме право на свободу переконань і їх вираження включає свободу безперешкодно шукати, отримувати та поширювати інформацію [62, ст. 1].

Схожі положення містяться у тексті Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод. У ст. 10 Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод зазначається, що кожен має право на вираження поглядів. Змістом проголошеного права є свобода дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів [63, ст. 10]. Тобто, виходячи з положень вказаних міжнародних документів, а також Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийняті ООН у 1966 р. [64, с. 111], можна дійти висновку, що свобода інформації виражається у можливості безперешкодного її отримання, аналізу та подальшого передання. Відповідно до вказаних документів, свобода інформації має своє вираження у праві на інформації, що має більш щільно конкретизуватися у чинному законодавстві країни. Свобода ж, у словосполученні «свобода інформації», на нашу

думку, відбиває можливість людини використовувати це своє право безперешкодно, тобто без здійснення контролю з боку владних органів держави.

Слід зазначити, що вказаній тематиці у сучасній юридичній літературі, присвячено досить багато матеріалів та публікацій. Однак, також слід зазначити, що у авторів з цього приводу немає єдиного розуміння щодо сутності свободи інформації, тобто немає єдиної думки, який комплекс інформаційних прав повинен надаватися громадянам в рамках існування «свободи інформації». Розробленням проблем свободи інформації у громадянському суспільстві є досить багатоаспектним та включає як безпосередньо право людини на інформацію так і близькі категорії, такі як право на доступ до інформації. Велику увагу до розв'язання цієї проблеми приділяють спеціалісти Харківської правозахисної групи: Є. Захаров, О. Северин. На думку авторів «свобода інформації» перш за все полягає у можливості людини мати право на доступ до офіційних документів, які приймаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також мати доступ до інформації про діяльність зазначених владних органів [65].

Т.А. Костецька розуміє під інформаційними правами: право кожного вільно збирати, одержувати, зберігати, використовувати і поширювати будь-яку (масову, офіційну правову, статистичну, науково-технічну) інформацію, за винятком обмежень, які встановлені Конституцією України та чинним законодавством України; право громадянина мати доступ до відомостей про себе в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях, право кожного перевіряти достовірність інформації про себе і членів своєї сім'ї, право спростовувати недостовірні відомості у судовому порядку, право вимагати вилучення будь-якої інформації про себе; право на забезпечення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; право на вільний доступ і поширення інформації про стан навколишнього середовища (екологічна інформація), про якість харчових продуктів і предметів побуту; право на правову інформацію – право знати свої права і обов'язки, право на вільний доступ до нормативно-правових актів, що їх визначають; право на офіційну фінансову інформацію; право на інформацію як результат творчої діяльності; право на

заснування друкованих засобів масової інформації, а також на одержання через них інформації; право на заснування телерадіоорганізацій, на заснування інформаційних агентств; право на науково-технічну інформацію; право на захист від поширення відомостей, що не відповідають дійсності, а також право на спростування таких відомостей; право на одержання інформації про діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян [54, с. 19-20].

Наведений перелік, на наш погляд, є достатньо вичерпним і дозволяє нам зрозуміти сутність права на інформацію, що є невід'ємною частиною свободи інформації у сучасному громадянському інформаційному суспільстві.

Звертається до характеристики інформаційного громадянського суспільства у своїх роботах і професор Ліпкан В.А., який присвятив свою монографію спробі визначити такі поняття, як: «державна інформаційна політика», «інформаційне суспільство», «інформаційна ідентичність», «інформаційні інтереси», «інформаційна ідеологія», «безпека інформаційного суспільства», «загрози інформаційному суспільству», «гібридна війна», «інформаційний простір», «інформаційна глобалізація», «інформаційна культура», «інформаційний порядок», «інформаційний потенціал держави», «інформаційні ресурси», «інформаційний суверенітет» та ін. Проаналізовано стан вітчизняних нормативно-правових актів, що регулюють розвиток інформаційного суспільства та міжнародне інформаційне законодавство.

Ураховуючи широкий охоп інформаційної глобалізації, у монографії визначено основні філософські чинники розвитку та викладено юридичну концепцію інформаційного суспільства; визначено перспективні напрямки регулювання юридичних відносин у сфері інформації та висвітлено методологічні принципи створення нової парадигми державної інформаційної політики; запропоновано класифікацію загроз інформаційному суспільству, зокрема зосереджено увагу на аспектах гібридних воєн. Висвітлено важливість розробки моральних цінностей у контексті інформаційного суспільства, встановлено принципи щодо юридичного регулювання міжнародного інформаційного простору та розглянуто причини виникнення інформаційних маргіналів [67].

В адміністративно-правовому напрямку професор Савюк М.Ф. на основі аналізу намагається розкрити сучасну юридичну природу адміністративно-правових засад інформаційного суспільства. В монографії автор приділяє значну увагу дослідженню теоретико-правових засад адміністративних аспектів інформаційного суспільства, механізму адміністративно-правового регулювання у цій сфері та напрямкам вдосконалення адміністративно-правових засад інформаційного суспільства [68].

Водночас, враховуючи дослідження науковців в сфері соціології, політології, права виникає питання щодо коректності встановлення адміністративних та правових основ самого суспільства. Чи можна регулювати в адміністративному чи правовому полі саме суспільство? Адже саме право є зовнішнім виразом правил поведінки у даному суспільстві. Тому виникає сумнів, чи можна адміністративними чи правовими інструментами регулювати саме інформаційне суспільство, якщо вони покликані регулювати відносини, що виникають у даному суспільстві.

Не зовсім коректною вбачається і спроба авторів сформулювати авторське визначення дефініції «інформаційне суспільство, як об'єкт адміністративно-правових відносин». Тут, знов таки, міститься протиріччя, адже юридичні регулятори спрямовані на зовні виражені дії суб'єктів (в даному випадку дії людей як членів інформаційного суспільства), а не на суспільство як явище в цілому. Крім того, Савюк М.Ф., Галунько В.В. та Фрицький. Ю.О називають два структурних елементи об'єкту названих відносин, а саме: перший – це різноманітні блага, у спеціально визначеній формі, другий – це діяльність суб'єктів публічної адміністрації на основ адміністративно-правових норм в зазначеній сфері відносин. Тут треба згадати, що під благами в теорії правових відносин розуміється, перш за все можливість реалізації суб'єктом у правовій площині своєї свободи дій по відношенню до певних соціальних матеріальних, або нематеріальних цінностей. Такі цінності втілюються, наприклад, у праві власності на майно, або праві на здоров'я, або праві на інформацію. От туті виникає розуміння того, що характеризує сучасну юридичну цінність інформаційного суспільства та які загрози несе війна, воєнний стан можливостям повноти реалізації цього права. При цьому, не менш

значущим вбачається розуміння нових форм самоорганізації суспільства в інформаційній сфері, задля подолання різноманітних інформаційних загроз від гібридних форм війни і утворення нового юридичного їх бачення [68].

Ми вважаємо, що ідея свободи є неодмінною частиною концепції громадянського суспільства. Проте, зауважено, що наразі ідея свободи не завжди адекватно та повністю відображена у понятті інформації та її відносинах у громадянському суспільстві. Отже, на нашу думку, доцільно виділити свободу інформації як окремий аспект загального концепту свободи у громадянському суспільстві. У широкому розумінні, свобода у громадянському суспільстві передбачає можливість особи мати чітко визначені та закріплені права, які вона може використовувати на власний розсуд, необмежено діями держави, за винятком випадків, коли це необхідно для захисту інтересів суспільства чи інших осіб. Такі права можуть бути обмежені лише відповідно до закону, з метою запобігання порушенню інтересів суспільства чи прав інших осіб. Відповідно до цього, у сучасному громадянському суспільстві, свобода інформації розглядається як проголошення та забезпечення інформаційних прав громадян. Уточнюючи, слід відзначити, що наша позиція полягає в тому, що свобода інформації є більш широким поняттям, ніж просто проголошене право на інформацію.

Визначення свободи інформації знаходить певне відображення у категорії «інформатизація», яка запропонована Р.А. Калюжним – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів, та інформаційних технологій, що ґрунтуються на застосуванні сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки [69, с. 19].

Таким чином, свобода інформації у громадянському суспільстві втілює у собі два аспекти – це по-перше комплекс прав на інформацію, які проголошені державою для членів суспільства, а по-друге – це сукупність нормативно закріплених

механізмів, які допомагають носіям інформаційних прав вільно їх використовувати для досягнення своїх цілей.

Отже право на інформацію є невід'ємною складовою свободи інформації, якщо йдеться про їх існування у громадянському суспільстві. Поняття права на інформацію досить широко відображується у чинному законодавстві України. Так, у ст. 34 Конституції України вказується, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Також кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір [70, ст. 34]. Право на інформацію висвітлюється у ч. 1 ст. 302 Цивільного кодексу України, за яким «Фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Фізична особа, яка поширює інформацію, зобов'язана переконатися в її достовірності. Фізична особа, яка поширює інформацію, отриману з офіційних джерел (інформація органів державної влади, органів місцевого самоврядування, звіти, стенограми тощо), не зобов'язана перевіряти її достовірність та не несе відповідальності в разі її спростування. Фізична особа, яка поширює інформацію, отриману з офіційних джерел, зобов'язана робити посилання на таке джерело [48, ст. 302].

Окрім того, у ст. 5 закону України № 2657 також розкривається зміст права на інформацію: «Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів». Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб [49, ст. 5].

З нашої точки зору, юридичне визначення права на інформацію є достатньо повним і відповідає основним цінностям громадянського суспільства у цій області. Через закріплення цього права у законодавстві, людям надається широкий спектр

можливостей, які мають задовольняти їх потреби в інформації. Тобто, виходячи із законодавчого визначення, можна сказати, що право на інформацію – це проголошене державою право кожного на вільне збирання, зберігання, використання та поширення інформації. Це право має подвійну сутність, яка виражається у тому, що людина може як отримувати так і надавати інформацію. При цьому, право на інформацію має встановлені обмеження з боку держави – здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. А.І. Марущак з цього приводу зазначає, що право на інформацію є неабсолютним і необмеженим. Реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинні порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права та свободи і законні інтереси інших громадян. Іншими словами, перефразовуючи стародавній принцип, права та свободи з приводу інформації закінчуються там, де починаються права та свободи іншої особи. Окрім, того обмеженню також підлягає така складова права на інформацію як збирання інформації. Зокрема, не допускається збирання інформації, яка є державною таємницею або конфіденційною таємницею юридичної особи [52, с. 82].

Починаючи з 2014 року до сьогодні українське громадянське інформаційне суспільство розвивається під впливом спочатку гібридної війни росії проти України, а з 24 лютого 2022 року вже в умовах повномасштабного вторгнення російської регулярної армії на територію незалежної демократичної української держави.

Зрозуміло, що категорія «свобода слова» в зазначених умовах повинна повністю відповідати безпековій складовій, а також з одного боку мати певні обмеження пропорційні загрозам, а з другої – відповідати сучасному інформаційному суспільству.

Так, в Заяві Верховної Ради України про цінність свободи слова, гарантії діяльності журналістів і засобів масової інформації під час дії воєнного стану відзначено, що [82]:

- новітня історія переконливо свідчить, що українське суспільство завжди чутливо ставилось до гарантій свободи слова;

- сильні, незалежні ЗМІ впродовж усього періоду незалежності України відігравали важливу роль у розбудові країни;

- завдячуючи розвиненим незалежним медіа, Україна була і залишається демократичною країною, чий свобода, незалежність та суверенітет для кожного громадянина є одними з найвищих цінностей;

- від початку активної фази агресії росії проти України завдяки ЗМІ світ дізнається правду про жахіття війни, про звірства агресора, про долі простих українців;

- важливість свободи слова підтверджують і дії російських військових під час війни проти України. З метою позбавлення українців чесної і об'єктивної інформації вони намагаються вимкнути українські телеканали і радіостанції. Так було у березні 2014 року в Автономній Республіці Крим, у квітні 2014 року у Донецьку та Луганську. Так було і в березні 2022 року, коли росія наносила цілеспрямовані удари крилатими ракетами по телевізійних вежах в Києві, Вінниці, біля Рівного та відключала українські канали в тимчасово окупованому Херсоні. Тобто відключення українських телеканалів є частиною військової стратегії держави-агресора, якої вона притримується багато років. Верховна Рада України наголошує, що одним з ключових завдань Української держави повинно стати забезпечення встановлених Конституцією України гарантій свободи слова, вільного отримання, збирання і поширення інформації з урахуванням встановлених законами України обмежень, пов'язаних з воєнним станом;

- в умовах воєнного стану держава підтримуватиме чесних журналістів, незалежні засоби масової інформації, що є ознакою будь-якого демократичного суспільства, яким, безумовно, є суспільство України;

- ВРУ закликає усі органи державної влади, зокрема правоохоронні органи, а також органи місцевого самоврядування забезпечити захист прав журналістів та

засобів масової інформації під час воєнного стану, невідкладно реагувати на відповідні звернення про порушення їх прав та гарантувати свободу слова як одну з найважливіших ознак демократичного суспільства [82].

Отже, розглянувши сутність права на інформацію ми розглянули першу складову частину змісту розуміння свободи інформації у громадянському суспільстві. Друга її складова буде розглянута нами дещо пізніше у наступних розділах цієї роботи. Однак, на нашу думку, розкриття першого аспекту свободи інформації (проголошене право на інформацію) дозволить нам повною мірою визначити її роль та місце у розвитку сучасного громадянського суспільства.

1.3. Місце та роль свободи інформації в структурі сучасного громадянського інформаційного суспільства та в умовах війни

Як вже вказувалось у попередньому розділі, виникнення ідеї громадянського суспільства та його розвиток слід віднести ще до давньогрецьких та давньоримських часів і пов'язувати з іменами таких видатних філософів та мислителів свого часу як Платон, Аристотель, Цицерон тощо. Однак ідея, яка виникла у ті далекі часи суттєво відрізняється від тих поглядів, які почали формуватися пізніше. Навіть погляди Епохи відродження, Нового часу містять у собі зовсім інакші основні цінності та ідеї, що раніше ніколи не розглядалися. Це є природним оскільки ідея громадянського суспільства за своєю сутністю є невідривно пов'язаною із розвитком суспільства людей як такого. Кожен новий погляд, який виникає у окремого члена суспільства та який несе у собі ідею, що є близькою іншим членам суспільства, розвивається та набуває виваженого змісту і значення внаслідок його осмислення та вивчення. Історичний процес виникнення та розвинення нових ідей та поглядів безперечно впливає на погляди, що існували до них. Отже, в процесі історичного розвитку старі концепції набувають нових рис. Те саме можна говорити про концепцію громадянського суспільства, яка з часів свого виникнення та до часів сучасності отримало багато нових рис, що раніше з нею не пов'язували. Окрім того, важливим чинником розвитку старих концепцій (у нашому випадку концепції

громадянського суспільства) слід вважати не тільки економічний, політичний, культурний розвиток суспільства, але й науково-технічний розвиток людства.

Розвинення та розроблення нових технологій кардинально змінює суспільство і як результат виникають нові стандарти його розвитку та існування. Результати науково-технічного розвитку є найбільш вираженими у XX столітті, вони вплинули на модернізацію майже всіх існуючих інститутів громадянського суспільства: встановлення власності, проведення виборів тощо. Але є інститути громадянського суспільства, які не просто розвинулись, а саме виникли внаслідок бурхливого розвитку науки і технологій. Саме таким інститутом громадянського суспільства, на нашу думку, слід вважати свободу інформації. Вона виникає внаслідок розвитку телекомунікаційних технологій у кінці XIX-XX століттях. Без засобів отримання та передання інформації на кшталт сучасних газет, книг, теле-, радіо- ефірів, всесвітньої мережі Інтернет, месенджерів, соціальних мережах, які безперечно є результатом науково-технічного розвитку, людина ніяк не може усвідомити, що в неї є право усім цим користуватися і використовувати це для вираження своєї власної думки. Ідеї рівності, які притаманні громадянському суспільству, в повною мірою відобразились у інформаційних процесах і відносинах. Кожен повинен отримувати вільний доступ до інформаційних ресурсів без втручання у цей процес держави, її органів чи будь кого іншого. Тобто свобода інформації є досить новим інститутом громадянського суспільства, що пов'язаний із одночасним бурхливим розвитком новітніх технологій, а також ідеї політичних прав громадян. У цьому розділі перед нами стоїть завдання визначити роль та місце цього нового інституту в сучасній системі громадянського суспільства.

Ґрунтуючись на опрацьованих наукових матеріалах, вважаємо за потрібне означити елементи, які на нашу думку найбільш повно розкривають роль інформації у сучасному громадянському та інформаційному суспільстві:

- забезпечення інформаційної відкритості державних органів та органів місцевого самоврядування;
- забезпечення нормального розвитку економіки та підприємницької діяльності;
- забезпечення вільного висловлення власних поглядів;

- здійснення освіти населення, у тому числі цифрової;
- налагодження комунікативних зв'язків між членами суспільства;
- налагодження міждержавних комунікативних зв'язків.

Далі ми пропонуємо розгляд найважливіших, на нашу думку, функцій інформації у громадянському інформаційному суспільстві та їх значення для формування останнього.

Під забезпеченням контролю суспільства за діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування слід розуміти їх відкритість для населення, а через це наявність у громадян країни вільного та активного доступу до інформації про діяльність органів влади. Спеціалісти Національного інституту стратегічних досліджень (далі - НІСД) пропонують під відкритістю влади розуміти:

- свободу доступу (за усним чи письмовим запитом) до інформаційних ресурсів держави та наявність ефективних процедур її забезпечення;
- наявність у системі органів державної влади механізмів обов'язкового й активного інформування громадян про свою діяльність, незважаючи на наявність запитів [83, с. 2].

Тобто, існуючі у державі права на інформацію, а також механізми їх втілення у життя, допомагають членам суспільства здійснювати безпосередній контроль за владними структурами. Таким чином, забезпечується прозорість влади. При цьому у своїй діяльності державні органи та органи місцевого самоврядування міцно стримується власними повноваженнями, оскільки кожен громадянин за своїм бажанням може контролювати та не допускати їх перевищень. Як зазначає М. Демкова, у державах з демократичним режимом діють відповідні політико-правові механізми, спрямовані на досягнення максимальної прозорості в діяльності органів влади. Прозора влада повинна належним чином забезпечувати діалог з громадськістю на всіх етапах прийняття рішень та постійний доступ до повної, об'єктивної, точної, зрозумілої інформації про діяльність органів державної влади та її посадових осіб відповідно до чинного законодавства. Від прозорості влади, від якості інформування громадськості про діяльність її органів в демократичній державі також залежить ефективність діяльності публічної адміністрації [84].

Така думка підтверджується поглядами інших сучасних авторів, що займаються означеною тематикою. Так, Т.М. Корнєєва вказує, що саме відкритість влади, її здатність, спроможність і готовність до діалогу з різними суспільними силами значним чином визначають внутрішньополітичну ситуацію і впливають на процеси консолідації демократії. Відкритість і прозорість державної влади є найважливішими характеристиками демократичної держави, а забезпечення відкритості – нагальним інтересом будь-якого демократичного суспільства [85, с. 55].

Як вбачається із вказаних поглядів відкритість влади є чи не найбільш важливою запорукою існування нормального демократичного суспільства, де б забезпечувалась нормальна комунікація між владними структурами та громадянами країни. Після цього можна сформулювати логічне твердження, що без постійного потоку інформації, а також її безперешкодного існування, всіх означених благ досягти майже не можливо. В цьому і полягає дуже визначна роль свободи інформації (в даному випадку в питаннях контролю органів влади громадянами), як інституту, що в своєму об'ємі забезпечує неупередженість та прозорість влади. Тобто, якщо б не існувало структури вільних та рівних інформаційних відносин, не може йти мова про існування необхідних стосунків між громадянами і державною владою, де остання виконує свою діяльність заради забезпечення інтересів перших.

Щодо ролі інформації в сучасній теорії громадянського та інформаційного суспільства, то розглядаючи роль свободи інформації, як забезпечення інформаційної відкритості влади, ми вважаємо доречним розглянути її виконання в умовах формування українського суспільства та держави. Аналіз українського законодавства у сфері доступу до офіційної інформації дозволяє стверджувати, що в Україні існує база нормативних актів, що має дуже великий потенціал щодо втілення у життя. Влада в Україні проводить достатньо велику кількість консультацій, слухань, обговорень законопроектів з цього приводу.

В українському законодавстві у сфері інформаційної відкритості влади та можливості доступу громадян до офіційної інформації досить широко розглядаються можливість громадян вільно користуватися інформацією, якою володіє влада. Слід також зазначити, що механізми забезпечення прав громадян є

далеко не досконалими, однак проблематика у цій сфері буде розглянута нами трохи нижче у другій половині цієї роботи. Наразі ж перед нами стоїть завдання окреслити яким чином українська влада пропонує своїм громадянам контролювати свою діяльність і відкритість, таким чином забезпечуючи одну із сфер існування та побудови громадянського суспільства, як надання свободи інформації. Також ми проаналізуємо кожну з гарантій української влади на предмет її важливості та дієвості для формування громадянського суспільства.

Отже, розпочинаючи з, так званого, активного способу здобуття громадянами офіційної інформації – свободу доступу до інформаційних ресурсів держави, слід сказати наступне. В ст. 3 закону України «Про інформацію» визначені основні напрями державної інформаційної політики:

- забезпечення доступу кожного до інформації;
- забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства;
- забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування;
- постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів;
- забезпечення інформаційної безпеки України;
- сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору [66, ст. 3].

Вбачається, що законодавче утвердження правових інститутів доступу до інформації є дуже доречним в умовах формування в Україні рис інформаційного громадянського суспільства. Можливість отримання необхідної інформації кожним громадянином України, знімає велику кількість «бар'єрів», які перешкоджають існуванню громадянського суспільства. Сюди можна віднести можливість владних органів приймати рішення, що не відповідають інтересам людини та суспільства, проводити політику просування власного бізнесу та власних капіталів тощо. Все це не дозволяє громадянам вільно відчувати себе та будувати свої неполітичні відносини без втручання держави. Якщо у суспільстві відсутній такий інститут

свободи інформації, як право доступу до офіційної інформації – людина стає необізнаною та стає лише часткою політики владної верхівки держави.

Наступною важливою функцією свободи інформації, ми вважаємо підтримання можливості громадян окремої країни, а також іноземців та осіб без громадянства вільно висловлювати свою думку без заборони її з боку органів держави, окрім випадків, які прямо передбачаються у законодавстві країни. Виконання свободою інформації вказаної функції безпосередньо пов'язується із забезпеченням існування такого інституту, як «свобода слова». Слід зауважити, що вказаний елемент свободи інформації також є предметом численних наукових праць, які визначають його сутність та значення. А.І. Марущак вважає, що під свободою слова слід розуміти право кожного громадянина вільно і незалежно збирати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку відкриту за режимом інформацію як особисто так і за допомогою матеріальних носіїв та засобів поширення інформації [52, с. 198].

Функція свободи інформації у громадянському інформаційному суспільстві щодо забезпечення економічних прав людини, а також можливість проведення вільної підприємницької діяльності. Ця сфера є граничною між обмеженням впливу держави та здійсненням вільної конкуренції між суб'єктами підприємницької діяльності. Як відомо, право власності, можливість його здобуття, а також його недоторканість є одним з основних елементів сучасного громадянського суспільства. Але, на нашу думку, цього неможливо досягти без поширення комунікативних зв'язків у суспільстві. Вільний рух важливої економічної інформації допомагає спрогнозувати економічні вигоди та витрати, оцінити економічну ситуацію в країні тощо.

Отже опрацювавши основні напрямки функцій свободи інформації у громадянському суспільстві, слід вказати, що наведений перелік є нашим баченням функціонального та практичного застосування свободи інформації у сучасному громадянському суспільстві, яке засноване на аналізі та обробці сучасних наукових надбань у цій сфері.

Окремо, ми хотіли б виділити перелік важливих завдань, які виконує свобода

інформації у громадянському суспільстві, який запропонований спеціалістами Харківської правозахисної групи. За твердженням авторів, наявність і дієвість свободи інформації закріплює наступні принципи свобідного існування людини у демократичній державі:

- безпечніше суспільство: суспільний контроль над рішеннями, які стосуються оборони і розвідки, імовірно, робить суспільство безпечнішим. В якості прикладу автори наводять, що багато країн мають досвід невідконтрольних розвідувальних органів, які спрямовують свою діяльність більшою мірою проти внутрішніх політичних опонентів, аніж проти справжніх загроз національній безпеці. Таємність у цій сфері, на думку авторів, може призвести до корупції і неефективності органів безпеки, що, у свою чергу, підриває безпеку;

- ефективніша демократія: свобода інформації є ключовою для ефективної демократії. В цьому, на нашу думку, виражається ідея, яка червоною лінією проходить через усю цю роботу – свобода інформації є необхідним фундаментом для правильного функціонування інших інститутів громадянського інформаційного суспільства (вибори, громадські організації тощо);

- забезпечення участі виборців у проведенні державної політики: в демократичній державі важливі урядові рішення ухвалюються виборними органами. Однак, ці органи не мають монополії на відповідну експертизу. Якщо уряд діє відкрито, з публікацією документів і відкритості засідань для громадськості – особи, які зацікавлені у певному питанні, можуть мати свою думку щодо ухвалення рішення. Як зазначають автори, не має значення чи це рішення про місцеве самоврядування, чи новий законопроект, найкраща практика для офіційних органів – попросити коментар й запросити громадськість до участі, а також тих, хто має спеціальні знання у визначеній галузі [65, с. 11].

Як можна побачити із вищевказаного, свобода інформації є дуже важливим елементом сучасного громадянського суспільства, а відтак, є обов'язковою умовою і рисою сучасного інформаційного суспільства. Вона має велике значення для формування останнього, а також виконує комплекс важливих функцій, які забезпечують нормальне існування інших інститутів громадянського суспільства.

Щодо адміністративно-правові інструменти забезпечення свободи інформації у сучасному громадянському інформаційному суспільстві на тлі воєнного стану, то 31 березня 2023 року відбулось набрання чинності закону України «Про медіа», що фактично став актом консолідації інформаційного законодавства, тобто об'єднання позицій, які до цього часу регулювалися 6-ма законодавчими актами. Сьогодні можна казати, що це акт – передвісник мабуть майбутнього Кодексу інформаційного законодавства України. Особливо специфічною ця подія вбачається в умовах воєнного стану в Україні.

Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень вважає, що закон «Про медіа», який набув чинності 31 березня 2023 року, безперечно тільки посилить позиції української мови в медіасфері: «закон «Про медіа» – це свого роду кодекс, медійна Конституція, адже він замінить цілу низку законів, які регулювали діяльність преси, радіо, телебачення та інших засобів масової інформації. До слова, у Законі № 2849 переважно вживається новий для України термін «медіа», а згадка про засіб масової інформації у ньому залишилася винятково заради норм, які містяться в деяких підзаконних нормативно-правових актах» [86].

На думку Уповноваженого із захисту державної мови у процесі гармонізації закону «Про медіа» із законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної» фактично всі зауваження Секретаріату уповноваженого були враховані.

Як повідомив Т. Кремень: «Мовні норми, які в остаточній редакції документа посилюють позиції держави в медійній сфері та захищають права громадян на отримання інформації й послуг державною мовою, переважно містяться в ст. 40 Закону № 2849 [87, ст. 40]. Вказаним законом також запроваджується нова система стягнень. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення притягатиме до відповідальності за три види порушень: незначні, значні та грубі. Для кожного типу медіа є окремий перелік порушень, розподілених залежно від ступеню суспільної небезпеки, та відповідні штрафи».

Зокрема, наприклад, Закон № 2849 містить норми про відповідальність за приниження і зневажання державної мови.

Стаття 110 закону відносить поширення інформації, що принижує або зневажає державну мову, до значних порушень, за вчинення якого медіа загрожуватиме покарання від штрафу до скасування ліцензії чи реєстрації у разі його повторення. За словами Тараса Кременя, окремі нововведення набиратимуть чинності не одразу, однак загалом – це вагомий крок в захисті українськомовного інформаційного простору: «В умовах повномасштабної війни росії проти України, державна мова стала однією з ключових ліній оборони...» [86; 87, ст. 110].

Так, закон суттєво розширює повноваження Національної ради з питань телебачення і радіомовлення. Зокрема, регулятор реєструватиме онлайн-видання та друковані медіа.

Також новий закон запроваджує на українському медійному ринку новий тип відносин між медіа та державними органами – співрегулювання. Метою співрегулювання є забезпечення участі суб'єктів у сфері медіа в розробленні й визначенні вимог до змісту інформації та недопущення цензури і зловживання свободою слова.

Національна рада з питань телебачення та радіомовлення надала роз'яснення щодо нового закону, серед ключових новел регулятор називає:

- процедуру ліцензування та реєстрації суб'єктів у сфері медіа;
- процедуру реєстрації іноземних лінійних медіа;
- відповідальність суб'єктів у сфері медіа за порушення вимог законодавства;
- особливості правового регулювання в умовах дії збройної агресії;
- статус національного регулятора;
- впроваджує механізм співрегулювання і розробки разом з органом спільного регулювання актів [87].

Після вступу в дію Закону № 2849 втрачають чинність шість законів: «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [88]; «Про телебачення і радіомовлення» [89]; «Про інформаційні агентства» [90]; «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» [91]; «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» [92]; «Про захист суспільної моралі» [149].

Відповідно до вимог ст. 87 Закону № 2849 кожен проект нормативно-правового акту Національної ради, який регулює діяльність суб'єктів у сфері медіа, оприлюднюється на офіційному веб-сайті Національної ради з метою одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань. Строк одержання таких зауважень і пропозицій встановлюється Національною радою, але не може бути меншим ніж 1-н місяць та більшим ніж 3-ри місяці з дня оприлюднення проекту.

За таких умов затвердження нормативно-правових актів, у тому числі форм заяв для ліцензування і реєстрації, здійснюється після завершення громадського обговорення таких актів з урахуванням строків, передбачених для його проведення ст. 87 вказаного закону. Для дотримання вимог – безпосередньо ліцензійні та реєстраційні дії можуть бути виконані після затвердження нормативно-правових актів Національної ради і форм заяв до них.

Хочемо, звернути увагу, що п. 18 Прикінцевих та перехідних положень Закону № 2849 встановлено, що ліцензії, видані Національною радою до введення в дію Закону, діють до закінчення визначеного в них строку дії.

Крім того, п. 5 постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 року № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [94] визначено, що строки дії чинних строкових ліцензій і документів дозвільного характеру автоматично продовжуються на період воєнного стану і три місяці з дня його припинення чи скасування, а періодичні, чергові платежі за ними відтермінуються на строк, зазначений у цьому підпункті.

Деякі проекти нормативно-правових актів Національної ради будуть винесені на громадське обговорення 06 квітня 2023 року з урахуванням строків, передбачених ст. 87 Закону № 2849 [87, ст. 87]. Зазначимо деякі аспекти, які дуже важливі для розуміння суті дій держави з контролю медіапростору, що на наш погляд є повністю адекватними та логічними в сьогоденних умовах:

1. Для провайдерів аудіовізуальних сервісів. Компанії, які мали ліцензії провайдера програмної послуги, будуть перенесені до Реєстру суб'єктів у сфері медіа. Перелік програм іноземних теле-, радіоорганізацій, що ретранслюються є

чинним упродовж 6-ти місяців з дня набуття чинності Закону. Упродовж цього строку провайдери аудіовізуальних сервісів можуть включати до пакетів телеканалів та радіоканалів іноземні лінійні медіа, внесені рішеннями Національної ради до вказаного Переліку. На території України не обмежується приймання чи ретрансляція радіоканалів, телеканалів, каталогів програм, які походять з країн, що є членами Європейського Союзу, а також інших радіоканалів, телеканалів, каталогів програм, зміст яких відповідає вимогам Європейської конвенції про транскордонне телебачення, інших міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також вимогам, установленим Законом [87].

Реєстрація іноземних лінійних медіа, що не походять з країн-членів Європейського Союзу, здійснюється в порядку ст. 66 Закону № 2849 [87, ст. 66]. 06 квітня 2023 року Національна рада затвердила переліки телеканалів, що входять до універсального медіасервісу.

2. Лінійні аудіовізуальні медіа. Усі телерадіомовники, які мали ліцензії Національної ради станом на 31 березня 2023 року, будуть перенесені до Реєстру суб'єктів у сфері медіа. Суб'єкти, що здійснюють мовлення без використання радіочастотного спектра і мають ліцензію на мовлення, набувають статусу реєстрантів.

3. Нелінійні аудіовізуальні медіа. Упродовж року з дня набрання чинності Закону, суб'єкти в сфері нелінійних аудіовізуальних медіа, що здійснювали свою діяльність до набуття чинності Законом, проходять реєстрацію з дотриманням вимог ст. 63 Закону № 2849. Плата за таку реєстрацію не стягується. Суб'єкти, що мають на меті здійснювати діяльність як суб'єкти у сфері нелінійних аудіовізуальних медіа можуть розпочати таку діяльність виключно після їх реєстрації в порядку ст. 63 Закону № 2849, у тому числі з урахуванням частини восьмої цієї статті щодо обов'язковості сплати реєстраційного збору. Звертаємо увагу, що вимоги Закону поширюються на всіх провайдерів аудіовізуальних сервісів незалежно від виду технології поширення програм та незалежно від наявності або відсутності ліцензії, виданої за Законом України «Про телебачення і радіомовлення» або реєстрації відповідно до Закону «Про медіа» [87, ст. 63].

4. Дозволи на тимчасове мовлення, які видані до 31 березня 2023 року діють до завершення зазначеного терміну. Дозволи на тимчасове мовлення, видані на територіях, які є тимчасово окупованими, будуть анульовані Національною радою.

Під час дії воєнного стану в Україні дозволи на тимчасове мовлення видаватимуться відповідно до визначеного Національною радою порядку про особливості ліцензування та реєстрації у сфері медіа в період дії воєнного чи надзвичайного стану. Після завершення воєнного стану Національна рада видаватиме дозволи на тимчасове мовлення на територіях з особливим режимом мовлення. Перелік цих територій регулятор визначить своїм рішенням. Суб'єкти, які мали ліцензію провайдера програмної послуги багатоканальної телемережі у стандарті DVB-T/DVB-T2 зобов'язані подати до Національної ради заяву на отримання ліцензії на право постачання послуг для потреб мовлення протягом десяти місяців з моменту набуття чинності Законом. Отримання такої ліцензії здійснюється на позаконкурсних засадах без стягнення ліцензійного збору [87].

Дія попередньої ліцензії провайдера програмної послуги припиняється після отримання нової або ж 31 березня 2024 року, якщо суб'єкт не подав відповідної заяви.

5. Друковані медіа. На час, визначений частиною першою ст. 118 Закону № 2849 (з моменту визнання Верховною Радою України певної держави державою-агресором (державою-окупантом) та протягом п'яти років з дня прийняття Верховною Радою України рішення про скасування такого статусу), реєстрація суб'єктів у сфері друкованих медіа є обов'язковою і здійснюється в порядку, визначеному ст. 63 Закону, у тому числі з урахуванням ч. 8 цієї статті щодо обов'язковості сплати реєстраційного збору.

За реєстрацію стягується реєстраційний збір у розмірі одного прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що встановлений станом на 1 січня року, в якому подається заява про реєстрацію. Станом на 01 січня 2023 року такий прожитковий мінімум становить 2684 грн. відповідно до статті 7 Закону України «Про державний бюджет України на 2023 рік» [95].

6. Інформація для друкованих медіа, зареєстрованих до набуття чинності Законом України «Про медіа». Відповідно до п. 21 Прикінцевих та перехідних

положень Закону № 2849 суб'єктам, що діють на день набуття чинності Законом на підставі свідоцтва про реєстрацію друкованого засобу масової інформації, необхідно пройти реєстрацію упродовж року з дотриманням вимог ст. 63 Закону. Плата за таку реєстрацію не стягується. Після спливу вищезазначеного строку, свідоцтва про реєстрацію друкованих засобів масової інформації втрачають чинність [87].

7. Інформація для реєстрації друкованих медіа у мирний час. Реєстрація друкованих медіа є добровільною і здійснюється з дотриманням вимог ст. 63 Закону № 2849.

8. Інформаційні агентства повинні визначитися зі своїм статусом і перереєструватися як суб'єкти у сфері медіа упродовж року з дня набуття чинності Законом – до 31 березня 2024 року. Перереєстрація здійснюється на підставі свідоцтва про державну реєстрацію інформаційного агентства як суб'єкта інформаційної діяльності та відбувається безкоштовно.

Після цієї дати свідоцтва про державну реєстрацію інформаційного агентства як суб'єкта інформаційної діяльності втратять чинність.

9. Онлайн-медіа. Реєстрація добровільна. За реєстрацію стягується реєстраційний збір у розмірі одного прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що встановлений станом на 1 січня року, в якому подається заява про реєстрацію. Станом на 01 січня 2023 року такий прожитковий мінімум становить 2684 грн відповідно до ст. 7 Закону України «Про державний бюджет України на 2023 рік» [95].

Переваги реєстрації для онлайн-медіа:

- офіційний статус медіа;
- гарантії щодо акредитації та професійної діяльності;
- можливість брати участь у тендерах та діяльності органів спільного регулювання після їх створення;
- більш ліберальний підхід при застосуванні санкцій у разі порушень.

10. Комунальні медіа. Органи місцевого самоврядування зобов'язані у 6-ти місячний строк із дня набрання чинності Законом прийняти рішення про реорганізацію комунальних телерадіоорганізацій у місцеві публічні аудіовізуальні медіа відповідно до вимог Закону № 2849. У разі дії воєнного стану в Україні на момент набрання чинності Законом, строк прийняття рішення про реорганізацію

обраховується з моменту припинення чи скасування воєнного стану. При цьому Закон не обмежує право на реорганізацію під час дії воєнного стану. Реорганізація чітко регламентується розділом III Закону № 2849 та здійснюється з метою виведення медіа з-під впливу й контролю органу місцевої влади [87].

Нововведенням Закону № 2849 є створення наглядової ради місцевого публічного аудіовізуального медіа для забезпечення участі представників територіальних громад в управлінні суб'єктом у сфері місцевого публічного медіа і з метою гарантування їх редакційної незалежності. Порядок формування наглядової ради, її повноваження визначені ст. 31 Закону № 2849 [87].

З метою належного функціонування публічних місцевих аудіовізуальних медіа Національна рада відповідно до Закону зобов'язана розробити і затвердити:

- типовий статут суб'єкта у сфері місцевих публічних аудіовізуальних медіа;
- типовий трудовий контракт із керівником суб'єкта у сфері місцевих публічних аудіовізуальних медіа;
- порядок проведення конференцій громадських об'єднань та обрання членів наглядової ради підприємства, що є суб'єктом у сфері місцевих публічних аудіовізуальних медіа.

Органи співрегулювання:

Створюються у 5-ти сферах:

- аудіовізуальних медіасервісів;
- аудіальних медіа-сервісів;
- друкованих медіа;
- онлайн-медіа;
- платформ спільного доступу до відео.

Процес створення органів спільного регулювання розпочався 30 вересня 2023 року.

Інформацію про структуру власності зобов'язані необхідно подати до Національної ради:

- суб'єкти у сфері аудіовізуальних медіа;
- постачальники електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення з використанням радіочастотного спектра (крім фізичних осіб – підприємців).

Така інформація також має бути доступною на їхніх веб-сайтах.

Щороку до 10 червня вони повинні подавати річну фінансову звітність за попередній рік. Для загальнонаціональних аудіовізуальних медіа їхня річна фінансова звітність підлягає обов'язковому незалежному аудиту. Проте, оскільки введено воєнний стан в Україні, законом України від 03.03.2022 № 2115-IX «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [96] передбачено, що, зокрема, юридичні особи подають фінансові, аудиторські звіти та будь-які інші документи, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства в документальній та/або в електронній формі, протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності чи обов'язку подати документи.

До 30 вересня 2023 року суб'єкти у сфері медіа, структура власності яких не відповідає вимогам Закону, зобов'язані привести структуру власності у відповідність із його вимогами.

11. Дні пам'яті. Ч. 3 ст. 44 Закону України «Про медіа» передбачено, що Національна рада разом з органом спільного регулювання розробляє і затверджує правила мовлення в дні пам'яті [87, ст. 44]. Зважаючи на ці норми, регулятор звертає увагу суб'єктів у сфері лінійних медіа на необхідність вшанування днів пам'яті, починаючи із квітня 2023 року, шляхом внесення відповідних змін до теле- та радіопрограм з урахуванням попередньої практики організації мовлення в дні пам'яті відповідно до Правил ведення мовлення на теле- і радіоканалах у дні трауру (скорботи, жалоби).

Серед таких, як ми їх називаємо, «інструментів» хотілось б виділити засоби масової інформації та новітні електронні технології, тобто глобальну мережу Інтернет, соціальні мережі та месенджери, тому наряду з ЗМІ як окремі його елементи, фактично ототожнюючи його із свободою інформації. Наприклад, О. Скрипнюк зазначає, що «важливу роль у відносинах між громадянським суспільством і демократичною державою відіграють засоби масової інформації, які виступають одночасно і каналом вираження думки громадянського суспільства, і

засобом її формування, і інструментом контролю громадськості над владою і державою» [97, с. 14]. Але ми вважаємо, що такий підхід є досить вузьким і обмежувальним щодо здійснення громадянами своїх інформаційних свобод, адже людині дозволяється не тільки отримувати інформацію, але ще й збирати, зберігати та аналізувати її без здійснення певних видів діяльності. Тому, ми вважаємо, що ЗМІ слід розуміти як один з інструментів або механізмів виконання свободою інформації своєї функції у громадянському суспільстві.

Отже, починаючи аналіз ЗМІ у зазначеному ракурсі, вважаємо за потрібне сказати наступне. Розгляд значення ЗМІ у громадянському суспільстві є предметом обговорення у багатьох сучасних наукових працях. Серед авторів, що пильно приділяють цій категорії увагу можна виділити В.Д. Гапотія [219], А.А. Письменицького [58; 106], А.М. Колодій [107], К.Ю. Ісмайлова [98; 108], М.В. Корнієнко [105; 106; 109], В.А. Ромащенко [218], А.І. Марущака [52; 53] та інших.

А.І. Марущак зазначає, що «як правило, громадяни не використовують своє право на доступ до інформації особисто і безпосередньо... Громадськість очікує від ЗМІ поінформованості про важливі справи, що відбуваються у суспільстві. Тому важливою передумовою доступу громадян до інформації є її публікація у тому числі в друкованих ЗМІ» [52, с. 198]. У вказаному твердженні, на нашу думку, й розкривається сутність ЗМІ у громадянському суспільстві. Вони є таким собі спрощеним варіантом забезпечення громадянам їхніх інформаційних прав у рамках громадянського суспільства. Забезпечення у суспільстві свободи інформації не може примусити громадян виконувати їхні права, бо це є нонсенс. А за допомогою ЗМІ свобода інформації вступає в дію, забезпечуючи громадян інформацією про події у пасивному режимі. Сприйняття інформації за допомогою ЗМІ є найпростішим механізмом отримання і можливого осмислення людиною тих чи інших повідомлень. Ця простота й створює умови для визнання ЗМІ одним з найбільш розповсюджених елементів свободи інформації у громадянському суспільстві. О.С. Денисова визначає ЗМІ як інститут інформаційного права, як сукупність норм, що регулюють систему заходів, що здійснюються засобами масової інформації

стосовно поширення інформації про правову дійсність у державі, змістом якої є чинне законодавство і право, правова ідеологія, а також відомості про правові форми діяльності держави [99, с. 21]. У визначенні автора міститься важлива думка про те, що ЗМІ є «рупором», який сповіщає про державну політику громадян. Це є відображенням однієї з основних функцій свободи інформації у громадянському суспільстві – ЗМІ дозволяють людині контролювати діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування, не виконуючи жодних дій. Іншим питанням є «чи цей рупор сповіщає населенню компетентну інформацію»? Однак, це є іншою тематикою, яка більш детально буде розглядатися в наступних розділах цієї роботи.

На нашу думку, справедливим є твердження, що ЗМІ повинні бути незалежними від державної влади і в той же час не перетворюватись на монополістичний механізм. Як, наприклад зараз набуває популярності думка, щодо монополізації ефірного часу загальнонаціональним інформаційним марафоном «Єдині новини», запровадження якого, безперечно, було надзвичайно актуальним на початку війни. Але необхідно відмітити, що влада це вже відчуває і за словами т.в.о. міністра культури та інформаційної політики Ростислав Карандєєв в інтерв'ю Українському радію, з 01 січня 2024 року українські телеканали розглядають можливість зміни його формату [100].

Таким чином, ЗМІ у контексті розвитку свободи інформації у громадянському суспільстві, слід розуміти як систему механізмів, які покликані забезпечувати пасивне право громадян на інформацію. Ця новітня категорія є дуже важливою з огляду існування свободи інформації і громадянського суспільства взагалі. Без неї свобода інформації автоматично позбавляється значного об'єму своїх можливостей у громадянському суспільстві. ЗМІ є такими собі постійними інструментами повсякденного здійснення громадянами свого права на інформацію з їхнім, чи без їхнього відома.

Наступним важливим інструментом здійснення свободою інформації своїх функцій у сучасному українському інформаційному громадянському суспільстві є розвиток у державі глобальної мережі Інтернет, соціальних мереж, месенджерів, різних каналів, блогів тощо. Це один з найсучасніших інструментів, що дуже

стрімко розвивається. Важливість зазначеного інструменту можна побачити з рівня охопту аудиторії та можливості інформування людини миттєво, практично онлайн. На нашу думку така глобальна властивість всесвітньої мережі може бути важливим інструментом для підтримання інформаційних прав громадян, а також підтримання свободи інформації у громадянському суспільстві.

Отже, інтернет безпрецедентно розширює масштаби комунікацій та збільшує обсяги та різноманітність доступної індивідові інформації. Він робить можливим виникнення нових ефективних механізмів політичної мобілізації громадян. Зокрема, Інтернет виступає як засіб дуже оперативної організації і координації дій політичних однодумців.

Саме тому журналісти під час створення новини будь-то в друкованих ЗМІ або в інтернет-виданні, на сторінках блогу, каналі в месенджері, аккаунті соціальної мережі, повинні дотримуватись правил подачі матеріалів під час повномасштабної війни. Так, заступниця міністра оборони України Ганна Маляр визначає, що 80% ворог отримує інформацію з відкритих джерел, а отже журналісти в своїй діяльності повинні [101]:

- максимально обмежити ворога у доступі до оперативної інформації, а отже коли журналісти притримує інформацію і не повідомляє її швидко, це ознака професійності;

- під час війни не потрібно проводити фактчекінг офіційних заяв військових відомств;

- точні цифри втрат української сторони будуть по завершенню бойових дій;

- на час війни основне джерело інформації, яку можна оприлюднювати – це Генеральний штаб і Міністерство оборони;

- інформація про військовополонених та інтернованих осіб координується Національним інформаційним бюро;

- треба чітко усвідомлювати, що не варто писати, так як цією інформацією може скористатися ворог;

- те, що був вибух, можна говорити. Тому що його всі чули. А описувати об'єкт не варто. І якщо це військові об'єкти – то без генштабу цю інформацію

подавати не можна [101].

Отже, наразі законодавчо визначено можливість працівників засобу масової інформації висвітлювати загальну інформацію про підготовку та застосування сил оборони, участь ЗСУ у відсічі збройної агресії РФ проти України, загальні відомості про результати завершених дій (за погодженням із військовим командуванням).

Працівник ЗМІ має право збирати інформацію в районах воєнних дій лише за умови отримання акредитації на це, а після завершення роботи має надати відзнятий матеріал для перевірки на предмет наявності відомостей, які не підлягають розголошенню.

До інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії ЗСУ, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану, належить [102]:

1. Найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів в районах виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їх розташування;

2. Чисельність особового складу військових частин (підрозділів);

3. Кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання;

4. Описи, зображення та умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати об'єкти;

5. Інформація щодо операцій (бойових дій), які проводяться або плануються;

6. Інформація щодо системи охорони та оборони військових об'єктів та засобів захисту особового складу, озброєння та військової техніки, які використовуються (крім тих, які видимі або очевидно виражені);

7. Порядок залучення сил та засобів до виконання бойових (спеціальних) завдань;

8. Інформація про збір розвідувальних даних (способи, методи, сили та засоби, що залучаються);

9. Інформація про переміщення та розгортання своїх військ (найменування, кількість, місця, райони, маршрути руху);

10. Інформація про військові частини (підрозділи), форми, методи, тактику їх дій та способи застосування за призначенням;

11. Інформація про проведення унікальних операцій із зазначенням прийомів та способів, що використовувались;

12. Інформація про ефективність сил і засобів радіоелектронної боротьби противника;

13. Інформація про відкладені або скасовані операції;

14. Інформація про зниклий або збитий літак, літальний апарат, зникле судно та пошуково-рятувальні операції, які плануються або проводяться;

15. Інформація про планування та проведення заходів забезпечення безпеки застосування військ (дезінформація, імітація, демонстративні дії, маскування, протидія технічним розвідкам та захист інформації);

16. Інформація, яка має на меті пропаганду або виправдання широкомасштабної збройної агресії РФ проти України [102; 103].

У спільній заяві Міністерства культури та інформаційної політики України та Міністерства оборони України та представників ЗМІ від 27.04.2022 р. було визначено строки, після спливу яких дозволяється оприлюднення окремої інформації [104].

Зокрема визначено, що журналісти можуть збирати інформацію на місці ведення бойових дій відразу після ворожих обстрілів. Однак оприлюднення зроблених фото та відео дозволяється по завершенню 12 годин для військових об'єктів, через 3 години – для цивільних об'єктів. Військовим адміністраціям рекомендовано надавати більше інформації ЗМІ про руйнування, спричинені діями ворога, не пізніше ніж 1 день після події.

Окремо варто зазначити про неприпустимість зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації та телерадіоорганізацій для виправдання збройної агресії РФ проти України. Зокрема, забороняється використовувати ЗМІ для [102]:

- популяризації або пропаганди держави-терориста (держави-агресора) та її органів, російського нацистського тоталітарного режиму, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, представників органів влади держави-терориста (держави-агресора) та їхніх дій, що

створюють позитивний образ держави-терориста (держави-агресора), виправдовують чи визнають правомірною збройну агресію російської федерації як держави-терориста проти України, окупацію території України;

- виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього конфлікту, громадянського конфлікту, громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України;

- глорифікації осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, представників збройних формувань російської федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи та інші структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, у тому числі шляхом їх визначення як «повстанці», «ополченці», «ввічливі військові люди».

Водночас телерадіоорганізація не несе відповідальності за поширені під час прямого ефіру пропагандистські вислови, якщо їхнім автором є особа, яка не є ведучим або іншим працівником телерадіоорганізації (крім випадків, якщо працівники телерадіоорганізації не вжили заходів для припинення правопорушення у прямому ефірі) [102].

Висновки до першого розділу

У першому розділі роботи нами було досліджено питання щодо визначення та розкриття змісту основних теоретичних категорій, які є ключовими у темі інформаційного суспільства. Таким чином, було здійснено вихід на розуміння концептуальних категорій: «інформація», «інформаційне суспільство», «громадянське суспільство», «свобода інформації», «інформаційне суспільство в умовах війни».

1. Концепція та термінологія «інформаційного суспільства» набули значного поширення в Україні услід за їх поширенням у світі з тими ж, характерними для світу, протиріччями та неточностями у їх застосуванні. Термін «інформаційне суспільство» у більшості випадків використовується як яскравий синонім терміну «інформаційно-комунікаційні технології», а концепція «інформаційного суспільства», і до сьогодні, не отримала глибокого осмислення і адаптації під українські реалії внаслідок занепаду української науки взагалі і юриспруденції зокрема.

Науковці Національного інституту стратегічних досліджень «інформаційне суспільство» трактують просто, як «феномен» (явище) без критичного його осмислення, а термін «інформаційне суспільство» використовують синонімічно з термінами «інформаційні технології», «галузь інформаційних технологій», «інформатизація», «цифровізація», «діджиталізація».

На підставі аналізу сучасних наукових розробок, а також нормативних актів ми дійшли висновку, що під інформацією слід розуміти документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Таке визначення інформації доречно доповнювати більш конкретним переліком носіїв, на яких інформація може міститися.

2. На підставі опрацьованих наукових праць ми дійшли висновку, що під громадянським суспільством слід розуміти сукупність вільних людей, що мають високий соціальний, культурний, моральний рівень особистої розвиненості, що взаємодіють з державою, яка гарантує та забезпечує їм повний обсяг та реальне підтримання прав та свобод, які є загально визначеними у сучасному демократичному світі.

3. Узагальнюючи ознаки та тенденції, які характеризують інформаційно-правове поле, в умовах якого сьогодні формуються суспільні відносини з приводу інформації в українському суспільстві можна окреслити певні висновки:

- інформаційне суспільство в умовах воєнного стану – це така форма глобального соціального інформаційного простору, де з одночасною реалізацією ефективної інформаційної взаємодії людей, їх активного доступу до світових інформаційних ресурсів, задоволення потреб щодо інформаційних продуктів і

послуг, існує і певна система вимушених під тиском війни державно-владних обмежень у поширенні інформації, що з одного боку захищає, а з другого – обмежує права та свободи громадян;

- інтернет і розвиток web-3 та віртуальної і доповненої реальності є одними із найважливішими інструментами розвитку інформаційного суспільства;

- особливістю українського воєнного стану є тотальна всеукраїнська та міжнародна поінформованість як простих громадян, так і влади держав світу про перебіг воєнних дій;

- не зупинення, а навпаки розвиток та запровадження нових функцій державного застосунку «Дія» під час воєнного стану, значно допомагає громадянам в умовах внутрішнього переміщення, знаходження за межами країни або навпаки на тимчасово окупованій території.

4. Розуміння ж інформаційного сучасного суспільства в умовах війни, або під час оголошення воєнного стану, потребує врахування, окрім правових інструментів гарантування свободи інформаційних відносин, також і певних інформаційних обмежень, що формуються задля потреб захисту інформаційного суверенітету держави та суспільства від таких інформаційних загроз, як інформаційна агресія, інформаційний тероризм, проведення протиправних інформаційно-психологічних операцій державою-агресором, ідеологічно-пропагандистські заходи та інші дії, що негативно впливають на інформаційне благополуччя суспільства і держави.

РОЗДІЛ 2.

ФОРМА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

2.1. Інформаційне суспільство: адміністративно-правовий фундамент в Україні

13 грудня 2022 року Верховна Рада України в умовах воєнного стану приймає закон України «Про медіа» [87], що само по собі є дуже нестандартним підходом саме в адмініструванні інформаційними відносинами в історії як національної, так і світової практики інформаційного права. Адаже до цього часу головним пріоритетом в умовах війни завжди було законодавче обмеження інформаційної свободи обмеження та/або повна ізоляція від будь-якої інформації. І така звичайна практика мала своє логічне виправдання. Втім, глобалістичні інформаційні процеси сьогодні підштовхують до прийняття владними інституціями нових рішень у цьому напрямку, тому ми бачимо позитивні зміни в нормативній сфері, запровадження все нових послуг від Дія [110, с. 107].

В цьому пункті нашого дослідження ми розглянемо нормативно-правові акти та інші чинники, які впливають на сучасне інформаційне суспільство, оставив їх детальну, фундаментальну характеристику для розгляду в пункті 2.2 нашої роботи.

Отже, новоприйнятий закон України «Про медіа» є таким, що регулює діяльність у сфері медіа. Закон визначає правові засади діяльності в Україні суб'єктів медіа, а також засади державного управління, регулювання та нагляду. Він є одним з «євроінтеграційних» законопроектів, прийняття яких сприяє виконанню рекомендацій Єврокомісії щодо подальшої перспективи членства України в Європейському Союзі [111]. Оскільки імплементація нормативно-правових актів є доволі складним процесом, деякі положення документу будуть набувати чинності пізніше, а інші, можливо, в подальшому потребуватимуть правок.

Згідно з законом, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення є органом державного регулювання діяльності медіа, а також органом нагляду у цій сфері. За словами міністра культури та інформаційної політики України Олександра Ткаченка, Україна йшла до цього закону понад 10 років [112]. Закон складається з 126 статей у десяти розділах: «Загальні положення»; «Суб'єкти у сфері медіа»; «Публічні аудіовізуальні медіа»; «Вимоги до змісту інформації та організації надання медіа-сервісів»; «Ліцензування та реєстрація у сфері медіа»; «Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення та її повноваження»; «Спільне регулювання у сфері медіа»; «Відповідальність за порушення законодавства у сфері медіа»; «Особливості правового регулювання діяльності медіа в умовах збройної агресії»; «Прикінцеві та перехідні положення».

Хочемо відмітити, що закон про медіа постає значно актуальнішим в умовах повномасштабної війни РФ проти України. Більш того, можна казати про безпрецедентність самого факту прийняття подібного юридичного агрегаційно-консолідованого документу в умовах воєнного стану. Це не означає, що він якийсь супер досконалий, але до цього часу жодна держава світу в умовах війни не прагнула до таких ліберально-демократичних законодавчих змін, щодо інформаційної політики влади та прогресивного удосконалення інформаційних суспільних відносин. Зокрема, цей акт пропонує регулювання порядку діяльності Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення під час збройної агресії, визначає зміст інформації, пов'язаної з війною, яку забороняється поширювати [113].

Закон № 2849 замінює собою закони «Про телебачення і радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації» та «Про інформаційні агентства» та значно розширює повноваження Національної ради з питань телебачення і радіомовлення. Так, наприклад Нацрада отримала право скасовувати реєстрацію та припиняти вихід медіа за значні порушення: наприклад:

- за надання недостовірної інформації про власників;
- поширення дискримінаційних матеріалів;
- пропаганду наркотиків;

- позитивне висвітлення агресії проти України чи внутрішньої політики країни-агресора;
- демонстрацію нацистської чи комуністичної символіки або заборонених російських фільмів.

Зареєстровані інтернет-видання Нацрада зможе заблокувати, звернувшись до суду після четвертого грубого порушення протягом місяця, а незареєстровані – самостійно без рішення суду, але тільки після п'ятого порушення і лише на 14 днів [114].

Закон запроваджує, зокрема, такі нові для українського законодавства поняття: «аудіовізуальне медіа», «багатоканальна електронна комунікаційна мережа», «європейська студія-виробник», «європейський продукт», користувацьке відео», «медіаграмотність», «медіа», «національний продукт», «незалежна студія-виробник», «онлайн-медіа», «пакет телеканалів та радіоканалів», «платформа спільного доступу до відео», «платформа спільного доступу до інформації», «пошукова система», «система умовного доступу», «універсальний медіа-сервіс», «формат» [87, ст. 1].

Закон № 2849 забезпечує прозорість медійного простору та реалізує права на свободу вираження поглядів, отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації та її вільного поширення. Крім того, закон передбачає особливості правового регулювання діяльності медіа в умовах повномасштабної війни.

Очільник Міністерства культури та інформаційної політики України переконаний, що це не лише важливий крок на шляху вступу до Євросоюзу, але й посилення нашого інформаційного фронту у боротьбі з російською пропагандою. У свою чергу, уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень вважає, що новий закон «Про медіа» зміцнить позиції української мови у цій сфері [86].

Так, відтепер українськомовною вважатиметься програма, якщо виступи (репліки) ведучих (дикторів) програми, осіб, які беруть участь у програмі, виконані, перекладені із застосуванням синхронного або послідовного перекладу, дубльовані, озвучені (з урахуванням вимог закону) українською мовою.

Винятки стосуються лише мов корінних народів, коротких реплік і репортажних виступів із місця подій, спонтанних реплік у живому ефірі (їхня

тривалість не може перевищувати 10% тривалості передачі), пісень, кліпів, коротких уривків об'єктів авторського права.

Крім того, до 17 липня 2024 року у прямому ефірі україномовної програми дозволено використання недержавної мови в обсязі, обумовленому творчим задумом програми. Фільм вважатиметься виконаним державною мовою, якщо звуковий ряд під час його демонстрації буде виконаний українською мовою.

Проводячи аналіз України, як держави із громадянським суспільством та свободою інформації, як основною рисою інформаційного суспільства вважаємо логічним розпочати із характеристики діючого законодавства України у сфері свободи інформації та інформаційних відносин, тому слід сказати, що на сьогодні в Україні сформований досить об'ємний нормативний фундамент з означеної теми. Цей фундамент можна умовно стандартно для правової практики поділити на 3-ри елементи:

- міжнародно-правовий фундамент;
- національний фундамент;
- досвід, що отриманий внаслідок судової практики.

Розглянемо позицію професорки Г.В. Виноградової [115], яка пропонує розділити сучасне інформаційне законодавство України на наступні групи:

- загальні нормативні акти, що закріплюють інформаційні права та свободи, встановлюють права та обов'язки суб'єктів інформаційних відносин з приводу створення та поширення інформації певного виду, а також обмежують обіг інформації в державі та суспільстві;

- галузі законодавства, що повністю присвячуються регулюванню певних інформаційних відносин: законодавство про засоби масової інформації; законодавство про формування інформаційних ресурсів, створення інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг споживачу (складовими якого у свою чергу є законодавство про правову інформацію, законодавство про персональні дані, про бібліотечну справу, про архіви, музеї, про рекламу, про видавничу справу, про статистичну інформацію, законодавство про міжнародний обмін інформацією); законодавство про інтелектуальну власність; законодавство, що регламентує порядок реалізації права на пошук, отримання, передачу та використання

інформації; законодавство про створення та використання інформаційних систем, їхніх мереж, інших інформаційних технологій та засобів їх забезпечення; законодавство про інформаційну безпеку [115];

- інші галузі законодавства, акти яких містять окремі інформаційно-правові норми: нормативно-правові акти, що регламентують правовий статус відповідних органів влади; нормативно-правові акти цивільного законодавства, в яких отримують розвиток питання реалізації права на інформацію, в тому числі питання укладання, виконання та розірвання договорів на одержання та використання інформації; нормативно-правові акти, що регулюють відносини в різних галузях господарської діяльності; нормативно-правові акти про відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері [115].

У сучасній спеціалізованій літературі досить часто використовується термін «інформаційне законодавство». Г.В. Виноградова під інформаційним законодавством розуміє сукупність нормативно-правових актів, які регулюють різні сфери інформаційних відносин [115, с. 15-16].

На думку професора Г. Красноступ до таких відносин також можна включити відносини, що пов'язані з електронним зв'язком, передачею даних, технічними засобами радіомовлення та телебачення, спеціальними телекомунікаційними системами, космічними та іншими видами зв'язку, тарифами, пільгами зборами за послуги зв'язку, засобами масової інформації, реалізацією інформаційної політики України, інформаційною діяльністю та її видами; ліцензування інформаційної діяльності, захистом інформації, правом власності на інформацію та відповідальністю за порушення інформаційного законодавства [116, с. 83].

В.Д. Гапотій та А.А. Письменицький винаходять структуру інформаційного законодавства України, спираючись на ст. 4 Закону України «Про інформацію» [49], що має назву «Законодавство про інформацію»: законодавство України про інформацію складають Конституція України, цей Закон, законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародні договори та угоди ратифіковані Україною, та принципи і норми міжнародного права. З цього автор

робить логічний висновок, що сучасне інформаційне законодавство можна розділити на наступні групи.

Перший рівень – найвищий за юридичною силою складають Конституція України, міжнародні договори й угоди з приводу обороту інформації, інформаційної діяльності, права на інформацію, що ратифіковані Україною (Європейська угода про захист телерадіомовлення [118]; закон України «Про інформацію» [49]).

Другий рівень – видове національне інформаційне законодавство, що формується з окремих законів направлених на встановлення загальних норм в окремих сферах інформаційного соціального обороту, деякі з перерахованих актів вже втратили чинність, але за своїм змістом увійшли в закон України «Про медіа», але все одно перерахуємо їх: закони України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [88], «Про телебачення і радіомовлення» [89], «Про видавничу справу» [146], «Про Національний архівний фонд і архівні установи» [144], «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [145], «Про державну статистику» [143], «Про науково-технічну інформацію» [142], «Про захист інформації в автоматизованих системах» [148], «Про державну таємницю» [150] та ін.

Третій рівень – підзаконні нормативно-правові акти загально-державного значення (Укази Президента України, Постанови Кабінету міністрів України, накази міністерств).

Четвертий рівень – підзаконні нормативні акти локального територіального значення.

За територіальною ознакою можливо також виділити окремий п'ятий рівень законодавства, що відображатиме сукупність нормативно-правових підзаконних актів корпоративного значення, що наприклад, стосуються встановлення правил захисту інформації в межах окремого підприємства, установи, організації у вигляді наказів адміністрації [119, с. 25].

Спосіб визначення структури законодавства у сфері інформації через юридичну силу нормативних актів здається нам найбільш прийнятним та зручним у використанні, під час подальшого аналізу законодавчої бази.

Важливим елементом аналізу законодавства країни (в нашому випадку у сфері формування сучасного інформаційного суспільства під час воєнного стану) є вивчення його принципів, адже вони є фундаментальними напрямками його дії та

розвитку самого. На нашу думку, законодавству України у сфері інформаційних відносин притаманні наступні принципи, що так чи інакше відображаються в різних нормативно-правових актах:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації та свобода її обміну;
- об'єктивність, вірогідність інформації;
- повнота і точність інформації;
- законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

На нашу думку, такий підбір принципів відображає позитивну направленість регулювання інформаційних відносин в Україні.

Ми вважаємо доречним навести ці принципи, коментар до яких розроблений спеціалістами Харківської правозахисної групи [65]:

1. Принцип максимального оприлюднення. Фундаментальний принцип, який ґрунтується на необхідності оприлюднення максимально можливої кількості інформації, що є у розпорядженні державних або недержавних установ, підприємств організацій, а також у фізичних осіб. Також відповідно до цього принципу максимальне розкриття інформації витікає з припущення, що вся інформація, так чи інакше, належить людям. Член суспільства не повинний обґрунтовувати своє право мати доступ до будь-якої частини інформації в будь-якому випадку. Немає жодної потреби для особи пояснювати чи доводити, чому вона потребує окрему особливу частину інформації.

2. Принцип опублікування інформації. Закон про свободу інформації не може працювати тільки на основі запитів індивідуальних членів суспільства. Це важлива частина публічного доступу до інформації, але не єдина його частина. Органи влади повинні вживати активних кроків для поширення ключових типів інформації. Таким чином, громадськість в цілому буде добре поінформована без того, щоб мати необхідність подавати інформаційні запити.

3. Принцип стимулювання відкритого уряду. Найкраще це може бути зроблене самими державними органами через проведення роботи зі сприяння. Вона буде націлена як на громадськість – для того, щоб навчити осіб їхніх інформаційних

прав і повідомити їм, як використовувати закон про свободу інформації, – так і на посадових осіб.

4. Принцип обмеженої сфери виключень. В інформаційному законодавстві країни завжди має місце певний комплекс інформації, що перебуває під заборонаю загального оприлюднення. Однак, орган, який володіє інформацією, повинен обґрунтовувати її не оприлюднення.

5. Принцип доступної процедури обробки запитів. Проголошує існування та дієвість у чинному законодавстві механізму, що забезпечую належне забезпечення права громадян на інформацію у активний спосіб.

6. Принцип грошової доступності механізмів забезпечення права на інформацію. Вартість звертання за частиною інформації ніколи не повинна бути настільки високою, щоб стримати людей від подання запитів. Різні країни прийняли різні системи оцінювання. Найбільш загальна – низька, однаково рівна плата за всі запити, так, щоб більш дешеві запити використовувалися для субсидіювання більш дорогих.

7. Принцип гласності та прозорості в роботі державних органів та органів місцевого самоврядування є ключовим. Важливо розуміти, що концепція "відкритого уряду" передбачає доступність будь-якого органу державної влади, який має повноваження приймати рішення, для громадськості. Це означає, що будь-яке засідання, на якому приймаються рішення, повинно бути відкритим для громадськості. Це можуть бути зустрічі органів планування, органів районування (з установленням зональних тарифів), органів охорони здоров'я, агентств індустріального розвитку, освітніх органів та інші. Публічні засідання означають, що перед проведенням таких заходів повідомляється громадськість про їх проведення та місце проведення.

8. Відповідність законів принципам, що проголошуються – держава, яка проголошує певні принципи свого законодавства у сфері свободи інформації повинна розвивати та будувати свою систему законодавства таким чином, щоб створювані нормативні акти не протирічили таким принципам [65, с. 37].

Зрозуміло, що застосування всіх перерахованих вище принципів повинно відбуватися за мови обмеження на опублікування інформації, яка прямо або опосередковано надає інформацію нашому ворогу, але повинен зберігатись відповідний баланс, щоб під прикриттям забезпечення безпеки держави не скривалось приховування інформації від суспільства, внаслідок чого само суспільство почне розвиватися напевно в тому напрямку, прикрим прикладом такого розвитку є російське суспільство.

Як можна побачити, інформаційне законодавство взагалі, включає у себе дуже велику кількість суспільних відносин. Таким чином, існує велика кількість нормативних актів, що регулюють якийсь певний аспект цих відносин. Слід сказати, що існування майже з цих правовідносин так чи інакше пов'язане із забезпеченням свободи інформації у окремо визначеній державі. Тобто, апріорі, кожен нормативний акт держави в інформаційній сфері підіймає такий собі «рейтинг» забезпечення свободи інформації як обов'язкової умови становлення інформаційного суспільства у державі. Отже ми маємо проаналізувати більшу частину нормативних актів у сфері інформаційних відносин, щоби дійти висновку про дійсну наявність в Україні нормативно-правового фундаменту у сфері проголошення та забезпечення становлення інформаційного суспільства.

Таким чином, можна констатувати, що Україна перша країна в світі, яка під час повномасштабної війни здійснює позитивні нормативні зміни в медіосфері, що забезпечує, поряд з безпековими питаннями, прозорість медійного простору та реалізує права на свободу вираження поглядів, отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації та її вільного поширення [110, с. 108].

2.2. Основні фундаментальні нормативні акти України у сфері забезпечення розвитку інформаційного суспільства

Право доступу до інформації у всій своїй багатогранності та змінності під впливом стрімкого розвитку технологій являє собою інструмент, за допомогою якого громадяни можуть контролювати дії держави, а держава, дотримуючись норм

внутрішнього законодавства і міжнародних договорів, повинна зберегти баланс між публічним і приватним інтересом.

Отже, основним нормативним актом України взагалі та конкретно у сфері забезпечення права на інформацію (свободи інформації та інформаційного суспільства) безперечно є Конституція України [70]. Відомості про надання громадянам України права на свободу інформації містяться у багатьох нормах Основного Закону, але основним слід визнати положення ст. 34 Конституції України, зміст якої викладається наступним чином: «кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [70, ст. 34].

Слід сказати, що це є основним, але не єдиним положенням про забезпечення свободи, а також захисту інформації. Так, у ст. 32 Конституції зазначається, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації [70, ст. 32].

За допомогою ст. 50 Конституції України проголошується право людини на інформацію про стан довкілля, відповідно до цієї норми кожному гарантується

право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [70, ст. 50]. Також заслуговує на увагу норма Конституції, що проголошує обов'язковість опублікування та доведення до відома громадян інформації про прийняття та зміст нормативних актів. Цим положенням є ст. 57 Конституції України, в якій вказується, що кожному гарантується право знати свої права і обов'язки [70, ст. 57].

Завершенням конституційного забезпечення права на інформацію та свободи інформації є хоча й загальна, втім, не менш важлива норма ст. 64: «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень» [70, ст. 64].

Відповідно Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією рф проти України, в Україні запроваджено воєнний стан, який обмежує права і свободи людини [120].

З огляду на це, ми нажалі сьогодні маємо можливість в реальному часі спостерігати дію правової системи України в максимально «екстремальних» умовах.

Передбачається можливість обмеження прав людини, гарантованих такими нормами Конституції України, на які ми звернем увагу не тільки простим перерахуванням статей, а і зазначаючи їх назви, так як, вважаємо, що це вкрай важливо та чутливо для громадян та країн демократичного вибору сьогодні [70; ст.ст. 30-34, 38, 39, 41-44, 53]:

- ст. 30 «Кожному гарантується недоторканність житла»;

- ст. 31 «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції»;

- ст. 32 «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України»;

- ст. 33 «Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом»;

- ст. 34 «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань»;

- ст. 38 «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування»;

- ст. 39 «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування»;

- ст. 41 «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності»;

- ст. 42 «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом»;

- ст. 43 «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується»;

- ст. 44 «Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів»;

- ст. 53 «Кожен має право на освіту» [70].

Також відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України, «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [70].

Як бачимо у переліку статей, що закріплюють права, які не можуть бути обмеженими в умовах воєнного або надзвичайного стану не має ст. 34, що закріплює право на інформацію. Відтак, влада у цій війні отримує повну законну можливість обмежувати нас в інформаційній свободі і тим самим стримувати розвиток інформаційного суспільства. Однак, в реаліях ми стикаємося з унікальнішою в світі

ситуацією, коли саме воєнний стан стає каталізатором розвитку новітніх інституцій інформаційного суспільства [213, с. 167].

Таким чином, проголошується дійсність та дієвість усього комплексу прав, що проголошуються для громадян України в рамках Конституції, у тому числі під час дії воєнного стану. Звісно, комплекс проголошених Конституцією прав та спосіб їх законодавчого формулювання підлягає певній критиці, але більш ґрунтовно ми будемо розглядати це у наступних пунктах нашої роботи. На цьому ж етапі роботи слід зазначити, що в Україні діє режим свободи слова на найвищому – конституційному рівні.

Професор М.В. Корнієнко розглядає воєнний стан як засіб відновлення умов, за яких людина може ефективно реалізувати свої права та свободи. Відповідно, права людини визначають межі діяльності публічної влади щодо введення воєнного стану та засоби, що нею використовуються. При цьому низка прав не може бути обмежена, а обмеження інших прав не може знищувати їх сутність. Окрім визначення прав людини, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану, конституційно-правові норми визначають особливості реалізації окремих прав за досліджуваних обставин: права на власність та права на працю [109, с. 30].

Наступним нормативним актом, що є основним у сфері інформаційних відносин в Україні є закон України «Про інформацію». Вказаний нормативний акт слід визнати позитивним досвідом української держави, адже він був прийнятий серед перших законів і регулював інформаційні відносини ще до прийняття Конституції, звісно постійно адаптувався, шляхом внесення правок. Слід сказати, що Закон № 2657 направлений перш за все на проголошення основних напрямів здійснення інформаційних прав громадян. Регулювання відбувається в режимі надання громадянам активних та пасивних можливостей збирати, отримувати, розповсюджувати інформацію.

Основоположними нормами цього закону, на нашу думку, є ст. ст. 5, 6. Так, відповідно до змісту ст. 5: «кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів». При

цьому «реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб» [49, ст. 5]. Статтею 6 закріплено гарантії прав громадянина на інформацію, серед яких:

- створенням механізму реалізації права на інформацію;
- створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів;
- обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та медіа про свою діяльність і прийняті рішення;
- обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації;
- здійсненням державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію;
- встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію [49, ст. 6].

Як ми бачимо, наведені норми здійснюють проголошення, декларування загального права на інформацію. Тобто, тут провадиться проголошення ідеї загальної свободи інформації, що, як вже зазначалось вище, є однією з необхідних умов формування інформаційного громадянського суспільства у державі.

Слід зазначити, що закон «Про інформацію» достатньо об'ємне розкриває види інформації, що дає змогу особі орієнтуватися у тому, яка саме інформація їй необхідна та, як результат, яким чином можна отримати ту чи іншу інформацію, а також види інформаційної діяльності: створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації.

Не виключаючи важливість сучасного закону «Про інформацію» для інформаційного суспільства, але треба відмітити, що у 2011 році, з приходом до влади в Україні команди президента Януковича, було проведено через парламент Закон від 13 січня 2011 року № 2938-VI [214], що містив повністю нову редакцію закону «Про інформацію», з якого зникло 23 статті, включаючи ст. 53

«Інформаційний суверенітет» та ст. 54 «Гарантії інформаційного суверенітету України». Не існувало навіть акту обґрунтування скасування положень про інформаційний суверенітет. Справа в тому, що на момент 2011 року близько 90% телекомунікаційної інфраструктури України знаходилось у власності громадян рф. Здебільш вони використовувались для реалізації сучасних технологій інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну, групову і масову свідомість людей: засоби масової інформації та спеціальні засоби інформаційно-пропагандистської спрямованості; глобальні комп'ютерні мережі та програмні засоби розповсюдження в них пропагандистських інформаційних матеріалів; засоби, що нелегально модифікують інформаційне середовище, на підставі чого людина приймає рішення; засоби створення віртуальної реальності; чутки; засоби підпорогового психосемантичного впливу тощо [215, с. 86-87]. Також дивує той факт, що з 2011 року влада не спромоглася вирішити питання законодавчого закріплення інформаційного суверенітету у чинних актах, або новітніх, хоча проекти на кшталт закону України «Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку» неодноразово вносилися на розгляд до Верховної Ради України. Хоча у 2010 році, в Харкові було здійснено захист дисертації за темою «Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету» Супруном Володимиром Миколайовичем, в якій достатньо повно було розкрито базові аспекти цього поняття і, вперше, саме в юридичному ракурсі [216].

Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI «Про захист персональних даних» регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних та поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів. У ст. 7 вказаного закону викладені особливі вимоги до обробки персональних даних, до яких треба віднести п. 1, який забороняє обробку персональних даних про расове

або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних. Але дозволяється обробка персональних даних відповідно п. 2 зазначеної статті, що стосується вироків суду, виконання завдань оперативно-розшукової чи контррозвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом та здійснюється державним органом в межах його повноважень, визначених законом [135].

Як нами раніше відмічалось закон «Про медіа» став революційним нормативним актом в сфері інформаційного законодавства, ще більш актуалізується його запровадження те, що його розробка та прийняття проходило вже під час війни. Однак, незважаючи на його важливість та те, що він спрямований на забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації, на захист національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів, регулювання діяльності у сфері медіа відповідно до принципів прозорості, справедливості та неупередженості, стимулювання конкурентного середовища, рівноправності і незалежності медіа та визначає правовий статус, порядок формування, діяльності та повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення [87]. Ми більш детально його розкриємо в підрозділі 2.2. нашої роботи «Спеціальне законодавство України про інформаційне суспільство».

Безперечно закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» за своєю суттю не є фундаментальним нормативно-правовим актом у сфері інформаційного права, але в сучасних українських умовах та після введення його в дію Указом Президента Володимиром Зеленським, є таким, що вносить корективи в кожний правовий акт України від Конституції, міжнародних актів до підзаконних документів, тому наступна наша характеристика фундаментальних нормативних актів у сфері забезпечення розвитку інформаційного українського суспільства буде постійно здійснюватися з огляду на вказаний закон [121].

Зазначимо, що закон «Про правовий режим воєнного стану» визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Варто також звернути увагу на те, що з введенням воєнного стану Україна частково відступила від своїх міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав людини. Зокрема, відбулася дерогація зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, про що Уряд України сповістив Раду Європи. Межі відступу відповідають приписам Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» і наступними указами про продовження дії воєнного стану [122].

Також невід'ємною частиною законодавства України є міжнародні угоди, що ратифіковані Верховною Радою України, тому проаналізуємо та наведемо деякі з них в цьому пункті.

Право на інформацію та право на захист персональних даних від зловживань і свавілля є предметом особливої уваги міжнародно-правової регламентації. За визначенням П. Рабіновича, М. Хавронюка міжнародні стандарти прав людини – це закріплені у міжнародних актах та інших міжнародних документах певні показники цих прав, до досягнення яких заохочуються або ж зобов'язуються держави [123].

З огляду на це, до міжнародних фундаментальних нормативних актів, що встановлюють свободу інформації в українській правовій системі слід віднести наступні акти:

1. Конвенція про захист прав людини основоположних свобод («Європейська Конвенція») [63].

Європейська Конвенція про права людини та основоположні свободи була ратифікована ВРУ відповідно до закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17.07.1997 № 475/97-ВР [63].

Положення, що мають пріоритетне значення для підтримання свободи інформації містяться у ст. 10 Європейської Конвенції. Відповідно до вказаної норми «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу ... одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів... Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду» [63, ст. 10].

Важливим елементом формулювання права на інформацію, що міститься в Європейській Конвенції, на нашу думку, є використання категорії «одержувати інформацію». Тобто, якщо використовувати її можна зробити висновок, що людина може не лише намагатися збирати інформацію (що у свою чергу не гарантує її отримання), але й отримувати її у встановлений законом спосіб.

Таким чином, формулювання права інформації, що міститься в законі «Про інформацію» та у Конституції України доповнюється вказаними положеннями Європейської Конвенції.

2. Загальна декларація прав людини ООН 1948 року [62].

Право на інформацію, а відповідно й елементи свободи інформації, виражаються у ст. 19 Декларації ООН за якою «кожна людина має право на свободу переконань та на вільне їх вираження; це право включає ... свободу шукати, отримувати та розповсюджувати інформацію та ідеї будь-якими засобами й незалежно від державних кордонів». Як ми бачимо, формулювання, що містяться у Декларації ООН та у Європейській Конвенції майже повністю збігаються, але Декларація ООН додає можливість вільного обігу інформації поза будь-якими державними кордонами. Тобто країни-учасниці проголошують глобальну комунікацію людей, що мають можливість вільно співіснувати, не зважаючи на діяльність та розвиток держави [62, ст. 19].

На нашу думку, в цій категорії проявляється цінність, яка здобувається за допомогою свободи інформації та передається існуючому громадянському інформаційному суспільству. Вона полягає у тому, що за допомогою глобальної та вільної інформатизації людини надається можливість незалежно будувати свої неполітичні відносини із членами будь-якого іншого суспільства. Держава не має права та можливості безпідставно втручатися у ці відносини, а отже, ми маємо класичну конструкцію громадянського суспільства – члени суспільства будують свої неполітичні відносини, а держава, не лише не втручається в них, але й повинна різноманітними засобами допомагати їм будуватися та підтримувати їх.

3. Конвенція Ради Європи «Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних» 1981 року [125].

Міжнародно-правові стандарти, що втілені в Конвенції Ради Європи «Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних» та Директиві № 95/46 СЕ Європейського Парламенту та Ради «Про захист фізичних осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних та безперешкодного руху цих даних» 1995 року, відбивають загальноєвропейський, соціально-захисний підхід до регулювання обробки і транскордонної передачі персональних даних. «Керівні принципи, що регулюють захист приватності та транскордонні потоки персональних даних» Організації Економічного Співробітництва і Розвитку 1980 року, а також «Керівні принципи стосовно комп'ютеризованих файлів персональних даних» ООН 1990 року виникли внаслідок досягнення міжнародного консенсусу між країнами з різними правовими традиціями і базуються на ліберальному, зорієнтованому на ринкові відносини підході до регулювання захисту приватності [125].

4. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів 2009 року [126].

В зазначеній Конвенції закріплено право на повагу приватного та сімейного життя, визнані незаконними будь-які посягання на честь і гідність людини, також зазначено, що кожна людина має право на вільне вираження свого погляду, яке включає право шукати, діставати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї незалежно від державних кордонів усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір.

5. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року [124].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП) – пакт Організації Об'єднаних Націй, в основу якого покладено Загальну декларацію прав людини. Саме ним розширено зміст громадського та політичного права, зокрема, вказано, що право на вільне виявлення переконань може здійснюватися усно, письмово або за допомогою друку або художніх форм виявлення чи іншими способами на свій вибір. Разом із тим користування правом накладає особливі обов'язки і відповідальність, оскільки його реалізація може бути обмежена законом з метою поваги прав і репутації інших осіб та охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення [124, ст. 19]. Також відповідно ст. 17 МПГПП ніхто не може зазнавати безпідставного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність житла, таємницю кореспонденції чи незаконних посягань на честь і репутацію; кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань [124, ст. 17].

6. Шенгенська Конвенція та Конвенція Європолу позитивно вплинули на забезпечення прав людини стосовно використання персональних даних у правоохоронній діяльності на європейському рівні.

В рамках аналізу фундаментального законодавства України у галузі забезпечення свободи інформації та інформаційного суспільства, ми хочемо зупинити увагу ще на двох документах, які станом на 01 лютого 2024 року є чинними, це: Конвенція співдружності незалежних держав про права та основні свободи людини (далі Конвенція СНД) [128] та Чорноморська конвенція про співробітництво у галузі культури, освіти, науки та інформації (далі Чорноморська конвенція) [128].

Аналізуючи Чорноморську конвенцію, слід зазначити, що вже у преамбулі документу сторони оголосили його ціль: «зміцнити культурні зв'язки і продовжити зусилля, спрямовані на розвиток співробітництва у галузях культури, освіти, науки та інформації між країнами цього регіону».

Конвенція СНД у ст. 11 також передбачає право людини на інформацію, що виражається у «можливості отримувати та розповсюджувати інформацію будь-яким законним способом без втручання з боку органів державної влади незалежно від державних кордонів» [128, ст. 11].

Все б нічого, але серед інших, підписантами даних двох документів є недодержави: росія та білорусь, які з 24.02.2022 року до сьогодні напали на Україну, яка захищає свою незалежність і веде повномасштабну війну. Тому на наш погляд, хоч і зазначені документи підтримують «дух» загальної глобалізації, що міститься у Декларації ООН, ні о якій взаємодії, а тим більше обміном інформації не може бути і речі, у зв'язку з чим із зазначених конвенцій Україні потрібно в установленому порядку вийти.

Зазначимо також деякі важливі аспекти в розрізі пункту 2.2 нашого дослідження:

- відповідно до Зауважень загального характеру № 16 Комітету ООН з прав людини національне законодавство країн має бути врегульовано щодо порядку збору і зберігання інформації особистого характеру державними органами, приватними особами або органами в комп'ютерах, банках даних або будь-яким іншим способом. На держави покладається зобов'язання вживати ефективних заходів з метою захисту інформації, що стосується особистого життя будь-якої особи від використання її третіми особами, які не мають дозволу на її отримання, обробку і застосування. З метою захисту особистого життя особі має гарантуватися право бути поінформованою в ясній формі, про те, чи міститься в автоматизованих файлах даних інформація особистого характеру, і якщо міститься, то яка і з якою метою. Кожна особа має бути наділена можливістю знати, які державні органи або приватні особи чи органи контролюють або можуть контролювати їхні файли. Якщо в таких файлах міститься неправильна інформація особистого характеру або якщо вона збиралася чи оброблялася в порушення положень закону, кожна особа повинна мати право вимагати виправлення або вилучення цієї інформації [129].

- важливою подією у процесі створення норм щодо прав людини в Інтернеті стало оприлюднення доповіді Спеціального доповідача ООН з питань сприяння та захисту права на свободу поглядів та на вільне їхнє вираження Ф. Ла Рю у 2011 р. У

ній він зазначає, що «Інтернет став ключовим засобом, за допомогою якого індивіди можуть здійснювати своє право на свободу поглядів та на їхнє вираження» [130, п. 20]. Тому обов'язками держав є:

- розвиток ефективної політики у співпраці з приватним сектором з метою, щоб Інтернет став доступним для усіх верств населення;

- підтримка ініціатив для того, щоб он-лайн інформація була представлена у зрозумілий спосіб для усіх верств населення, включаючи неповносправних та мовні меншини;

- навчання інтернетграмотності у школі та поза нею [130, п. 85-88];

- про необхідність заохочення і полегшення доступу до Інтернету зі сторони держав, включаючи міжнародне співробітництво, говорить й у резолюції Ради ООН з прав людини [131, п. 3];

- у звіті Спеціального доповідача з питань свободи вираження Міжамериканської комісії з прав людини також наголошено, що доступ до Інтернету є важливою передумовою ефективного здійснення права на свободу вираження поглядів. Крім того, у ній йдеться про позитивні і негативні заходи, які слід вжити для покращення ситуації [132, п. 37];

- ще однією групою позитивних обов'язків держави щодо свободи вираження є вжиття заходів, спрямованих на розвиток і підтримку плюралізму ідей та поглядів, включаючи різноманіття ЗМІ, конкуренцію у медіапросторі, мирне співіснування культур. З цього приводу у Зауваженні загального порядку щодо ст. 19 МПГПП Комітету з прав людини ООН сказано, що держави повинні надавати особливу увагу заохоченню незалежності та різноманіття засобів інформації, вживати всі необхідні заходи для укріплення незалежності і доступності нових ЗМІ, забезпечувати незалежність служб державного мовлення [133, п.п. 14-16].

Таким чином, внутрішні правові акти України та імplementовані міжнародні нормативно-правові акти з формування інформаційного суспільства та забезпечення свободи інформації країни знаходяться на достатньо розвинутому рівні та в цілому спонукають до поступового розвитку інформаційного суспільства. Цілком логічним є, що з введенням воєнного стану Україна частково відступила від своїх міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав людини. Зокрема, відбулася

дерогація зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, про що Уряд України сповістив Раду Європи.

Воєнний стан в Україні має суттєвий вплив на низку фундаментальних прав людини, зокрема і тих із них, які в сучасному світі тісно пов'язані з цифровим виміром, а саме на: право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в інтернеті; право на приватність і захист даних; право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право на мирні збори та освіту в інтернеті тощо.

Також вважаємо за доцільним вийти з наступних конвенцій: Конвенції співдружності незалежних держав про права та основні свободи людини та Чорноморської конвенції про співробітництво у галузі культури, освіти, науки та інформації у зв'язку з повномасштабною війною росії проти України.

2.3. Спеціальне законодавство України про інформаційне суспільство

Жовтень 2023 року відзначився безпрецедентною подією у сфері формування глобального і національного інформаційного суспільства. Так, в умовах війни загострилося питання боротьби з інформаційно-психологічними нападами агресора і це призвело до того, що медіа-регулятори Латвії, Литви, Польщі, Румунії та України підписали у Варшаві Декларацію про співпрацю і взаємну підтримку в боротьбі з дезінформацією. Тим самим вони скріпили свої наміри разом докладати зусиль, щоби протидіяти впливу пропаганди, найперше російської, у суспільствах цих країн [134].

Голова Національної ради Ольга Герасим'юк заявила, що зазначена вище подія є чітким виявом спільної відповідальності та рішучості країн Східної Європи боротися з викликами, які ставлять перед нами дезінформація та російська пропаганда. За її словами, історія ще раз доводить, як пропаганда, побудована на викривленні реальності, може впливати на суспільство і бути ключовим інструментом в руках тих, хто прагне контролювати думки громадян [136].

Голова Національної ради з питань мовлення Республіки Польщі Мацей Свірські назвав підписання декларації історичною подією. Він також подякував

Нацраді України за підтримку ініціативи і докладені зусилля для її реалізації. У свою чергу, О. Герасим'юк зауважила, що дезінформація постійно пристосовується до нового інструментарію, якщо закривають певний канал її поширення. «І покласти край таким мімікруючим медіа має стати нашим спільним обов'язком. З огляду на це і є важливим створення такої єдиної платформи задля ефективного об'єднання зусиль і ресурсів».

В положеннях Декларації зазначено, що сторони будуть надавати взаємну підтримку у сфері діяльності з аналізу та стримування поширення багатовимірної дезінформації на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Країни мають намір ініціювати заходи для спільного навчання громадян з виявлення, реагування та запобігання дезінформації, а також налагоджувати співпрацю між європейськими та національними платформами фактчекінгу. Підписанти також докладуть зусиль для розробки єдиних механізмів регулювання медіа в країнах підписантів, які сприятимуть підготовці і реалізації спільних оцінок та позицій щодо протидії дезінформації.

У Національній раді повідомили, що з метою обміну інформацією і задля координації угод для реалізації декларації буде створено відповідний секретаріат [136].

Водночас, Єврокомісія оприлюднила звіт з дотримання Кодексу поведінки щодо дезінформації, до якого на добровільній основі приєдналися ключові міжнародні інтернет-платформи, зокрема такі як: Google, Meta, Microsoft, TikTok та інші. Як зазначила віце-президент Єврокомісії Вера Йоурова: «Дезінформація все ще залишається одним із найбільших ризиків для європейської демократії в інформаційному полі, включаючи ті, що пов'язані із російською війною проти України та з виборами» [137].

Також Єврокомісія оприлюднила приклади окремих розділів звіту з протидії дезінформації, що пов'язана із війною росії проти України. Так, у доповіді Google за період з січня по квітень 2023 року йдеться про те, що мережа YouTube припинила діяльність 411 каналів та 10 окремих блогів, які були долучені до скоординованої операції впливу через «російське агентство з дослідження інтернету» (IRA), що напряду утримується росією [138].

І вищезгадана Декларація і Кодекс не підпадають по багатьох характеристиках під категорію суто міжнародно-правових договорів, хоч і мають значну частку їх рис. Це здебільш саме спеціальне законодавство у сфері становлення інформаційного суспільства в умовах війни.

Війна росії проти України та імперські амбіції росії сприяли зміні геополітичної ситуації в Європі, особливо у Центральній та Східній Європі та країнах Балтії. Динамічний розвиток технологій у сфері цифрових засобів комунікації відкрив для медіаринків широкі можливості у плані доступу до інформації, як у процесі створення контенту, так і в процесі його отримання.

У результаті створено простір для необмеженого поширення неперевіраних повідомлень, які створюють хибний образ світу, диференціюють та антагонізують соціальні групи і, як наслідок, породжують недовіру як до державних інституцій, так і до самого суспільства. Запущені механізми, які становлять реальну загрозу інформаційній безпеці, інформаційному суспільству, стратегічній безпеці та суверенітету демократичних держав світу [213, с. 165].

Тому в нашому дослідженні ми поставили за мету проаналізувати чинне законодавство України, що регулює відносини, пов'язані із обігом інформації з урахуванням особливостей забезпечення свободи інформації, у тому числі під час воєнного стану. Слід сказати, що спеціальне законодавство України в інформаційній сфері налічує дуже велику кількість нормативних актів, але до нашого завдання входить пошук та виявлення лише тих нормативних актів та окремих положень, які безпосередньо відображають проголошення ідей свободи інформації, механізм їх втілення та захисту в інформаційному суспільстві.

Вважаємо доречним розпочати наш аналіз з нормативного акту, що має назву закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 09.01.2007 № 537-V [33].

Вказаний документ є важливим надбанням загальної структури забезпечення свободи інформації в Україні. Плановий характер нормативного акту відображає заінтересованість української влади у подальшому розвитку інституту свободи інформації. Теза, що міститься в загальних положеннях закону відображає

демократичну та направлену на розбудову громадянського суспільства й свободи інформації думку законодавця: «одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя» [33].

Особливу увагу звертає на себе позиція держави щодо економічного стимулювання розвитку інформаційних технологій, так, у п. 3 акту зазначається, що формування сприятливих економічних умов розвитку інформаційного суспільства також виражається у «сприятній підприємницькій діяльності у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій за рахунок формування системи адміністративних, правових і економічних механізмів, які стимулюватимуть попит на інформаційну продукцію [33].

Слід зазначити не зрозумілу ситуацію у зв'язку з тим, що за п'ятнадцять останніх років, з часу прийняття означеного закону, Верховна Рада жодного разу більше не зверталася до його тексту зі змінами, доповненнями, бажанням пролонгації, або якогось іншого удосконалення. Це досить таки дивно, адже інші акти інформаційного законодавства майже щорічно піддавалися значним правкам. Більш того, з моменту набуття чинності закону України «Про медіа» [87], що можна назвати актом консолідації інформаційного законодавства, який відмінив велику кількість нормативних актів у березні 2023 року та які будуть нами розглянуті нами нижче. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» не став фрагментально чи категоріально частиною цієї консолідації. Отже, на нашу думку, законодавство створило значні обмеження в юридичних засобах для подолання вищезгаданих перешкод на шляху до розвитку справжнього інформаційного суспільства в Україні.

На сьогодні, як нами зазначалося консолідованим нормативним актом у сфері інформаційного законодавства є закон України від 13.12.2022 № 2849-IX «Про

медіа», який спрямований на забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації, на захист національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів, регулювання діяльності у сфері медіа відповідно до принципів прозорості, справедливості та неупередженості, стимулювання конкурентного середовища, рівноправності і незалежності медіа та визначає правовий статус, порядок формування, діяльності та повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення [87].

Необхідним, у сфері забезпечення свободи інформації був закон України «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998 № 74/98-ВР, який втратив чинність 01 березня 2023 року [30]. Відповідно до цього нормативного акту визначались та розподілялись основні завдання та функції органів влади у процесі інформатизації, а також окреслювались головні пріоритети, що існують у вказаній сфері. На сьогодні діє закон України від 01.12.2022 № 2807-IX «Про Національну програму інформатизації» [31], який визнав нечинним закони України від 13.09.2001 № 2684-III Про внесення змін до закону України «Про Національну програму інформатизації» [139] та вище згаданий закон України № 74/98-ВР.

Крім того, закон України від 01.12.2022 № 2807-IX вніс у ряд нормативних актів зміни, перерахуємо саме ті, що мають відношення до нашого дослідження це: закон України від 16.12.2020 № 1089-IX «Про електронні комунікації» [140] та закон України від 13.09.2001 № 2684-III «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» [141]. А також на сьогодні регулює правові відносини, що виникають під час формування та виконання Національної програми інформатизації.

Важливим документом, що позитивно впливає на розвиток свободи інформації в Україні, на нашу думку, є закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 р. № 3322-XII [142]. Цей закон забезпечує право фізичних та юридичних осіб на доступ до науково-технічної інформації, що виражається у її збиранні, аналітично-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні. Документ проголосив загальне право на відкриту науково-технічну інформацію, яке передбачає можливість вільного її одержання, зберігання, використання і

поширення під час здійснення наукової, науково-дослідної, виробничої, громадської та іншої діяльності, що не забороняється чинним законодавством. До плюсів цього документу також слід віднести встановлення механізму підвищення якості, формування, отримання, поширення, розповсюдження науково-технічної інформації. Тобто, він має не лише декларативний характер, але й надає перелік шляхів практичного втілення проголошених прав.

Нормативним актом, що надавав змогу знайомитися із статистичною інформацією, що перебуває у власності держави є закон України «Про державну статистику» від 17.09.1992 р. № 2614-ХІІ, який втратив чинність 01 січня 2023 року. Але згідно з цим документом кожна особа має право на знеособлену статистичну інформацію: «це право гарантує вільний доступ користувачів до такої статистичної інформації, можливість її використання, поширення та зберігання, з метою реалізації ними своїх завдань та функцій, забезпечення прав, свобод і законних інтересів» [143].

Доступ до архівної інформації, що перебуває у державній та приватній власності також регулюється законом України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 24 грудня 1993 року № 3814-ХІІ [144]. За допомогою цього нормативного акту фізичним особам надається можливість одержувати та знайомитись із інформацією, що перебуває не лише в державних, але й у приватних архівних фондах.

Також, в Україні впроваджено інститут свободи інформації, шляхом надання можливості отримання інформаційних матеріалів за допомогою державних та приватних бібліотек, відповідно до закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27.01.1995 № 32/95-ВР користувачі бібліотек мають право: безоплатно користуватися інформацією про склад бібліотечних фондів через довідково-пошуковий апарат (крім комерційних баз даних); безоплатно отримувати консультаційну допомогу в пошуку та виборі джерел інформації; безоплатно отримувати у тимчасове користування документи із фондів бібліотеки, крім документів, придбаних за кошти, одержані від господарської діяльності бібліотеки;

одержувати документи або їх копії по міжбібліотечному абонементу; одержувати інформацію з інших бібліотек, користуючись каналами зв'язку [145].

Таким чином, особам, що перебувають на території України проголошується можливість вільного доступу до статистичної, архівної інформації, а також інформації, що міститься у національних та приватних бібліотеках. З метою надання своїм громадянам можливості доступу до загальнолюдських цінностей на території України діє закон України «Про видавничу справу» від 05.06.1997 № 318/97-ВР, оновлена редакція якого, доречі, відбулася на 31.12.2023 року [146].

Наступним блоком спеціального законодавства України, що має велике значення для розвитку свободи інформації в Україні є нормативні акти, що присвячуються регулюванню відносин, пов'язаних із діяльністю окремих видів засобів масової інформації. І хоча більшість з 31 березня 2023 року втратили чинність, слід розуміти, що їх нормативні положення не перестали регулювати відносини з приводу окремих видів інформаційної діяльності, а перейшли у структуру консолідованого законодавчого акту «Про медіа» [87], що об'єднав їх положення в єдину конструкцію, яка передуює формуванню майбутнього інформаційного кодексу. Серед таких документів, вважаємо доречним визначити закони України:

- Про друковані засоби масової інформації від 16.11.1992 № 2782-ХІІ [88].

- Про телебачення та радіомовлення від 21.12.1993 № 3759-ХІІ у Розділі VII захищає права осіб, що сприймають інформацію. Зокрема йдеться про вільний доступ осіб до теле- та радіопередач, що транслюються на території України, підіймається питання щодо неможливості надання споживачам перекрученої, недостовірної інформації [89].

- Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23.09.1997 № 539/97-ВР [92].

А також діючі на сьогодні нормативні акти:

- Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів від 23.09.1997 № 540/97-ВР. Відповідно до ст. 2 якого, свобода слова і вільне вираження у друкованій формі своїх поглядів і переконань ... означають

право кожного громадянина вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку відкриту за режимом доступу інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації. Також вказаним нормативним актом встановлюються недопущення розповсюдження цензури та «диктовки» інформації, що надається громадянам за допомогою ЗМІ [147].

- Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах від 05.07.1994 № 80/94-ВР. Поширення та обіг інформації відбувається надзвичайно швидко через мережу та є досить комфортним для споживачів інформації. Особливий порядок та вимоги до захисту інформації, що міститься у електронних мережах, на нашу думку слід пов'язувати, перш за все, із її важливістю та легкістю її протиправного отримання внаслідок втручання у структуру мережі. Існування такого нормативного акту створює базис для виникнення відносин пов'язаних із сучасним рухом інформаційних ресурсів, що є безперечним надбанням на шляху до інформаційного суспільства, а також до побудови свободи інформації [148].

Також, в рамках висвітлення українського законодавства у галузі свободи інформації в інформаційному суспільстві, ми вважаємо доречним звернути увагу на нормативні документи, що певним чином обмежують цей інститут. Серед таких нормативних актів ми виділяємо закони України:

- Про захист суспільної моралі від 20.11.2003 № 1296-IV (що хоча і втратив силу 31.03.2023 року, але його положення продовжують свою дію в межах Закону України «Про медіа») [149], які необхідні для цивілізованого розвитку свободи інформації, без загального розповсюдження інформаційних матеріалів, що негативно впливають, зокрема, на психіку людини чи її розвиток [149].

- Про державну таємницю від 21.01.1994 № 3855-XII. За допомогою цього нормативного акту (зокрема у ст. 8) в державі встановлюється чіткий перелік інформаційних ресурсів, що за своїми ознаками слід відносити до державної таємниці, а отже, обмежити чи взагалі заборонити їх вільний обіг [150, ст. 8].

На нашу думку, свобода інформації повинна мати певні демократичні стримання, що, з одного боку, запобігають витоку важливої інформації, що має

важливе державне значення, а з іншого, запобігають розповсюдженню інформацію, що призводить до руйнації нормальної психіки та свідомості людини.

Таким чином, як можна побачити із вищевказаного, в українському законодавстві існує достатня кількість нормативних актів, які регулюють обіг та використання різноманітних об'єктів інформації, а також суб'єктів, які збирають, отримують, використовують та поширюють їх. Слід вказати, що кожен із переглянутих нормативних актів містить у собі досить чітке визначення об'єкту, що регулюється, а також шляхи та механізми його поширення у загальному суспільному обігу. Позитивним моментом, на нашу думку, слід визнати зазначення мети та завдань окремого закону, що дає змогу споживачам інформації орієнтуватися у великій кількості документів та використовувати саме той, який стосується конкретної ситуації, що склалася [151, с. 54].

2.4. Підзаконні нормативні акти України щодо формування інформаційного суспільства

Розглядаючи систему підзаконних нормативних актів України, можна помітити, що загальна їх структура направлена, перш за все, на впровадження ідей громадянського інформаційного суспільства та свободи інформації. Аналізуючи численні укази, розпорядження Президента України, а також Постанови Кабінету Міністрів України можна помітити декларативний та плановий характер цих документів, що, на нашу думку, є відображенням направленості на поступовий розвиток свободи інформації в Україні.

Повномасштабна війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року не умовно розділило законодавчу діяльність на дві частини. Тому спочатку розглянемо одні з перших кроків, які робила незалежна Україна.

Отже, Розпорядження Президента України «Про додаткові заходи щодо поліпшення інформаційної діяльності» від 05 жовтня 1998 року № 514/90-рп [5] розподілила завдання та функції серед державних органів з приводу розповсюдження та впровадження вільного доступу, а також вільного

розповсюдження інформації громадянами України. Серед таких завдань, вважаємо доречним навести ті, що надаються Міністерству інформації України та Раді АРК (зараз Мінцифра), зокрема: «забезпечити оперативне доведення до ЗМІ об'єктивної науково обґрунтованої аналітичної інформації про сучасні політичні, соціально-економічні проблеми в Україні в цілому та її регіонах, перспективи їх вирішення; організувати систематичне інформування населення через засоби масової інформації про свою діяльність, соціально-економічні проблеми у регіонах та перспективи їх вирішення, запровадити у практику щомісячні зустрічі їх керівників з громадськістю та представниками засобів масової інформації для роз'яснення цих питань» [152].

Слід зазначити, що переважна кількість актів Президента України стосується впровадження та поліпшення основ функціонування, перш за все, ЗМІ, а також сучасних електронних інформаційних технологій. На нашу думку, це є також необхідною діяльністю по впровадженню основ свободи інформації, але й не слід забувати про поліпшення механізмів самостійного отримання громадянами інформації – інститут доступу осіб до інформації про діяльність та рішення органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Серед актів Президента, що регламентують відносини, пов'язані із ЗМІ та свободою слова, слід виділити Указ Президента України від 09.12.2000 № 1323/2000 «Про додаткові заходи щодо безперешкодної діяльності засобів масової інформації, дальшого утвердження свободи слова в Україні» [153], що відбиває необхідність матеріальної допомоги у діяльності державних ЗМІ, адже вони також є неодмінним елементом свободи інформації. Таким чином, існування акту Президента, що відбиває необхідність матеріальної підтримки державних ЗМІ, також є важливим вкладом до розвитку свободи інформації в Україні. Указ створює умови для творчої та матеріальної незалежності (як державних так і не державних ЗМІ) у їхній інформаційній діяльності, тим самим, створюючи необхідний базис для розвитку та функціонування такого інституту свободи інформації, як свобода слова та ЗМІ. В цьому нормативному акті, в черговий раз підтверджується неможливість існування цензури чи інституту попереднього погодження інформаційних матеріалів з будь-якими органами. Окрім захисту ЗМІ, документом захищаються інтереси споживачів

інформації, в якості прикладу можна привести наступну тезу з документу: «впровадження заходів щодо забезпечення відповідності тарифів на розповсюдження друкованих періодичних видань реальній вартості цих послуг з метою їх здешевлення, прозорості механізму встановлення таких тарифів». Таким чином, створюється можливість вільного доступу людини до інформації ЗМІ, шляхом їх здешевлення.

Важливим у сфері забезпечення свободи інформації в інформаційному суспільстві, на нашу думку, є Указ Президента України «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій» від 20.10.2005 № 1497/2005 [154]. Чіткий плановий характер документу, як і достатня кількість актів подібного характеру, покликаний побудувати фундамент розвитку галузі у передбачені в ньому строки. Зокрема, у цьому документі йдеться про загальну модернізацію та розвиток інформаційних технологій з метою забезпечення відкритості і прозорості функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, реалізації конституційних прав громадян в інформаційній сфері [154].

Увага до розвитку нових інформаційних систем та модернізації старих також приділяється в положеннях Указу Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31.07.2009 № 928/2000 [155]. На нашу думку, документ подібного характеру був вкрай необхідним для держави, що проголосила своєю ціллю забезпечення інформаційних прав громадян, а також інтеграцію у сучасні світові інформаційні процеси. Тому що обіг інформації у демократичних країнах переходить на новий рівень – рівень електронного обігу інформаційних ресурсів. Тому, зацікавленість органів державної влади в розвитку та дієвості новітніх інформаційних механізмів допомагає державі та суспільству досягти успіхів у побудові громадянського суспільства та свободи інформації. Нормативний акт направлений на прискорення та втілення дієвого регулювання розвитку сучасних технологій Інтернет, йдеться про побудову відповідної інфраструктури для нормального функціонування цих технологій задля втілення

конституційного права громадян України на інформацію. Нормативний акт направлений на «розширення і вдосконалення подання у мережі Інтернет об'єктивної ... інформації ..., зокрема тієї, що формується в органах державної влади та органах місцевого самоврядування ..., розширення можливостей для доступу в установленому порядку до інших національних інформаційних ресурсів, постійне вдосконалення способів подання такої інформації» [155].

Окрім актів Президента України, існує достатня кількість документів, що видані Кабінетом Міністрів України. Серед таких актів необхідно виділити документ, що безпосередньо відбиває зв'язок між інформаційним громадянським суспільством та свободою інформації, а також демонструє пріоритетні шляхи дій українського уряду у побудуванні громадянського суспільства. Цим документом є Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації у 2008 році Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства» від 28.05.2008 № 784-р [156]. У тексті Розпорядження, серед інших завдань на шляху до громадянського суспільства, також, вказувався комплекс заходів, що покликані покращити та допомогти досягти побудувати в Україні свободу інформації. Зокрема, вперше встановлюється необхідність «запровадити моніторинг ефективності надання органами виконавчої влади інформаційних послуг на офіційних веб-сайтах». Це є найбільш важливими елементами зазначеного акту, з точки зору розвитку та становлення свободи інформації. Важливим, на нашу думку, є те, що в цьому Розпорядженні КМУ не лише проголошується необхідність розроблення певного законопроекту, але вказуються основні положення, які той повинен містити (слід також звернути увагу на самі ці принципи, які дуже необхідними з огляду на сучасні реалії інформаційних відносин). Слід зауважити, що такі заходи провадяться під егідою іншого документу КМУ, що не містить прямої вказівки на розвиток свободи інформації, але, як можна побачити зі змісту Розпорядження 28.05.2008 № 784-р, непрямим способом вплинув на нього – Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства» від 21.11.2007 № 1035-р [157], який діяв 5 років та втратив чинність 20.06.2012.

Серед інших документів Кабміну у цій сфері, також, необхідно виділити нормативне оформлення позитивних процесів з приводу скасування обмеження доступу до деяких документів, що перебувають у державній власності. В якості прикладу можна привести Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про скасування обмеження доступу до деяких актів Кабінету Міністрів України, виданих у 1991-2005 роках» від 19.03.2008 № 490-р [158]. Зокрема, за допомогою цього документу кожен громадянин України отримав вільний доступ до 286 рішень КМУ у різноманітних сферах (економічна, фінансова, промислова, екологічна, наукова та інші).

Переглядаючи документи видані КМУ в інформаційній сфері, ми звернули увагу на те, що уряд приділяє увагу забезпеченні інформаційних прав громадян не лише здорової частини населення, але й особам, що мають певні фізичні вади, які перешкоджають отриманню ними інформації на загальних підставах. В якості прикладу, можна навести Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо поліпшення доступу до інформації осіб з вадами слуху шляхом субтитрування і сурдоперекладу» від 25.02.2009 № 209-р [159].

Така законодавча позиція на сьогодні, в умовах війни з росією, в розрізі питання інклюзивної інформаційної допомоги людям з особливими потребами буде ще більше актуалізуватися, враховуючи збільшення в рази поранених та інвалідів слуху, зору та інших вад, з причин повномасштабних бойових дій на території України. Тут виникає багато завдань у такому векторі інформаційного суспільства, як забезпечення аудіовізуальних систем зв'язку і поширення інформації сурдоперекладом, переведенням інформаційних масивів на шрифти Брайля та інше.

Серед нормативних актів, що стосуються свободи інформації в інформаційному суспільстві, ми вважаємо доречним зазначити, що в їхній системі мають місце підсумовуючі акти, які складаються з тієї чи іншої тематики та характеризують стадію та стан виконання того чи іншого завдання, що стоїть перед державою. Таким документом у сфері забезпечення інститутів свободи інформації в інформаційному суспільстві (зокрема свободи преси та слова) є Постанова Верховної Ради України «Про підсумки парламентських слухань «Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова і цензура в Україні» від 16.01.2003

№ 441-IV [160]. Цей документ містить у собі чимало необхідних завдань, що покликані забезпечити нормальний рівень функціонування ЗМІ. Далі подібну функцію стала виконувати Постанова Верховної Ради України від 31 березня 2016 року № 1073-VIII «Про схвалення рекомендацій парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України» [161].

Якщо проаналізувати зміни українського законодавства в сфері цифрових прав людини з 24 лютого по 01 вересня 2023 року, то в загалі було ухвалено 14 законів та нормативноправових актів. В межах дослідження нашої статті розглянемо тільки підзаконні нормативні акти зазначеного періоду:

1. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» та подальші укази про продовження дії воєнного стану у зв'язку з військовою агресією РФ проти України, який носять заборонувально-обмежувальний характер, що є безумовно конституційно обумовленим заходом. Також треба відмітити, що даний Указ дав можливість застосовувати норми Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [120].

2. Президентом України було у 2022 році прийнято також Указ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану» [162].

Зокрема, Рада національної безпеки і оборони України вирішує установити, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації – цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини #UАразом». Це обумовлюється прямою військовою агресією з боку російської федерації, активне поширення державою-агресором дезінформації, викривлення відомостей, а також виправдування або заперечення збройної агресії російської федерації проти України,

та з метою донесення правди про війну, забезпечення єдиної інформаційної політики в період дії в Україні правового режиму воєнного стану [163].

3. Постанова Кабінета Міністрів України від 12 березня 2022 року № 263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану» [164], яка п.п. 4 п. 1 встановила, що на період дії воєнного стану міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, державні та комунальні підприємства, установи, організації, що належать до сфери їх управління, для забезпечення належного функціонування інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів, володільцями (держателями) та/або адміністраторами яких вони є, та захисту інформації, що обробляється в них, а також захисту державних інформаційних ресурсів, можуть вживати таких додаткових заходів, а саме: зупиняти, обмежувати роботу інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів.

Така норма безумовна в перші місяці війни була цілком виправдана, але розпорядники інформації на підставі цієї норми стали відмовляти в наданні інформації людині, хоча як зазначено в Спеціальній доповіді Уповноваженого ВР України з прав людини щодо додержання конституційного права на інформацію в умовах дії правового режиму воєнного стану, що в окремих випадках розпорядники інформації або адміністратори даних реєстрів, з одного боку обмежували доступ до публічної інформації на підставі «трискладового тесту», з іншого – надавали платний доступ до цих же даних, що нівелювало сенс обмеження доступу до такої інформації та формувало дискримінаційний підхід [165, с. 55].

4. Процедурно-процесуальний вектор функціоналу підзаконного акту можна проілюструвати на прикладі Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.03.2023 № 261-р, яким передбачено визначити Державний науково-дослідний інститут технологій кібербезпеки та захисту інформації організатором експертизи Національної програми інформатизації [166].

5. Як і усі інші державні органи, КМУ приділяє певну увагу й новітнім інформаційним технологіям, зокрема, розвитку механізмів доступу громадян до інформації за допомогою мережі Інтернет. Розподільний вектор функціоналу підзаконного акту добре видний на прикладі окремих положень 757 Постанови КМУ від 21.07.2023 року [163]. Зокрема, в ній адресовано: Секретаріату КМУ, міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам та організаціям, що належать до сфери їх управління, Раді міністрів АРК, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям забезпечити:

- дотримання вимог ДСТУ EN 301 549:2022 під час створення, модернізації, розвитку, адміністрування і забезпечення функціонування власних інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних систем у межах видатків, передбачених на утримання відповідних органів у державному та/або місцевому бюджетах, Національною програмою інформатизації, а також за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством;

- модернізацію Єдиного веб-порталу Кабінету Міністрів України, офіційних веб-сайтів (веб-порталів) органів виконавчої влади та офіційних веб-ресурсів, що пов'язані із діяльністю органів виконавчої влади, власних інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних систем, створених до набрання чинності цією постановою, з метою приведення у відповідність із вимогами ДСТУ EN 301 549:2022 [163].

Йдеться, зокрема, «про необхідність розміщення і періодичного міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади інформації у відповідному порядку на власних веб-сайтах». Відповідно до цієї постанови органи виконавчої влади беруть на себе обов'язок в визначеному порядку надавати громадянам інформацію у пасивний спосіб, тобто, шляхом розміщення її на своїх електронних ресурсів. Це є важливим досягненням з огляду на рух до свободи інформації та громадянського суспільства, але, нажаль, документ не передбачає жодної відповідальності органів, що не виконують приписів вказаного нормативного акту [163].

6. Наказ Головнокомандувача ЗСУ від 03 березня 2022 № 73 «Про організацію взаємодії між ЗСУ, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» [104].

Зазначений наказ містить 24 пункту та має на меті оптимізацію процесу взаємодії з представниками ЗМІ під час роботи в районах бойових дій, зокрема, з метою забезпечення об'єктивного висвітлення подій, інформування населення та світової спільноти про воєнні злочини, які вчиняє РФ під час широкомасштабної збройної агресії проти України. Водночас він став інструментом контролю за поширенням інформації. У преамбулі зазначається, що він спрямований на попередження витоку інформації з обмеженим доступом, запобігання поширенню представниками засобів масової інформації (у тому числі іноземними) та публічними особами, до думки яких прислуховується громадськість (лідери думок, блогери) відомостей, розголошення яких може призвести до обізнаності противника про дії ЗСУ та інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану.

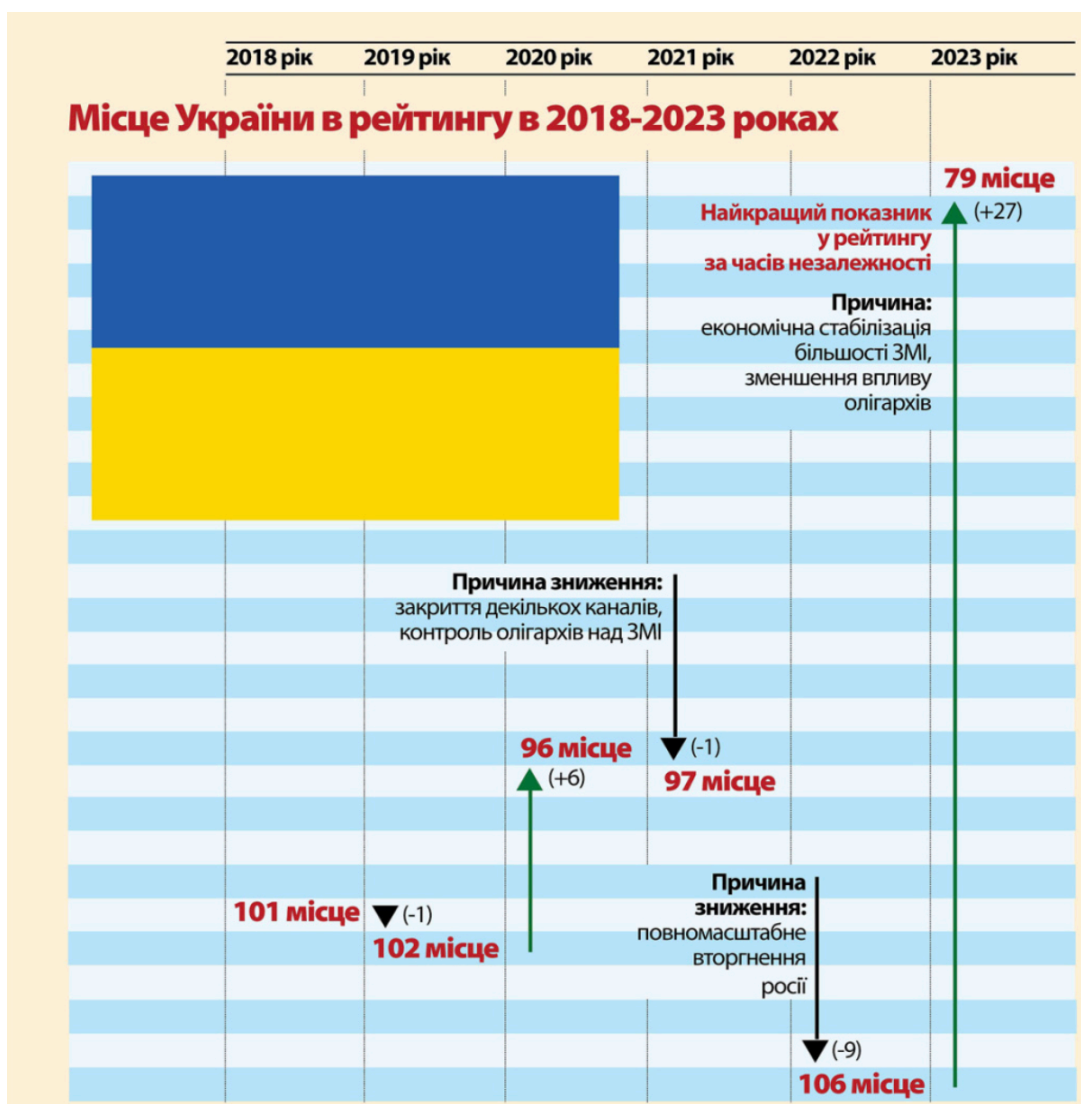
Так, з 24 (см. Додаток Б) пункту хочемо звернути увагу на п. 11 – інформація про проведення унікальних операцій із зазначенням прийомів та способів, що використовувались. Які операції слід вважати унікальними також чітко не визначено, а тому в умовах воєнного часу ймовірніше за все поширення будь-якої інформації про проведення операцій буде обмежуватись, що не завжди може бути виправданим; а також на п. 12 – інформація про ефективність сил і засобів радіоелектронної боротьби противника. Зміст поняття «радіоелектронна боротьба противника» також є недостатньо зрозумілим і невизначеним у законодавстві України, а тому застосування цього обмеження може викликати труднощі практичного характеру [122, с. 71].

7. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України 30 січня 2023 року прийняла рішення та затвердила розпорядження № 67/850 «Про впровадження системи фільтрації фішингових доменів» [167].

Як що оцінювати рейтинг свободи слова, преси, то приведемо статистичні данні міжнародної організації «Репортери без кордонів» (Reporters Without Borders

(RSF), яка щорічно з 2002 року публікує рейтинг – «Індекс свободи преси». Для цього рейтингу організація використовує власну оцінку рівня свободи преси у різних країнах, яка ґрунтується на даних за рік. До рейтингу ввійшли 180 країн. Серед країн з найвищим індексом свободи преси – Норвегія, Ірландія та Данія. Тут журналісти зазнають значно менше політичного тиску та цензури, ніж в інших країнах, а також право власності на медіа регулює закон. Україна в 2023 році посіла 79 місце у цьому рейтингу, а росія за останні 6 років опустилася з 148 на 164 місце.

Хочемо відмітити, що Україна в 2022 році у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії втратила 9 місць та зайняла 106 місце, але незважаючи на виклики, пов'язані з війною, в 2023 році вже піднялася на 27 місць, показав найкращий показник у рейтингу за часів незалежності, одними із головних причин такого зростання є економічна стабілізація більшості ЗМІ та зменшення впливу на них олігархів (див. таблиці нижче) [93].

Найнижчі місця у рейтингу посідають Туркменістан, Північна Корея, Еритрея та Китай. У цих країнах існують окремі закони, які забороняють поширювати ідеї та критикувати уряд. Наприклад, багато вебсайтів, зокрема Google, Facebook, Instagram та YouTube, заблоковані у континентальному Китаї. Усі вони підлягають під політику Інтернет-цензури, головна мета якої – попередити колективні дії, наприклад, протести та розповсюдженню порнографії, а також критиці уряду, політики та спірних національних питань [117].

На його підставі на українських інтернетпровайдерів було покладено обов'язок встановити систему блокування, яка кожні 15 хвилин автоматично завантажує перелік адрес, доступ до яких має бути заблокований. Перелік таких адрес створює команда реагування на кіберінциденти в банківській системі України, що входить до складу Центру кіберзахисту НБУ. Метою запровадження такої системи блокування є протидія фішингу та захист користувачів інтернету від шахрайства, яке відбувається у банківській сфері, бо одним із найпоширеніших видів шахрайства є створення фішингових ресурсів, які створюються для викрадення персональних даних та доступу до банківських рахунків.

Розкриття специфіки векторів розвитку підзаконного регулювання відносин інформаційного суспільства в Україні в сучасних умовах, зокрема, зосереджена на деталізуючій, розподільній, процедурно-процесуальній, матеріально-технічній та інклюзивній функціях, що виконують підзаконні нормативні акти в цій сфері.

Розподільний функціонал підзаконних актів влади передбачає, зокрема, визначення серед державних органів окремих завдань з приводу розповсюдження та

впровадження вільного доступу, а також вільного розповсюдження інформації громадянами України. Зокрема, забезпечення оперативного доведення до засобів масової інформації об'єктивної науково обґрунтованої аналітичної інформації про сучасні політичні, соціально-економічні проблеми в Україні в цілому та її регіонах, перспективи їх вирішення; організація систематичного інформування населення через засоби масової інформації про свою діяльність, соціально-економічні проблеми у регіонах та перспективи їх вирішення.

В сучасних умовах актуалізується регуляторний напрямок дії підзаконних актів в інформаційній сфері що відбиває необхідність матеріальної допомоги у діяльності засобів масової інформації, адже вони також є неодмінним елементом свободи інформації, а відтак і інформаційного суспільства. Тобто, існування, наприклад, актів Президента, що відбиває необхідність матеріальної підтримки державних і недержавних ЗМІ, також є важливим вкладом до розвитку свободи інформації в Україні, як невід'ємної складової інформаційного суспільства.

Сьогодні, в умовах війни питання інклюзивної інформаційної допомоги людям з особливими потребами буде ще більше актуалізуватися, враховуючи збільшення в рази поранених і інвалідів слуху, зору та інших. Тут виникає багато завдань у такому векторі інформаційного суспільства, як забезпечення аудіовізуальних систем зв'язку і поширення інформації сурдоперекладом, переведенням інформаційних масивів на шрифти Брайля та інше.

Також, необхідно законодавчо визначити та роз'яснити вживання понять, зокрема, «унікальна операція», «сили і засоби радіоелектронної боротьби противника», «інформаційні операції», «психологічні операції» тощо.

Прагнення нормотворців подолати нагромадження актів, що занадто дублюють один одного, входять в режим часткової або повної колізії призводять, інколи, до втрати корисних і практичних елементів. Так, зокрема, в деяких підзаконних актах щодо інформаційного та громадянського суспільства, які були скасовані з метою саме удосконалення чинного законодавства вперше ставилося завдання перед владою необхідність запровадити моніторинг ефективності надання

органами виконавчої влади інформаційних послуг на офіційних веб-сайтах. А вже в консолідованих оновлених актах ці питання зникають [168, с. 698-702].

Висновок до другого розділу

У цьому розділі нами був проведений аналіз фундаментальних нормативних актів, чинних законодавчих актів України, підзаконних нормативних документів, що так чи інакше стосуються забезпечення свободи інформації, як базової умови формування інформаційного суспільства в Україні в цілому та в умовах війни.

Як і будь-яка сфера законодавства, нормативні акти України у сфері свободи інформації будуються у чітку структуру, яка складається з міжнародних актів, законодавчих актів та підзаконних нормативно-правових документів.

1. До фундаментальних нормативно-правових актів можна віднести наступні акти: Конституція України, закони України «Про інформацію», «Про захист персональних даних», «Про медіа», Конвенцію «Про захист прав людини основоположних свобод», Загальна декларація прав людини ООН, Конвенцію Ради Європи «Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних», Конвенцію Ради Європи про доступ до офіційних документів, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Шенгенську Конвенцію та Конвенцію Європолу.

Безперечно закон України «Про правовий режим воєнного стану» за своєю суттю не є фундаментальним нормативно-правовим актом у сфері інформаційного права, але в сучасних українських умовах є таким, що вносить корективи в кожний правовий акт України від Конституції, міжнародних актів до підзаконних документів.

2. Воєнний стан в Україні має суттєвий вплив на низку фундаментальних прав людини, зокрема і тих із них, які в сучасному світі тісно пов'язані з цифровим виміром, а саме на:

- право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в інтернеті;
- право на приватність і захист даних;
- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;

- право на мирні збори та освіту в інтернеті тощо.

Саме війна росії проти України підштовхнула деякі процеси, що в результаті призвели до виникнення новітніх векторів розвитку інформаційного суспільства. А саме, наприклад, йдеться про Декларацію про співпрацю та взаємну підтримку, укладена у Варшаві 04 жовтня 2023 року між такими медіарегуляторними органами Центральної та Східної Європи та країн Балтії [213, с. 169].

В умовах війни питання інклюзивної інформаційної допомоги людям з особливими потребами буде ще більше актуалізуватися, враховуючи збільшення в рази поранених і інвалідів слуху, зору та інших. Тут виникає багато завдань у такому векторі інформаційного суспільства, як забезпечення аудіовізуальних систем зв'язку і поширення інформації сурдоперекладом, переведенням інформаційних масивів на шрифти Брайля та інше.

Також цілком логічним є, що з введенням воєнного стану Україна частково відступила від своїх міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав людини. Зокрема, відбулася дерогація зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, про що Уряд України сповістив Раду Європи.

3. Демократичним світом проголошуються глобальна комунікація людей, що мають можливість вільно співіснувати, не зважаючи на діяльність та розвиток держави. На нашу думку, в цій категорії проявляється цінність, яка здобувається за допомогою свободи інформації та передається існуючому громадянському інформаційному суспільству. Вона полягає у тому, що за допомогою глобальної та вільної інформатизації людині надається можливість незалежно будувати свої неполітичні відносини із членами будь-якого іншого суспільства. Держава не має права та можливості безпідставно втручатися у ці відносини, а отже, ми маємо класичну конструкцію громадянського суспільства – члени суспільства будують свої неполітичні відносини, а держава, не лише не втручається в них, але й повинна різноманітними засобами допомагати їм будуватися та підтримувати їх.

У зв'язку з повномасштабної війною росії проти України та чинністю станом на 01.02.2024 року Конвенції співдружності незалежних держав про права та основні свободи людини та Чорноморської конвенції про співробітництво у галузі

культури, освіти, науки та інформації, підписантами яких є росія та білорусь, вважаємо за доцільним вийти з вказаних конвенцій.

4. Слід зазначити, що сфера, яку охоплюють нормативні акти України є достатньо широкою та включає у себе фактично усі елементи сучасної свободи інформації – доступ до інформації, свобода слова, право на інформацію тощо. В українських реаліях ми стикаємося з унікальнішою в світі ситуацією, коли влада має повну законну можливість обмежувати громадян в інформаційній свободі і тим самим стримувати розвиток інформаційного суспільства, але не робить цього, а навпаки саме воєнний стан стає каталізатором розвитку новітніх інституцій інформаційного суспільства.

Ще однією з тенденцій є створення в Україні різноманітних інституцій з розслідування військових злочинів і злочинів агресії проти України і українців у вигляді різноманітних даних формують у спеціальні інформаційні бази даних, можуть і будуть використані національним і міжнародним судочинством задля покарання агресора за військові злочини, агресію і геноцид. Це також складова інформаційного суспільства породжена війною [213, с. 169].

5. Зміст нормативних актів інформаційного законодавства містить у собі достатню кількість позитивних зрушень, які значно полегшують забезпечення інформаційних прав громадян, але варто вказати, що ця нормативна база потребує певної модернізації, що пов'язується як із підвищенням міжнародних стандартів у галузі забезпечення свободи інформації, так і з розвитком сучасних інформаційних технологій, що створюють нові відносини, що потребують вчасного регулювання, наприклад оборот криптовалют, технологія блокчейн та розвиток web-3.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

3.1. Міжнародний досвід формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства

Телекомунікаційна сфера успішно об'єднує послуги зв'язку та інформаційні сервіси, виробництво інформаційних технологій і телекомунікаційних засобів, програмне забезпечення та електронні ресурси, що робить її важливим чинником не лише в економіці, але і в політичній, суспільній та економічній модернізації. У сучасних умовах вона є ключовим фактором для політичної, економічної та соціогуманітарної модернізації країни, формування конкурентоздатної економіки та створення оптимальних умов для людського розвитку та ефективних демократичних процедур.

Проте швидкий розвиток та поширення ІТ вносять і значні ризики, пов'язані переважно з інформаційною безпекою держави та інформаційно-психологічною безпекою суспільства та громадян. Усі розвинені країни світу мають національні стратегії побудови інформаційного суспільства, які сприяють подальшому розвитку його елементів, в той час як для багатьох країн проблемою є цифровий розрив - відставання у цій галузі. Основна загроза полягає у відставанні країни на периферію світових процесів, зупинці її розвитку та зміні її статусу на залежного "донора" розвинених держав. Для України такий ризик є актуальним, оскільки країна постійно відстає у глобальних рейтингах інформаційного суспільства.

Проведене дослідження Організації Об'єднаних Націй стосовно вивчення стану розвитку електронної участі (електронна взаємодія урядів з громадськістю) в країнах світу за 2022 рік показало, що у більшості з них найкраще було впроваджено тільки першу складову електронної участі – е-інформування. Хоча протягом 2014-2022 р.р. і відбувся суттєвий прогрес у реалізації другого рівня електронної участі: кількість урядів, які проводять електронні консультації з громадськістю зросла майже вдвічі. Утім, потенціал залучення громадян до вироблення державної політики та прийняття рішень на рівні е-консультацій не використовується повною мірою. У багатьох країнах органи

влади проводять електронні консультації нерегулярно, без чітко визначеної мети; результати он-лайн обговорень часто не оприлюднюються на офіційних веб-сайтах органів влади. Протягом 2014-2022 рр. Україна піднялась у рейтингу Local Online Service Index (LOSI) електронної участі ООН на 21 місце. При цьому ООН відмічає, що за цей період в країні відбувся суттєвий прогрес у розвитку таких складових електронної участі, як е-консультації та е-рішення [169].

Проаналізувавши це дослідження ми бачимо, світове інформаційне суспільство в сучасних умовах набуває нових характеристик та рис, пов'язаних з використанням «громадських медіа». Так, у світі чисельність користувачів громадських медіа (громадських мереж) збільшується надзвичайно інтенсивно. Швидше за все, саме громадські мережі найближчими роками стануть основним джерелом інформації, розваг, спілкування та бізнес-середовищем для більшості користувачів мережі Інтернет. Характерною рисою громадських мереж є високий рівень залученості до їх використання всіх вікових верств населення, хоча вочевидь національні культурні особливості, обмеження технологічного розвитку та традиційні фактори низького рівня імплементації нововведень в життя широких верств суспільства все ще залишаються значимими факторами розвитку сегменту користувачів мережами.

З точки зору соціальної поведінки, важливою рисою громадських медіа стає значний рівень довіри до оприлюдненої в них інформації, обсягів охоплення аудиторії та динаміки зворотнього зв'язку. Також громадські мережі створюють новий майданчик для проведення ефективних рекламних (інформаційних) компаній за допомогою: роботи з цільовими групами, відсутністю значних рекламних бюджетів, широкого охоплення аудиторії, можливість в оперативному режимі отримувати зворотній зв'язок, можливість формування «віртуальних фокус-груп». Все це обумовлює зростання зацікавленості до даного середовища не лише з боку комерційних структур, але й державних інституцій.

Перманентно у світі зростає кількість державних послуг (сервісів), що орієнтовані, в першу чергу, на доступність через мобільні термінали усіх рівнів складності, тим самим забезпечуючи максимальне охоплення такими послугами населення країн. Більшість урядових порталів розвинутих держав поступово набувають рис або блогу, або у деяких випадках (більш інтенсивної адаптації) – розгалуженої громадської мережі. Зміни відбуваються не лише на рівні візуальних трансформацій, однак часто змінюючи лінгвістичну компоненту та семантику

повідомлень. Відбувається перехід від традиційної мови «бюрократії» до більш легкої та простої (часто – публіцистичної) мови «громадських медіа» [170].

Прикладом вдалої взаємодії держави і суспільства, перш за все в розвинутих країнах світу, може слугувати е-урядування, яке вже давно стало однією із загально визнаних урядових ініціатив світу. У багатьох країнах засідання державних органів часто відбуваються в «онлайновому» режимі. Пропозиції, зауваження висловлюються в електронній формі з подальшою можливістю відслідковувати їх долю. У такому ж самому режимі відбувається і голосування підчас прийняття урядових рішень, проекти яких погоджуються та схвалюються через Інтернет. І все це, безперечно, є запорукою ефективності роботи державних органів, усуває зайву бюрократизацію, економить час і ресурси, підвищує рівень довіри громадянського суспільства до влади тощо.

З 1994 року пріоритетним напрямом державної інформаційної політики багатьох країн світу став курс на побудову інформаційного суспільства, зокрема на розвиток національних і глобальних інформаційних інфраструктур. Активізація цього процесу зумовлена проведенням спеціального Конгресу фахівців Міжнародного союзу електрозв'язку у Буенос-Айресі у березні 1994 р., зокрема з історичною промовою віцепрезидента США А. Гора, в якій було запропоновано план розвитку глобальної інформаційної інфраструктури, а також сформульовано її п'ять фундаментальних принципів: заохочення приватних інвестицій; сприяння розвитку конкуренції; створення рухомої регулюючої структури для підтримки темпів технологічного і ринкового розвитку; забезпечення відкритого доступу до мережі усіх провайдерів; створення універсальної служби та організація універсального обслуговування [171]. Ці принципи було покладено в основу Буенос-Айреської декларації, прийнятої на конгресі. Вирішено, що глобальна інформаційна інфраструктура має складатися з місцевих, регіональних і національних мереж. Вона буде сприяти глобальному використанню інформації, взаємозв'язку і комунікації, створюючи єдині глобальний інформаційний простір та інформаційну ринкову площу.

Міжнародна практика регулювання інформаційної сфери суспільства спрямована на:

– заохочення конкуренції, боротьба з монополізмом (перед усім державний контроль за концентрацією засобів масової інформації);

- забезпечення права і технічних можливостей для доступу до інформації й інформаційних ресурсів для всього населення;
- дотримання свободи слова;
- захист інтересів національних меншин, підрастаючого покоління в інформаційній сфері;
- захист національної культурної спадщини, мови, протистояння культурної експансії інших країн;
- забезпечення інформаційної безпеки;
- охорону інтелектуальної власності, боротьбу з піратством;
- боротьбу з комп'ютерними і злочинами, пов'язаними з високими технологіями;
- впровадження електронного уряду;
- правове регулювання мережі Інтернет [172].

За кордоном спостерігається тенденція злиття найбільших інформаційних компаній світу у великі об'єднання, які в подальшому контролюватимуть ринок створення і поширення масової інформації. Ці перетворення є відповіддю провідних інформаційних компаній на можливості, створювані новими технологіями і змінами в системі регулювання інформаційної індустрії.

Міжнародний досвід усіх успішних реформ ХХ століття – наприклад, у США періоду «великої депресії», а також Західної Німеччини і Японії після Другої світової війни – демонструє одну й ту ж технологію в роки рішучих змін: національний уряд різко активізує свою PR-роботу, встановлюючи із суспільством діалог для «завоювання» суспільства, включення його до реформи. У США та Німеччині цю державну PR-роботу проводили перші особи – 32-й президент США Ф. Рузвельт та 2-й федеральний канцлер ФРН Л. Ерхард, виступаючи по радіо, зустрічаючись з журналістами та громадянами.

Досвід розвинутих країн засвідчує, що з 1980-х рр. система державної служби все більше і більше проявляє себе, як ефективний PR-суб'єкт. Сьогодні в цих країнах міністерства і відомства функціонують багато в чому як PR-структури, маючи бюджети спеціально на проведення інформаційно-комунікаційної роботи.

У США, наприклад, цей напрямок роботи держапарату вирішує завдання: довгострокового планування PR-акцій; поширення «ідеї дня» за допомогою практично всього президентського апарату, коли вся президентська команда говорить «одним голосом», виключаючи такі, що суперечать один одному

повідомлення; безпосереднього виходу президентського апарату на регіональну (в штатах) громадськість, що покликане демонструвати взаємну незалежність «вашингтонських» ЗМІ і федеральної адміністрації; підготовки повідомлень для різних ЗМІ; впливу на місцеву громадськість через організацію різноманітних, в тому числі технологічно різноманітних (наприклад, з використанням супутникових технологій), PR-акцій.

На сьогодні США – найбільш передова в світі країна у сфері PR-роботи формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства. Про це говорить той факт, що «в даний час уряд США є одним з найбільших загальнонаціональних рекламодавців і щороку витрачає на рекламу понад 100 млн. дол. [173].

Дослідники виділяють дві основні моделі відносин держави та ринку в інформаційній сфері: західну і східну.

Західною моделлю називають шлях, яким йдуть індустріально розвинені країни, в його рамках можна виділити модель континентальної Європи і англосаксонську модель.

Англосаксонська модель визначається загальною концепцією соціально-економічного розвитку, яка передбачає превалювання приватного сектора над функціями держави в усіх напрямках розвитку суспільства.

Американський вплив у галузі комунікаційних технологій та інформаційної сфери відчутний у глобальних процесах, міжнародній політиці, світовій економіці. Ця модель передбачає інтенсивний розвиток електронних комунікацій для встановлення соціальних, політичних, культурних зв'язків у суспільстві.

Проблема розвитку універсальних послуг має важливе значення в США та Великій Британії, вона вирішується за допомогою стратегії поліпшення якості інформаційних послуг, соціальної орієнтації суспільства.

Специфічною рисою цієї моделі є вплив чинного законодавства на розвиток перспективних галузей економіки, права інтелектуальної власності, соціального захисту населення.

Пріоритетами регулювання інформаційної сфери в США є такі положення:

– підтримка досліджень і розробок у галузі інформації та комунікації; вплив на їхнє спрямування та заохочення до поширення технічних знань і можливостей в економіці; сприяння обміну технологіями між лабораторіями та фірмами, запровадження нововведень на ринках;

- побудова та вдосконалення інформаційної інфраструктури, контроль за її діяльністю, побудова глобальних систем комунікації і дослідження впливу систем на міжнародні, національні та приватні пріоритети;

- збереження порушеної новими технологіями рівноваги між чотирма основними інформаційними цінностями: конфіденційністю інформації, інформацією як суспільним благом, інформацією як товаром, інформацією як невіддільним компонентом існування держави (необхідне відновлення цієї рівноваги і встановлення нових засобів контролю для нових інформаційних відносин);

- недоторканність приватного життя, конфіденційність інформації персонального характеру на різних рівнях у різних сферах державного управління і в приватному секторі;

- створення урядової політики в галузі інформації і комунікації.

Концепція національної інформаційної політики США ставить завдання розширення і вдосконалення інформаційного простору, посилення свого впливу в таких регіонах, як Латинська Америка, Центральна і Східна Європа, країни Арабського світу та Азійсько-Тихоокеанського регіону.

США запропонували доктрину «інформаційної парасольки» міжнародного співробітництва з широким колом країну різних регіонах світу, суть якої у превентивній комунікації на основі переміщення масивів інформації, що передається США державам-реципієнтам для забезпечення їх національних інтересів і, як наслідок, збереження лідерства США в політичній системі міжнародних відносин.

Удосконалення інформаційного простору є політичним та економічним факторами інформаційної монополії США в міжнародному інформаційному просторі: США – основний експортер не тільки програмного забезпечення, а й аудіовізуальних творів, телепрограм, кінострічок, музичної продукції, розважальної інформації та реклами. У той же час інформаційний простір США убезпечений від будь-якого втручання ззовні, що забезпечує політичні пріоритети у глобальних інформаційних відносинах.

Впровадження технологій електронного урядування дозволило підвищити ефективність формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства за наступними напрямками: економія фінансових ресурсів за рахунок заміни паперових носіїв електронними (так, у 2001 р. в США витрачалося понад 1 мільярд доларів

на рік на публікацію низки документів на папері, які одночасно були представлені і в мережі); економія часу, адже забезпечується доступ громадян до інформації про діяльність державних і муніципальних органів; населенню надається можливість безпосередньо брати участь в прийнятті управлінських рішень; поліпшується якість послуг, що надаються державними органами; підвищується рівень інформованості населення [174].

В розвинутих країнах державні електронні послуги є невід'ємною частиною більш широкого поняття «електронна держава». Держави світу перебувають на різних етапах впровадження технологій «електронної держави» та «електронного урядування» і дуже диференційовано підходять до визначення цих понять.

Електронна держава – це спосіб організації державної влади, який ґрунтується на інтернет-технологіях і інформаційній інфраструктурі і призначений для надання інформації та інформаційних послуг публічними органами влади різним суб'єктам, для того щоб підвищити прозорість роботи публічних структур і надати населенню можливість інтерактивної участі в прийнятті рішень. А електронний уряд може визначатися, як застосування інформаційних технологій в управлінні, як єдина соціально відповідальна та інформаційно відкрита організація влади, як особлива система організаційно-технічних засобів, що забезпечують взаємодію держави і громадян, бізнесу, інших органів влади, як застосування нових інформаційних технологій, в тому числі інтернет технологій під час формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства.

В США ще у 2002 році було прийнято закон «Про електронну державу». До речі, лише деякі держави прийняли подібні закони. Крім зазначеного Закону США, відповідні закони було прийнято в Данії, Італії, Греції, Фінляндії, в окремих кантонах Швейцарії.

Не тільки в США, але і в інших розвинутих країнах розроблені стратегічні інформаційно-комунікаційні (PR-) пріоритети реформування системи адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства.

В США накопичений досвід інформаційно-аналітичної діяльності знаходиться в тісному взаємозв'язку державних і громадських органів інформаційної аналітики. Дуже важливим результатом діяльності органів влади США щодо формування і реалізації інформаційної політики на території держави є створення національної

інформаційної інфраструктури. Даний проект і сьогодні є пріоритетним напрямком державної діяльності.

Сутність концепції національної інформаційної інфраструктури США, узагальнюючи все різноманіття її аспектів, можна визначити у взаємодії телекомунікаційних технологій та інформаційних ресурсів з метою забезпечення потреби в інформації населення і, перш за все, органів влади для оперативного реагування, яке полягає в упередженому впливі на різні боки життя американського суспільства.

У Німеччині інформаційна політика будувалася на підтримці державою проведених нею соціальних реформ. Поступово інформаційна політика посідає чільне місце при формуванні внутрішньої і зовнішньої політики держави. Владні структури Німеччини при формуванні внутрішньої політики виходять з конституційного права кожного громадянина на отримання інформації про свою діяльність. Примітний і той факт, що Федеральне відомство друку Федерального уряду, що має розгалужену структуру, надаючи населенню широкий спектр інформаційних джерел про політику Уряду, одночасно є і великим інформаційним центром органів державної влади і управління, концентруючи свою громадську роботу на різних політичних темах і координуючи інформаційну діяльність в країні. Тим самим Федеральне відомство друку забезпечує органи державної влади і управління необхідною якісно обробленою інформацією будь-яких обсягів.

Федеральне відомство друку Німеччини є одним з центральних органів державної влади і управління Німеччини, діяльність якого охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства, а також всі рівні державного і муніципального управління.

Досвід зазначених країн в сфері регулювання інформаційної сфери життєдіяльності суспільства свідчить про важливість пошуку механізмів вдосконалення державної інформаційної політики, а також усвідомлення розвинутими країнами позитивних наслідків реалізації чіткої інформаційної політики. Загалом, в більшості розвинутих країн державна інформаційна політика є одним з дієвих методів зниження соціальної напруженості в ході проведення соціальних реформ. Окрім того, державна інформаційна політика покликана створити і підтримувати потужну національну інформаційну інфраструктуру, яка в періоди форс-мажорних обставин була б здатна підвищувати імідж держави, працювати на її благо та благо суспільства.

У порівнянні з цим досвід України свідчить про наявність багатьох проблемних зон і недоліків в діях державної влади з розробки та формування інформаційної політики в країні. Можна стверджувати, що в Україні реалізується державна інформаційна політика, яка є за своєю суттю більшою мірою ситуаційною політикою, заснованою на виробленні термінових управлінських рішень в залежності від ситуації, що склалася.

Слід зазначити, що англійська модель державної інформаційної політики максимально наближена до американської: роль держави обмежується створенням умов для ринкової конкуренції в інформаційній сфері. Стратегія розвитку суспільства визначається як приватна ініціатива, лібералізація ринку телекомунікацій, створення мереж та інформаційних супермагістралей, захист нових структур на інформаційних ринках.

Можна констатувати, що концепція інформаційної політики в рамках англосаксонської моделі виходить зі становища в міжнародному інформаційному просторі, рівня розвитку інформаційних технологій і впровадження нових форм управління інформаційними потоками.

Актуальне для континентальної Європи питання про те, що розвивати спочатку – мережі або послуги, не стоїть перед США і Великобританією. Там домінує думка про те, що необхідно спочатку побудувати мережі для того, щоб розвивати послуги.

Європейська модель також вирізняється пошуками рівноваги між контролем держави та стихією ринку, динамічним поєднанням державних інтересів і прагнень приватного та корпоративного бізнесу.

Характерними рисами європейської моделі виступають варіативність і політична спрямованість програм регулювання інформаційної сфери для різних країн, обумовлених новою європейською геополітикою, становленням економіки знань, різними можливостями постіндустріального розвитку. У рамках європейської моделі українські дослідники (Є. Макаренко, А. Колодюк) називають західноєвропейську, скандинавську, центральноєвропейську, східноєвропейську стратегії [175].

Західноєвропейський підхід до ролі держави у процесі переходу до інформаційного суспільства викладено в таких документах:

1. Резолюція Європейського Союзу «Біла Книга. Зростання, конкурентоспроможність, зайнятість: виклики та стратегії XXI століття», в якій підкреслюється важливість державного контролю в комунікаційній сфері (особливо над супермагістралями) з урахуванням переваг приватного сектора.

2. Директива Європейського Союзу «Зелена Книга. Життя і працевлаштування в інформаційному суспільстві».

3. Рекомендації «Інформаційна магістраль для глобального суспільства» (Brussels, 1996).

4. Програма «Europe i – 2020» [176].

Основне в політиці Європейського Союзу – пошук певного балансу між повним контролем з боку держави та вільним розвитком ринку, динамічне поєднання урядових і ринкових сил з урахуванням того, що роль кожної з них може змінюватися в часі. Цей підхід тим більше виправданий, тому що ключовим елементом програми європейської інтеграції є поняття «соціальна Європа», бо такими є самоідентифікація і самовизначення цього регіону. Саме в цій площині полягають основні відмінності між англосаксонською та європейською моделями регулювання.

Політика країн Європейського Союзу в інформаційній сфері базується на таких принципах:

– сприяння розширенню суспільного доступу до передових інформаційно-комунікаційних технологій шляхом створення локальних центрів доступу до них у бібліотеках, школах тощо;

– розширення деяких соціальних послуг, що надаються в електронній формі та підвищення рівня їх доступності;

– запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у державну систему освіти та перепідготовки кадрів і допомога з боку держави в адаптації до нових можливостей;

– проведення досліджень у сфері соціальних наслідків, викликаних розповсюдженням інформаційно-комунікаційних технологій та у сфері можливостей адаптації усіх категорій громадян до нових умов життя;

– виконання просвітницько-демонстраційних функцій і підвищення рівня ознайомлення суспільства з можливостями інформаційно-комунікаційних технологій, що запроваджуються; при цьому державні органи влади повинні бути лідерами з використання інформаційно-комунікаційних технологій у своїй щоденній

діяльності, стимулюючи цим прискорення інформаційного розвитку усього суспільства; крім того, роль лідерів повинна сприяти накопиченню критичної маси активних споживачів всередині державної адміністрації і всього державного сектора, а також і за його межами;

– сприяння процесу стандартизації технічних систем з метою забезпечення сумісності різноманітних мереж, а також мережаних послуг, що надаються; контроль за розробкою відповідного законодавства та дотриманням юридичних гарантій [177].

Провідною країною у сфері побудови інформаційного суспільства є Данія. Так, у 2020 р. Данія посіла перше місце у рейтингу ООН з розвитку е-урядування. Це одна з найбільш цифровізованих країн світу. Наприклад, у 2019 р. 91% усього населення Данії спілкувалися з державою через онлайн засоби – онлайн-послуги, електронну пошту тощо. У Данії переводять послуги в онлайн через державну систему електронної ідентифікації NemLog-In [178].

Слід зазначити, що до основних напрямів подальшого розвитку інформаційного суспільства в Європейському Союзі є формування Єдиного цифрового ринку ЄС, що передбачає: спрощення он-лайн доступу до товарів і послуг; створення сприятливих умов для розвитку цифрових мереж та надання цифрових послуг; сприяння зростанню цифрової економіки тощо (рис. 3.1.1) [179].

Рис. 3.1.1. Компоненти Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу

Аналізуючи європейську модель інформаційного суспільства в цілому, слід відзначити, що пошук певного балансу між повним контролем з боку держави і законами ринку, тобто, сполучення урядових і ринкових сил, виступає основною

рисую інформаційної політики не тільки країн Північної Європи, але й інших країн Європейського Союзу. У той же час ЄС продовжує приділяти сьогодні велику увагу питанням приватизації і лібералізації ринку інформаційно-комунікаційних технологій [180].

Японська модель, у створенні якої основний внесок належить Й. Масуді, професору кількох японських і американських університетів, раднику провідних інформаційних корпорацій, спрямована на вдосконалення системи корпоративного управління за принципом ієрархічної піраміди, в основі якої три складових чинники: вдячність, відповідальність, гармонія. Вони виражають угоду про взаєморозуміння і взаємодопомогу вищого і нижнього рівнів управління. Ця модель використовує пріоритетний розвиток інформаційних технологій і впровадження інформаційних послуг у всі сфери життєдіяльності країни.

Прискореними темпами характеризується інформаційний розвиток Китаю. В основі цього розвитку лежить модель економічної співпраці держави і ринку.

Сінгапурська модель теж цікава. Її характерними рисами є висока частка (58 %) високотехнологічної продукції в обсязі експорту (у США – 32 %, а у Фінляндії – 27 %), значний рівень розвитку електронної торгівлі, високу конкурентоздатність і ВВП на душу населення. При цьому важливими факторами є істотне розшарування суспільства за рівнем добробуту і практично повна відсутність демократичних механізмів, зокрема показник «свобода ЗМІ» (інтервал від 0 до 100) у Сінгапурі дорівнює 68, що в чотири рази перевищує цей показник у США та Фінляндії і у три рази – показник розвинутих країн [174].

Важливою рисою сінгапурської моделі інформаційного суспільства є увага до соціальної сфери. Так, ще у 2000 році була ухвалена державна програма «Електронний уряд Сінгапуру», розгорнуті інтегровані портали державних установ «Урядовий портал» і сервіс-центр «Електронний громадянин», що надають інформаційні послуги у сфері офіційної державної політики, соціальної сфери, бізнесу, освіти, роботи, родини, здоров'я, відпочинку, спорту, транспорту, туризму тощо.

Сайт розміщає пошукову систему і має зворотний зв'язок у вигляді розгорнутої електронної форми. Усі установи освіти, соціальної сфери, культури переведені в Інтернет, причому не як формальне формування, а з широким набором електронних послуг, таким чином, більша частина діяльності держустанов (відомств, шкіл, лікарень, бібліотек) здійснюється через Інтернет.

Успіх двох останніх моделей базується на втручанні держави в прийняття рішень у галузі великих вкладень приватного капіталу, на активній участі держави у створенні національної інформаційної інфраструктури [180].

На окрему увагу заслуговує інформаційна політика Казахстану, у відповідних концепції і законі якого визначаються першочергові завдання інформаційної політики і становлення демократичних інститутів, а саме:

- інтеграція інформаційного середовища країн в міжнародне інформаційне середовище;
- демонополізація інформаційних служб і структур;
- розвиток ринку інформаційних ресурсів разом з державним регулюванням інформаційної діяльності;
- створення умов для підприємництва в інформаційній сфері і захисту інформації;
- забезпечення конституційних гарантій свободи слова, вільного функціонування засобів масової інформації тощо.

Слід зазначити, що використання інформаційних технологій під час формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства зарубіжних країн багато в чому пов'язане з інноваційним напрямом, тобто з електронним урядом.

На сьогодні у світі не існує універсальної моделі електронного урядування. Особливості систем, що функціонують в державах світу, обумовлюють специфіку обраних і впроваджених моделей е-урядування країн. Науковці постійно вивчають передовий світовий досвід і намагаються класифікувати моделі за різними ознаками.

Серед існуючих у світі класифікацій моделей е-урядування вбачаються, що більш розповсюдженим є поділ моделей е-урядування в залежності від визначення ролей (місць) державних органів (інституцій) і суспільства у процесах формування напрямків державної політики, розробки та прийняття нормативних актів, формування суспільної думки тощо [181]. Найбільш розповсюдженим є поділ на моделі електронного урядування: e-Government 1.0 і e-Government 2.0 [182].

Для першої, e-Government 1.0 характерним є створення умов доступу громадян до електронних послуг через веб-ресурси органів державної влади та місцевого самоврядування. Зазначена модель активну роль відводить органам влади, які, за допомогою інструментів е-урядування, реалізують надану їм державою владу. Суспільство і громадяни відіграють пасивну роль споживача державних послуг. Е-урядування стає платформою для реалізації державної влади.

На відміну від e-Government 1.0, e-Government 2.0. це модель e-урядування, в якій і суспільство і державні органи взаємодіють активно. Суспільство не є виключно споживачем державних послуг. Суспільство (громадяни) – це активний суб'єкт вироблення державної політики в будь-які сфері суспільного життя.

Метою e-урядування є забезпечення прозорості державної влади та сприяння ефективності формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства. Кращими практиками впровадження моделі e-Government 2.0 є Австралія, Канада, США, Німеччина, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Норвегія, Нова Зеландія [173].

За цією моделлю e-урядування, функціональна діяльність електронного уряду здійснюється за чотирма напрямками:

- G2G (government-to-government), уряд для уряду: сектор електронної взаємодії між органами влади. Включає організацію роботи електронного документообігу та обмін даними між владними електронними реєстрами на основі принципу уніфікації, взаємозамінності та сумісності (так звані принципи інтероперабельності);

- G2C (government-to-citizens), уряд для громадян: сектор електронної взаємодії між органами публічної влади та громадянами з метою надання громадянам якісних та своєчасних публічних послуг, участі громадян у формуванні державної політики та виборчому процесі, оцінюванні та контролі діяльності органів публічної влади. Розвиток сектору G2C дає можливість перейти на якісно новий рівень спілкування держави і громадян – доступ до електронних адміністративних послуг в режимі 24/7/365;

- G2B (government-to-business), уряд для бізнесу: сектор електронної взаємодії між органами публічної влади та суб'єктами господарювання з метою підтримки та розвитку бізнесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій через надання адміністративних та інших послуг, участі бізнесу у реалізації державної політики та програм;

- G2E (government-to-employees), уряд для державних службовців: електронне урядування є ефективним способом для забезпечення електронного навчання для співробітників, способом онлайн-взаємодії через засоби комунікації між державними органами та їхніми співробітниками у тому числі за допомогою електронного документообігу [183].

Міжнародний досвід свідчить, що електронний уряд є інноваційним механізмом, що дозволяє забезпечити стійке соціально-економічне зростання. Визначено, що запуск електронного уряду може сприяти збільшенню темпів зростання економіки. За оцінками фахівців, підвищення ефективності формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства може дати до 2% темпів приросту ВВП [184].

Отже, національні відмінності між різними країнами впливають на унікальність побудови та розвитку інформаційного суспільства, що призводить до формування специфічної моделі його функціонування в кожній окремій країні. Це залежить від їх місця в міжнародному інформаційному просторі, ступеня розвинутої інформаційних технологій та впровадження нових форм управління інформаційними потоками.

Україні на сьогоднішній день не вистачає необхідних ресурсів та технічних можливостей для самостійного створення та розвитку національної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури. Вона примушена залучати для цього капітал, техніку і технології розвинених країн. Така ситуація вимагає розробки відповідальної державної інформаційної політики, спрямованої на пріоритетний розвиток та захист інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури країни в умовах широкого впровадження нових інформаційних та телекомунікаційних технологій. Тому доцільною є участь України в міжнародних ініціативах відповідно до Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства, підписаної лідерами країн «великої вісімки» під час зустрічі в 2000 р. Це можливо через широке обговорення та вироблення базового документу, який став би підґрунтям для:

- загальної термінологічної і понятійної бази в сфері інформаційних технологій;
- бачення інформаційного суспільства України та її місця у глобальному інформаційному суспільстві;
- виявлення критичних точок впливу інформаційно-комп'ютерних технологій на розвиток економіки і соціальної сфери;
- позиції стосовно міжнародних ініціатив із подолання інформаційної нерівності.

Узагальнення різних підходів дозволяє виявити такі інваріантні властивості, що виступають ядром будь-якої концепції регулювання інформаційної сфери. Як правило, використовується комплексний підхід, заснований на підтримці балансу інтересів держави, суспільства, підприємницьких кіл і окремої особистості. При цьому підкреслюється провідна координуюча роль держави як органу, здатного

виразити і забезпечити захист інтересів усього суспільства. Крім цього, концепція регулювання повинна мати гуманістичну спрямованість, що не допускає ситуацій, в яких хтось буде «виключений» з інформаційного суспільства. Третьою, основною складовою більшості концепцій регулювання є переконаність у величезній значущості інформації, знань і освіти в цілому. Успіх державного регулювання інформаційної сфери як ніколи залежить від плідної взаємодії держави, бізнесу і суспільства, хоча в кожному випадку співвідношення їх активності і ролі може бути різним.

На сьогодні не існує універсального підходу або єдиного для всіх країн світу методу регулювання інформаційної сфери. У кожному регіоні та країні існують свої внутрішні особливості, які визначають специфіку формування та функціонування цього процесу. Виявлено, що національні та регіональні особливості країн впливають на специфіку її створення і розвитку, а, отже, визначають модель у відповідному регіоні, державі.

Отже, сучасна практика зарубіжних країн свідчить, що розвиток інформаційного суспільства є системним процесом, який неможливо уявити без широкого застосування інформаційних технологій. Цей процес характеризується двома аспектами: технічно-технологічним, пов'язаним з використанням інформаційних технологій, і комунікативним, який стимулює впровадження інформаційних технологій для створення прозорого інформаційного середовища та підвищення відкритості влади.

Ефективність інформаційного суспільства визначається впровадженням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у роботу державних органів, що розширює їх можливості та сприяє його розвитку.

Світовий досвід показує, що будь-які спроби кардинально оновити суспільне життя мають невеликі шанси на успіх, якщо не залучатимуть активну участь різних громадян до прийняття та реалізації рішень. Тільки створюючи сприятливі умови для розкриття творчого потенціалу громадян і подолання їх соціальної пасивності, суспільство зможе використовувати потужний імпульс саморозвитку через залучення до демократичного процесу основної сили влади - народу, згідно з Конституцією України [70].

Україні необхідно зайняти гідне місце в системі міжнародних інформаційних відносин в контексті необхідності побудови та розвитку інформаційного суспільства. Саме тому державна влада в Україні, заручившись допомогою науковців, має визначити загальні теоретико-методологічні аспекти наукового

розуміння інформаційної глобалізації, як світоглядної основи, а саме: усвідомлення та глибокого аналізу сучасних економічних, суспільних процесів, що відбуваються в українському суспільстві та у світі; дослідження ролі та місця інститутів інформаційного суспільства у процесі формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства, покращення якості державних послуг, підвищення іміджу держави [212, с. 272].

3.2. Шляхи реформування адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану та в контексті європейської інтеграції України

На сучасному етапі переходу світового співтовариства до інформаційного суспільства ступінь розвитку інформаційного простору та інформаційних технологій стає безпосереднім чинником становлення активного та свідомого громадянина, національної конкурентоспроможності. Українське суспільство довело, що темпи інтеграції держави в цифровий простір впливають на швидкість розвитку малого та середнього бізнесу, приплив інвестицій, появу нових робочих місць, сталий розвиток України загалом. Українське суспільство зацікавлене в інтеграції в європейський цифровий простір: від цього залежить розвиток української економіки, приплив інвестицій, розвиток підприємництва. Тому Україні необхідно розвивати інформаційне суспільство з орієнтацією на конституційно визнаний євроінтеграційний шлях розвитку, стандарти й цілі ЄС.

Розглядаючи інформаційне суспільство як чинник, що впливає на зміни в системі модернізації адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану та в контексті європейської інтеграції України вбачається, що нині усі розвинені країни світу мають нормативно затвержені національні стратегії побудови інформаційного суспільства чим усіляко й системно сприяють подальшому розвитку його елементів, тоді як проблемою решти країн тією чи іншою мірою стає так званий цифровий розрив (або «інформаційна нерівність») – відставання у даній галузі. Основна загроза цього відставання полягає у неминучому відсуванні такої країни на периферію світових процесів, гальмуванні її розвитку та перетворенні на залежного «донора» розвинених держав. Світові глобалізаційні тенденції в напрямку розбудови інформаційного суспільства тягнуть

за собою інформаційно-технологічні зміни в кожній державі, поступово стаючи сутнісною характеристикою сучасного життя та активно впливаючи на розвиток та подальші трансформації інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах діяльності суспільства.

Як свідчить соціальна реальність країн Європи, процес реформування включає в себе ряд стадій: соціальну діагностику (тобто об'єктивну характеристику дійсності, її коренів в минулому, можливостей і шляхів її виходу із кризової ситуації); переоцінку існуючого стану суспільства як кризового і оцінку сутності, змісту і масштабів кризи, яка має системний характер; демонтаж старої системи, ліквідацію її наявних невідповідностей існуючому рівню суспільного розвитку і його тенденціям; нове самовизначення суспільства, висування і обґрунтування шляхів його подальшого розвитку [185].

Означена послідовність реформування процесів європейського співтовариства повною мірою відповідає історичним етапам формування і розвитку України.

Концепція і термінологія «інформаційного суспільства» набули значного поширення в Україні услід за їх поширенням у світі з тими ж, характерними для світу, протиріччями та недоліками у їх застосуванні. Термін «інформаційне суспільство» у більшості випадків використовується, як синонім терміну «інформаційно-комунікаційні технології», а концепція «інформаційного суспільства», і до сьогодні, не отримала глибокого осмислення і адаптації під українські реалії. Орієнтація України на створення інформаційного суспільства й інтеграцію до європейського інформаційного суспільства вперше була передбачена Стратегією інтеграції України до ЄС (розділ 13), ухваленою у 1998 року, яка передбачала дотримання Україною нових вимог ЄС до сфери інформаційної політики та інформаційної безпеки [186].

Уже тоді було зрозуміло, що Українська держава не увійде до світового та європейського інформаційного простору на рівноправній основі без інтенсивного запровадження в усі сфери життя інформаційно-комунікаційних технологій, істотної перебудови системи державної інформаційної політики, необхідності зміцнювати прямі й зворотні зв'язки між владними структурами та суспільством, вирішення проблем ефективного розвитку національної інформаційної інфраструктури, створення інформаційно-аналітичних систем органів державної влади, прискорення процесів

модернізації матеріально-технічної бази, технологій управління, надійного захисту інформаційних ресурсів [187].

У Рекомендаціях Ради Європи щодо електронної демократії (Recommendation CM/Rec (2009) зазначено, що е-демократія тісно пов'язана із реалізацією принципів нової моделі урядування – «належного (доброго) урядування» (good governance), тобто в основу здійснення влади у електронній формі повинно бути покладено принципи результативності, ефективності, участі, прозорості, підзвітності. Так само як і цілі е-демократії мають відповідати цілям «належного урядування»: прозорість, підзвітність, включення (інклюзія), доступність, участь, сталий розвиток, довіра до демократії, демократичних інститутів, демократичних процесів, соціальна згуртованість [188].

Разом з цим серед перерахованих в Рекомендаціях Ради Європи принципів електронної демократії (Recommendation CM/Rec (2009) зазначено, що е-демократія завжди має спиратися на демократичні, гуманістичні, соціальні, етичні та культурні цінності суспільства, в якому вона запроваджується. Тому при впровадженні інструменти е-демократії впливають як на окремі елементи системи модернізації адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства, так і на систему в цілому. Зрозуміло, що розвиток інформаційного суспільства в Україні в умовах воєнного стану та в контексті європейської інтеграції відбувається під впливом міжнародних, в тому числі європейських чинників інформаційно-комунікаційного характеру. В окремих сферах інформаційного суспільства на міжнародному рівні прийнято спеціальні нормативні акти, які є міжнародними стандартами суспільних інформаційних відносин. Прикладом є нормативні акти щодо захисту персональних даних, серед яких: Конвенція № 108 Ради Європи «Про захист фізичних осіб при автоматизованій обробці даних» від 28 січня 1981 року; Директива 95/46/ЕС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і вільного обігу цих даних» від 24 жовтня 1995 року; Директива 97/66/ЕС «Про обробку персональних даних і захист приватності (приватності) у телекомунікаційному секторі та рекомендації щодо захисту даних в інформаційних супермагістралях». Крім того, Україна є учасником міжнародних інформаційних відносин, які врегульовуються такими законодавчими актами: «Про ратифікацію Статуту і Конвенції Міжнародного союзу електрозв'язку» від 15 липня 1994 року; «Про ратифікацію Угоди про співробітництво в галузі охорони авторського права і суміжних прав» від 27 січня 1995 року; «Про ратифікацію Четвертого додаткового

протоколу до Статуту Всесвітнього поштового союзу» від 2 червня 1995 року; «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» від 31 жовтня 1995 року; «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року; «Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, від 17 грудня 1997 року; «Про ратифікацію Угоди щодо співробітництва у розвитку та використанні систем стільникового рухомого зв'язку» від 3 березня 1998 року.

Водночас подальший розвиток інформаційного суспільства в Україні в умовах воєнного стану та в контексті європейської інтеграції потребує особливої уваги, адже від цього залежить стан політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки країни, що вимагає подальшого оновлення системи адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства, її модернізації в умовах воєнного стану на сучасному цифровому етапі у відповідності з існуючими міжнародно-правовими нормами, європейським стандартами (звісно з певним врахуванням національних традицій).

Термін «реформування» походить від латинського слова «reformare», що означає «перетворювати». Під реформуванням мається на увазі некардинальна, нефундаментальна зміна правил в одній із сфер життя суспільства, що не зачіпає функціональних основ, або перетворення, що вводиться законодавчим шляхом. Це поняття потребує детального вивчення, основою якого є поняття «реформа»:

1. «характеризується узаконеністю перетворювальних нововведень (легітимністю), що одночасно є чи й не найважливішою її ознакою та умовою цивілізованого проведення реформ» [189, с. 77];

2. «результат дій певних суб'єктів перетворень, пов'язана з прогресивними змінами в суспільстві та має еволюційний характер розвитку» [190, с. 22-23];

3. «спосіб зміни суспільного строю, соціального інституту або окремого, значущого для суспільства явища, яка здійснюється управлінською (владною) структурою з чітким усвідомленням мети перетворення» [191, с. 547];

4. «перетворення, зміна змісту окремого соціального (політичного, економічного, культурного) об'єкта або процесу без зміни його форми або форми без зміни його змісту, або змістовні та формальні зміни без перетворення тих або інших інакших основ – суспільних, економічних та інших відносин» [192, с. 450];

5. «істотна зміна, метою якої є «поліпшення» [193, с. 69];

6. «перетворення, зміна, перебудова чого-небудь, що проводиться переважно законодавчим шляхом» [194, с. 347].

Отже, виходячи з трактувань поняття «реформа», під «реформуванням» будемо розуміти процес зміни соціально-економічного, політико-правового або іншого явища, який зберігає незмінним його форму або зміст та метою якого є перетворення цього явища на більш прогресивне, досконале, ефективне та таке, яке вимагає сучасність.

Невипадково зазначений термін все частіше використовують для характеристики процесів, що відбуваються в сучасному світовому інформаційному суспільстві. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології та новітні комунікативні сервіси мережі Інтернет, стають генераторами соціальних перетворень у всіх сферах суспільного життя. Не є виключенням і система адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства у всій своїй поліаспектності і зокрема – сфері комунікацій між державою і громадянами [195].

На сучасному етапі розвитку світу інформаційно-телекомунікаційна сфера стала системним, потужним чинником як соціальної, так і політичної і економічної модернізації. Безпрецедентна за масштабами та якісними характеристиками глобальна інфраструктура інформаційних технологій стала технологічним підґрунтям для дедалі глибших трансформацій у повсякденному житті людей, суспільств, держав.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є одним з найбільш важливих чинників стимулювання економічного зростання та розвитку громадянського суспільства, зайнятості населення, розширення конкуренції і, як наслідок, сприяння подоланню «цифрового розриву».

Однак уже зараз можна констатувати, що саме рівень технологічного розвитку визначає не лише економічний потенціал країни та якість життя її громадян, а також роль і місце цієї країни в глобальному суспільстві, масштаби та перспективи її економічної та політичної інтеграції з усім світом.

Завдяки прогресу в науці та техніці, щодня виникають нові технології та інновації в різних сферах суспільства. Постійні зміни, спрямовані на удосконалення процесів створення, використання, поширення, аналізу та обробки інформації,

впливають на перетворення процесів модернізації та адаптації технологій управління як у державному секторі, так і в бізнесі. Важливо відзначити, що для кожної країни розробляються власні законодавчі пакети, спрямовані на розвиток інформаційного суспільства та впровадження системи електронного урядування. В умовах воєнного стану та інтеграції в Європейський союз для України особливо важливим є використання досвіду європейських країн у розробці законодавства щодо електронного урядування.

Особливо актуальним для України є проєкт Рекомендацій для е-Урядування, який був розроблений Комітетом Міністрів Ради Європи у Таллінні у 2003 році. У цьому проєкті визначено 10 основних принципів, які є ключовими для впровадження системи електронного урядування у кожній державі-члені Європейського союзу. Серед них – обсяг і правова база Рекомендацій, електронна демократія, якість державних послуг, доступ до державних електронних послуг, розвиток електронної освіти, ефективне впровадження та управління електронним урядуванням, конфіденційність та захист даних, оцінка впливу та ефективності витрат електронного урядування, технічні аспекти електронного урядування, а також взаємодія між державними органами та регіональними та місцевими управліннями. Більшість принципів та положень цих Рекомендацій стосуються державних органів у кожній сфері та на різних рівнях управління, і призначені для законодавчого регулювання роботи з місцевими та регіональними органами влади. Відповідність цих принципів для окремих країн неоднакова і залежить від місцевих культурних та нормативних чинників [196].

До зазначених десяти принципів, рекомендованих державам-членам ЄС для впровадження системи електронного урядування, слід додати національні принципи побудови влади в Україні: прозорість і відкритість влади; конфіденційність та інформаційна безпека; єдині технічні стандарти і взаємна сумісність; орієнтованість на інтереси і потреби споживачів послуг; підконтрольність і підзвітність органів влади громадянам та суспільству.

У жовтні 2016 року Україна офіційно приєдналася до міжнародної Хартії відкритих даних на конференції International Open Data Conference (IODC) 2016 у Мадриді. Разом з Україною до цієї ініціативи приєдналися також Коста-Рика, Сьєрра-Леоне і Парагвай, що збільшило загальну кількість країн учасників до 39, серед яких уряди Великобританії, Канади, Франції, Італії, Мексики, Південної Кореї

[197]. Головною метою Хартії відкритих даних є покращення та сприяння співробітництву та узгодженості для прийняття і реалізації спільних принципів, стандартів та кращих практик відкритих даних по всьому світу. Цілями хартії є поширення демократії, боротьба з корупцією та сприяння економічному зростанню у всьому світі.

Наступним кроком стала презентована 10 березня 2017 р. Дорожня карта розвитку відкритих даних в Україні на 2017 рік. Дорожню карту було підготовлено Державним агентством з питань електронного урядування України за підтримки проекту «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах», що фінансується USAID/UKAID та виконується у партнерстві Фондом Євразія та Фондом Східна Європа. Дорожня карта – це комплексний план дій Уряду, розроблений за результатами публічних консультацій з представниками бізнес-спільнот, громадського сектору та органів влади [198]. Дію зазначеного нормативного акту спрямовано на подальший розвиток сфери відкритих даних в Україні відповідно до єдиних загальносвітових стандартів, підходів та практик тому головною ідеєю нормативного акту є імплементація шістьох принципів міжнародної Хартії та розвитку відкритих даних в Україні: *Open by Default* – відкритість, запобігання замовченню; *Timely and Comprehensive* – своєчасність і всебічність; *Accessible and Usable* – доступність і корисність; *Comparable and Interoperable* – адаптованість; *For Improved Governance and Citizen Engagement* – спрямованість на вдосконалення управління і залучення громадян; *For Inclusive Development and Innovation* – інклюзивний характер задля розвитку та інновацій.

Для України сфера відкритих даних має дуже великий потенціал, як для забезпечення ефективної та прозорої роботи органів влади, так і для розвитку інноваційного малого та середнього бізнесу за рахунок створення нових проектів (сервісів) на базі відкритих даних. Слід зазначити, що з 2019 року в Україні працює місія ЄС з оцінки стану наближення законодавства України та інституційної спроможності в цифровій сфері. Результатом її роботи стане звіт, підготовлений на основі та в продовження Оцінки Дорожньої карти. Результатами перших двох етапів та оновлення Дорожньої карти має стати спільний робочий План дій Україна – Європейський Союз щодо інтеграції України до Єдиного Цифрового Ринку ЄС [199]. Єдиний цифровий ринок Європейського Союзу – це вільний рух осіб, послуг та капіталу; безперешкодний доступ фізичних та юридичних осіб до онлайн

діяльності; вільна конкуренція; високий рівень захисту споживачів та персональних даних незалежно від національності або місця розташування (реєстрації). Враховуючи той факт, що формування Єдиного цифрового ринку ЄС ще не завершено, це відкриває для України унікальне вікно можливостей щодо подальшої цифрової інтеграції. Окрім того, стратегічною метою України є також доступ до внутрішнього ринку у сфері електронних комунікацій.

Тому інтеграція України до Єдиного Цифрового ринку Європейського Союзу, в тому числі доступ до внутрішнього ринку у сфері електронних комунікацій є одним із найбільш пріоритетних, амбітних, та водночас реальних завдань для нашої країни, яке потрібно реалізовувати за допомогою всіх наявних інструментів. Одним з найбільш результативних інструментів є Угода про асоціацію між Україною та ЄС, який має стати основою цифрової інтеграції України у загальноєвропейський простір та до Єдиного цифрового ринку ЄС. Необхідною передумовою для розбудови в Україні ефективних цифрової економіки і цифрового ринку та його подальшої інтеграції до єдиного цифрового ринку ЄС (EU Digital Single Market Strategy) є запровадження ефективної системи адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства (е-урядування) [200].

Адже з огляду на умови воєнного стану та в контексті європейської інтеграції вбачається, що саме інструменти е-урядування здатні забезпечити значне покращення якості обслуговування фізичних і юридичних осіб та підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що є необхідною передумовою подальшої інтеграції України в ЄС. Модернізація адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану та в контексті європейської інтеграції України має відбуватися через інтеграцію країни до цифрового простору ЄС та гармонізацію з європейськими (міжнародними) цифровими стандартами за наступними напрямками:

1. Узгодження електронної ідентифікації через: розробку національного плану дій для взаємного визнання електронної ідентифікації; проведення пілотних проектів з транскордонного електронного підпису; розробку нормативно-правової бази для електронної ідентифікації; закріплення законодавчого статусу ЕЦП як частини електронного документа; підтримку державних постачальників електронних довірчих послуг у державному секторі незалежно від ринкових умов; розробку плану впровадження Стратегії кібербезпеки України, що враховує вимоги

Директиви з безпеки мережевих та інформаційних систем (NIS); адаптацію до eIDAS; розвиток електронних транскордонних довірчих послуг; узгодження системи ідентифікації на основі додатку "Дія" з іншими юрисдикціями.

2. Міжнародний обмін інформацією через: транскордонний обмін даними між державними електронними реєстрами країн ЄС та України, що містять інформацію про юридичних та фізичних осіб - підприємців, в рамках проекту The once-only principle; впровадження та підтримка спільних моделей опису та каталогізації державних послуг в Україні; розробку варіантів зменшення плати за роумінг між ЄС та Україною.

3. Узгодження цифрового законодавства через: розробку та прийняття закону про електронні комунікації з урахуванням нового Європейського кодексу електронних комунікацій; посилення незалежності та регуляторної спроможності НКРЗІ; реформування Адміністрації Держспецзв'язку та її функцій у сфері кібербезпеки; ратифікацію Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність; розробку концепції реформування системи захисту персональних даних в Україні та внесення змін до законодавства з урахуванням змін у європейському законодавстві; модифікацію Закону України "Про електронну комерцію"; імплементацію положень Угоди про асоціацію щодо цифровізації та функціонування цифрового ринку; забезпечення імплементації Стратегії інтеграції до єдиного цифрового ринку ЄС («дорожньої карти») з урахуванням взаємних зобов'язань; забезпечення фактичного виконання положень гармонізованого законодавства; підтримку розвитку місцевого краудфандингу та P2P фінансування через гармонізацію правової бази України з законодавством ЄС та інтеграцію до європейських платформ і мереж [201].

4. Включення у міжнародну цифрову інфраструктуру шляхом: долучення до проєктів «Цифрова магістраль трьох морів»; інтеграції та обміну даними з платформами ЄС щодо життєзабезпечення (медичні, громадської безпеки тощо).

5. Забезпечення цифрових прав шляхом: гармонізації цифрових прав з найкращими практиками ЄС; гарантувати цифрові права (зокрема право на широкопasmовий доступ до мережі Інтернет), як невід'ємну складову конституційних прав українських громадян; врегулювання етичних питань, пов'язаних з цифровізацією, відкритими даними, застосуванням біотехнологій та хай-тек [202].

Слід зазначити, що криза, в якій опинилася Україна за останні роки, дозволила виділити наявні проблеми в суспільстві, державі, системі адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства. Національна система формування інформаційного суспільства не відповідає потребам країни у проведенні комплексних реформ у різних сферах державної політики та її європейському вибору, а також європейським стандартам належного управління державою. Нинішній кризовий період у становленні України як незалежної держави обумовлений низкою об'єктивних і суб'єктивних причин, що мають як внутрішній, так і зовнішній характер. Головною загрозою національній державності та суверенітету України залишається війна, що ведеться проти нашої країни Російською Федерацією. Україна із перших днів протистояння відчуває потужну підтримку світового співтовариства, передусім передових демократичних країн Європи, США та інших цивілізованих держав світу. Агресія росії підняла хвилю патріотизму в Україні, прискорила формування і зміцнення громадянського суспільства, яке відіграло непересічну роль у протидії агресору в усіх сферах. Зовнішня агресія продемонструвала неефективність, а точніше, відсутність самостійної та адекватної викликам сучасного світу зовнішньої політики, воєнної політики, стратегічного підходу в керівництві сектору безпеки, інформаційної політики. Якісні зрушення у цих сферах є сьогодні питанням виживання держави.

Інформаційна агресія росії стала одним з ключових викликів процесам демократизації та модернізації українського інформаційного простору. Через це достатньо розвинене правове поле існування інформаційного простору постійно доповнюється новими положеннями, а проблемні аспекти розвитку та функціонування інформаційного простору в Україні залишаються актуальними темами обговорення на рівні Ради Європи, делегації Комітету з парламентського співробітництва між Україною та ЄС, Європейської Комісії.

Для того, щоб вивести політичну систему України на шлях позитивних якісних змін, необхідно зробити систему влади прозорою, демократичною, підконтрольною громадянам і запровадити в суспільстві передові підходи, що довели свою ефективність у багатьох країнах. Йдеться про кардинальні зміни у розподілі сфер повноважень між державою і громадою, децентралізацію управління та передачу адміністративних функцій на місця, а також перехід на засади сервісної держави у відносинах держави і громадянина. Вагомим чинником цього процесу має стати

формування сприятливого середовища для посилення ролі громадянського суспільства, залучення потенціалу його організацій до формування та реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, а також приведення національного законодавства у сфері розвитку громадянського суспільства у відповідність до європейських стандартів.

Разом з тим кризовий період відкрив перед українською спільнотою низку можливостей та перспектив, які допоможуть Україні гідно відповісти на цей виклик. Українці усвідомили себе як нація. Держава твердо стоїть на демократичних принципах організації влади. Остаточо визначено вектор зовнішньополітичного співробітництва та інтеграції. Головним завданням обраного євроінтеграційного курсу України є виконання положень Угоди про асоціацію з ЄС, при неухильному збереженні орієнтації на демократичні цінності й розбудову демократичних інститутів держави [203]. Відповідно до Угоди України про асоціацію з ЄС успішно продовжується процес імплементації правових норм Євросоюзу в українське законодавство, що передбачає зміну застарілого законодавства у сфері телекомунікацій, вдосконалення контролю у сфері електронних комунікацій; зменшення кількості перевірок, забезпечення конкурентності ринків тощо.

В останні роки в умовах існуючих викликів цифрової ери Україна досягла значного прогресу на шляху цифрової трансформації й електронного урядування, а також у питаннях наближення законодавства України до законодавства ЄС щодо електронних довірчих послуг та електронних комунікацій, інформаційної та медіаграмотності, електронного врядування та цифрової економіки, що сприяє поступовій інтеграції країни до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу. Поряд з цим необхідною є подальша модернізація сучасної нормативно-правової бази ІТ-сфери та розвитку інформаційного суспільства, яка багато в чому залишається застарілою.

Відтак перед Україною постає стратегічна ціль – адаптувати існуючу модель системи адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства до вимог і реалій сьогодення, спираючись на міжнародний досвід впровадження механізмів залучення громадян до державної політики за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, активного впровадженню форм електронної участі.

Отже, можна стверджувати, що на сьогоднішньому етапі розвитку нашої країни суспільством вимагається комплексна структурно-функціональна

модернізація системи адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану та в контексті європейської інтеграції України. Поступово відходять на другій план і залишаються пережитками минулого елементи радянської системи управління. Натомість головною вимогою часу є розвиток діалогу та формування консенсусу з питань державної політики між суспільством і владою в умовах розвитку інформаційного суспільства [204].

Отже, в сучасній Україні, яка на шляху до європейської інтеграції, інформаційне суспільство має ґрунтуватися на використанні інформаційно-комунікаційних технологій, "розумних" комп'ютерах, автоматизації та роботизації у всіх сферах економіки та управління. Це також передбачає наявність єдиної інтегрованої системи зв'язку, яка забезпечить доступ до інформації та знань кожній особі. Такі зміни спричинять радикальні перетворення у суспільних відносинах, дозволяючи кожному мати доступ до достовірної та актуальної інформації і ефективно використовувати відповідні методи її збору, аналізу та поширення. Це стане основою формування інформаційного суспільства.

3.3. Напрями удосконалення адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні

На початку XXI століття уряди багатьох країн відповіли на вимоги своїх громадян щодо покращення якості надання державних послуг та оптимізації функціонування, провівши реформи в публічному секторі. Вони експериментували з різними концепціями, спрямованими на зменшення витрат платників податків та вдосконалення роботи державних установ. Як наслідок, з'явилися нові форми управління в публічному секторі, підкріплені політичними, соціально-економічними та інституційними змінами. Ці перетворення включали застосування нових стратегій управління, які спрямовані на забезпечення якісних державних послуг, заміну традиційних бюрократичних методів управління більш мотиваційними та результативними підходами. Глобалізація, впровадження елементів ринкового управління, використання новітніх технологій для підвищення продуктивності, електронне управління та е-демократія, процеси децентралізації та уваги до результатів – це лише деякі з чинників, що впливають на глобальні зміни в системі

удосконалення адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства [205].

Відтак в Україні потрібно створити ефективну, прозору, відкриту та гнучку структуру адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій (е-урядування), яка здатна виробляти і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток і адекватне реагування на існуючі внутрішні та зовнішні виклики. Так, навіть в сучасних умовах існуючих військових дій з боку Російської Федерації, Україна продовжує в значному обсязі використовувати спільний інформаційний простір. В умовах тимчасової анексії Криму та військової агресії Росії, такий стан речей не тільки породжує численні, до того ж досить істотні проблеми, а й, в цілому, є неприпустимим. Адже постійно цілеспрямовано або нецілеспрямовано здійснюються через цей інформаційний простір провокації з боку росії. Адже, загальновідомо, що будь-яка незалежна держава у випадку, якщо вона і надалі має намір такою залишатися, не може не прагнути до контролю над своїм інформаційним простором. Таке прагнення спричинене багатьма різноплановими чинниками, що мають у той же час одну спільну рису – всі вони безпосередньо або опосередковано визначають безпеку держави, а отже, підлягають щонайменше фіксації й осмисленню.

Активне використання спільного з іншою державою інформаційного простору (особливо в умовах військових дій) зумовлює необхідність усвідомлення, як реальних, так і потенційних загроз такого використання, що є неприпустимим та вимагає невідкладного вирішення на державному рівні. Тому необхідно забезпечити суб'єктам державного управління адекватну оцінку обстановки і своєчасне прийняття рішень на основі інформації, наданої органами державної влади та місцевого самоврядування. Здійснення повноцінної соціальної взаємодії між людиною, інститутами громадянського суспільства та державою можливе лише на основі інформаційної відкритості органів влади. У зв'язку з цим необхідно обґрунтувати подальший розвиток формування інформаційного суспільства на основі: виокремлення відповідних механізмів, які відповідають інформаційним потребам різних суб'єктів; створення сучасної системи адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства інформаційними ресурсами;

визначення основних напрямків удосконалення механізмів адміністративно-правових засад в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Функція держави полягає в тому, щоб сприяти формуванню інформаційного суспільства, підвищенні якості життя населення шляхом всебічного впровадження інформаційних технологій в життя суспільства і держави при одночасному створенні умов для повноцінного захисту прав усіх суб'єктів, що беруть участь в здійсненні інформаційної політики. Підвищення ефективності державного управління на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства неможливо без впровадження електронних, інформаційних технологій, що, в свою чергу, дозволяє реалізовувати громадянам свої права на доступ до інформації і отримувати ефективні і зручні у використанні державні послуги. Розвиток інформаційних технологій та впровадження їх в адміністративні процеси вимагає посилення міжвідомчої взаємодії.

Основні напрями удосконалення системи адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства на основі впровадження інформаційних технологій – це спрямованість на сумісність стандартів і технічних протоколів обігу інформації, надання вільного доступу до інформаційно-телекомунікаційних мереж державних органів і бюджетних установ, реалізація галузевих програм інформатизації. Тобто основне завдання процесу впровадження інформаційних технологій в роботу державних органів полягає в підвищенні ефективності їх діяльності. Вирішення даного завдання дозволить громадянам безперешкодно реалізовувати право на доступ до інформації і надавати їм державні інформаційні послуги. Крім того, технології електронної держави надають громадянам можливості інтерактивної участі в роботі демократичних інститутів, в прийнятті управлінських рішень.

Розвиток інформаційного суспільства трансформує державні органи влади, до якого залучається все більша кількість суб'єктів (держава делегує виконання своїх функцій не тільки своїм органам управління, а й державним і недержавним організаціям). Активне використання інформаційно-комунікаційних технологій полегшує участь суспільства і його інститутів в управлінні державою, змінює порядок прийняття рішень. Вільний обіг інформації, готовність держави до співпраці і необхідність здійснення суспільством контролю за владою вимагають вже нового інформаційного режиму, в якому інформаційна відкритість стає важливим, але не єдиним компонентом. У такій демократизації управління велика

роль належить інформаційно-комунікаційним технологіям. Це дозволяє визначити напрями удосконалення адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства, як якісну переоцінку і перебудову органів державної влади, трансформація якого завдяки активному використанню ІКТ в організації та функціонуванні органів державної влади і механізмах державного управління відображена в: розширенні складу суб'єктів управління та ускладненні режимів їх взаємодії; гарантуванні можливостей участі громадян, інститутів громадянського суспільства та бізнес-структур в прийнятті управлінських рішень та здійсненні контролю за владою; поглинанні інформаційної відкритості державних органів влади універсальним принципом транспарентності.

Наведена концептуальна модель і прогнозований стан передбачає виконання таких завдань: врегулювання процесу застосування ІКТ в процесі управління державою; закріплення нового інформаційного статусу суб'єктів; забезпечення участі громадян, інститутів громадянського суспільства та бізнес-структур в управлінні державою; запровадження інструментів прямого і зворотного зв'язку при здійсненні управління державою; закріплення транспарентності, як принципу адміністративно-правового регулювання під час формування інформаційного суспільства.

Складність полягає в тому, що удосконалення адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства розглядається, як адміністративна реформа, а ІКТ забезпечує цей процес. У кращому випадку впровадження ІКТ розглядається, як спосіб підвищення ефективності управління, але не як його кардинальна перебудова. Тому для надання нового імпульсу змін та закріплення трансформації ефекту інформаційного суспільства необхідно поєднати політику адміністративної реформи та електронізації управління, і відійти від концентрування уваги на державних послугах, які становлять важливий, але не єдиний сегмент управління. Окрім того, управлінцям необхідно підключитися до розробки проблеми якості та ефективності формування інформаційного суспільства, від якої залежить досягнення конкретних результатів [206].

Удосконалення адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства розглядається, як внутрішня проблема державного апарату, яка вирішується адміністративною реформою, однак воно не обмежується лише цим. Окрім того, осучаснити формування інформаційного суспільства можна і шляхом зовнішнього

впливу через розвиток громадянського суспільства, запровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

Отже, сучасна система адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства має бути мультисуб'єктною в частині розвитку основ електронізації управління, забезпечення інформаційної відкритості, закріпленні принципу транспарентності. Поєднання адміністративної реформи та електронізації відобразилося, перш за все, в акценті на підвищення ефективності формування інформаційного суспільства. Якщо електронний уряд можна вважати першою стадією процесу удосконалення адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства, то для розкриття потенціалу інформаційного суспільства служить інструмент відкритого уряду – друга стадія процесу удосконалення, який дозволяє запуснути систему ефективного контролю за владою.

У розвинених демократіях поширення ІКТ в суспільстві дає значні позитивні результати, на які Україна має право розраховувати, якщо цільова орієнтованість реформ в контексті розвитку інформаційного суспільства зміститься в сторону суспільства та конкретної людини та громадяни. Поєднання інформатизації та адміністративної реформи має цілком певну мету – підвищення якості та ефективності. В результаті, трансформуючий ефект від застосування ІКТ в діяльності органів влади відображається в зміні діапазону їх функцій – звітність відбувається в електронній формі і відповідно скорочується, контрольні перевірки мають бути комплексними. Підвищення ролі інформації призводить до розвитку функції прогнозування, багатофакторної аналітики. Змінюються відносини між державними органами по вертикалі і горизонталі, в галузевому і територіальному аспектах. Децентралізація найкращим чином відповідає вимогам інформаційного суспільства. Змінюються взаємини між органами влади та інститутами громадянського суспільства і бізнес-структурами, це стосується прийняття узгоджених рішень, відкритості економічної та управлінської інформації. При таких обставинах якість і ефективність управління державою повинні підвищуватися, адже виникають можливості більш повного аналізу динамічних ситуацій, широкого використання науково-технічних розробок [207].

Для досягнення трансформуючого ефекту інформаційного суспільства доцільно розробити та прийняти закон «Про основи формування інформаційного суспільства». Цей закон має бути комплексним та системним та передбачати:

реалізацію принципу прозорості права на соціально значиму інформацію, електронні державні (муніципальні) послуги, електронну міжвідомчу взаємодію, інтеграцію державних і недержавних інформаційних систем в процесі здійснення управління та використання ІКТ, в тому числі при консультаціях з громадянським суспільством і бізнес-структурами.

Удосконалення інститутів держави не повинна розглядатися виключно, як реформування інститутів і функцій управління на основі створення нових інформаційних платформ і електронних систем. Місія впровадження цифрових технологій полягає в істотному підвищенні його якості для забезпечення проривного соціально-економічного зростання країни на засадах евалюційного розвитку. При цьому під якістю інформаційного суспільства слід розуміти досягнення цілей у встановлені терміни з мінімальними витратами суспільних ресурсів на основі поєднання ефективності і демократичності, що забезпечують відповідність діяльності державних службовців ключовим європейським цінностям.

Удосконалення системи адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в Україні в сучасних умовах має базуватися на засадах більшої відкритості влади, «громадяноцентричності» державних послуг та відповідати низці таких критеріїв: можливості відслідковування громадської думки щодо проголошених реформ чи критично важливих для суспільства нормативних документів; можливості поліпшення зв'язків між різними державними установами та окремими державними службовцями, що дозволить прискорити вироблення управлінських рішень та полегшити їх проходження на всіх етапах прийняття, а також їх міжвідомчого узгодження; створення сервісів, орієнтованими на наповнення інформацією не лише державними службовцями, але й громадянами із критично важливих для суспільства питань (правоохоронна діяльність, протидія наслідкам стихійних лих, забезпечення підтримки громадян за кордоном тощо); створення системи представлення державної статистичної інформації для широкої громадськості на основі більш простих та максимально візуалізованих (наочних) статистичних сервісів; вироблення таких підходів до надання державних послуг для населення, що будуть дозволяти оперативно їх трансформувати в залежності від реальних потреб громадян [208].

Слід зазначити, що в рамках ООН електронну участь визначають як процес залучення громадян до участі у формуванні державної політики і прийнятті рішень та до

процесу розробки та надання публічних послуг з метою активізації громадської. В рамках ООН для порівняльного аналізу та оцінки прогресу у розвитку електронної участі в країнах світу використовується трирівнева модель електронної участі, що відображається за допомогою індексу EPI (E-Participation Index). У процесі дослідження оцінюється наявність на урядових веб-сайтах інструментів і характеристик, які необхідні для реалізації кожної складової електронної участі. Але більшість концептуальних моделей електронної участі оцінюється за допомогою підходу, запропонованого Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), згідно з яким електронна участь включає три основні етапи: е-інформування, е-консультації, е-рішення [209].

Тому, на наш погляд, доцільним є залучення громадян у формування та прийняття публічно управлінських рішень та їх електронної участі у процесі розробки та надання публічних послуг через е-інформування, е-консультації та е-рішення з метою активізації громадського суспільства на основі активної участі, широкої доступності та відкритого діалогу. Необхідно підкреслити, що на практиці усі три рівні електронної участі є взаємозалежними, ступінь розвитку кожного наступного рівня залежить від прогресу країни на попередніх. Для того, щоб підвищити рівень е-консультацій необхідно домогтися прогресу в е-інформуванні. Прогрес у використанні е-консультацій при прийнятті рішень впливає на зростання рівня е-рішення.

Удосконалення політико-адміністративного, законодавчо-нормативного, фінансово-економічного, соціально-комунікаційного механізмів формування адміністративно-правових засад інформаційного суспільства України має відбуватися за наступними напрямками та секторами цифрової трансформації:

1. Оптимізація обміну даними між державними органами за допомогою наступних заходів: стандартизація та уніфікація типових ділових процесів у всіх рівнях управління, від міністерств до муніципалітетів; впровадження стандартів для кожного типового процесу управління бюджетними коштами та заборона на створення подвійних систем; делегування функцій розробки та управління системами управління стандартними процесами третім сторонам; впровадження системи координації проектів законодавчих актів, застосування принципу «цифровий за замовчуванням» та проведення оцінки впливу законодавчих актів; підключення не менше 10000 державних службовців до електронного кабінету та створення «цифрового робочого простору

державного службовця»; підключення принаймні 25 реєстрів до системи обміну даними «Трембіта» [210].

2. Забезпечення прозорості усіх рівнів бюджетів шляхом: стимулювання відкритості у процесі формування та ухвалення бюджетів у містах та об'єднаних територіальних громадах України; розроблення програми технологічної підтримки регіонів для створення функціональної та доступної онлайн-системи для бюджетного процесу на місцевому рівні; введення санкцій за неповну або закриту інформацію про місцеві бюджети; сприяння розробці інструментів онлайн-коментування (затвердження) пропозицій щодо бюджету громадськості.

3. Поліпшення системи «Статистика» за допомогою: гармонізації законодавства про статистику відповідно до Модельного закону ООН про офіційну статистику, Регламенту ЄС № 223/2009 та Регламенту ЄС № 557/2013; узгодження єдиної політики зі збору та розповсюдження інформації; координації зусиль у зборі та обробці даних для можливості порівняння їх між собою; надання повної професійної незалежності статистичним підрозділам – провідним управлінням офіційної статистики; покращення якості готової статистичної інформації (звітів, датасетів тощо); доступу до даних для державних органів, дослідницьких центрів та університетів; надання окремих наборів даних для бізнесу на платній основі; модернізації системи обробки інформації; залучення кваліфікованих фахівців, підвищення зарплат та інвестування у технічне забезпечення; гармонізації методології та стандартів збору інформації з відповідними стандартами ЄС [210].

4. Підвищення ефективності державних електронних сервісів може бути досягнуто шляхом ряду заходів: розширення асортименту електронних послуг до 184, які досягають рівня стадій 3-4 згідно з Методологією ООН; регулярного оновлення Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів; збільшення кількості державних органів, що приймають онлайн-звернення, і впровадження електронної системи звернень та звітності на основі платформи «Дія», яка забезпечить централізований і зручний доступ до них; удосконалення системи електронних торгів, щоб вона відповідала процедурам ЄС; перенесення всіх державних послуг в онлайн-режим; розширення можливостей платформи «Дія» на гіперлокальні та міжнародні сервіси; узгодження українських систем електронної ідентифікації (цифрового підпису) з європейськими, а також взаємне визнання електронних підписів з країнами ЄС; прискорення електронних перевірок та

валідація даних для реєстрації та ліквідації бізнесу; впровадження системи моніторингу й оцінки якості адміністративних послуг через різні канали; автоматизація відповідей на типові звернення (наприклад, можливість отримання витягів, запитів стосовно агрегованих даних тощо); дерегулювання доступу для розробки приватних рішень щодо фронтенду державних послуг [210].

5. Забезпечення електронної демократії може бути досягнуте через кілька кроків [210]:

- творення необхідної правової бази для впровадження електронного голосування.
- збільшення активності громадян у державному управлінні шляхом поширення інструментів електронної демократії та навчання їх використанню.
- організація та координація навчальних заходів для державних службовців та місцевих посадових осіб з використання інструментів електронної демократії.
- створення сприятливих умов і ресурсного забезпечення для розвитку електронної демократії.
- впровадження системи е-резидентства.
- протидія цифровій безграмотності та нерівності в доступі до цифрових технологій.
- підвищення здатності всіх громадян до участі в е-демократії.
- надання громадянам стимулів, таких як фінансові та політичні переваги, для залучення до електронної демократії.
- підтримка участі в електронній демократії вразливих груп населення.
- формування мережі експертів для проведення навчань та розвитку компетенцій в е-демократії.
- подолання технічних та організаційних перешкод у доступі до і використанні інструментів е-демократії.

До основних напрямів удосконалення адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні також належить: розвиток правових основ електронізації держави; оновлення інституту права на інформацію в механізмі забезпечення інформаційної відкритості; закріплення принципу транспарентності; забезпечення міжгалузевого (міжсекторального) обміну в межах інформаційного законодавства, за допомогою чого інформація виконуватиме

певну універсальну сполучну роль в забезпеченні системності законодавства, уніфікації та єдності регулювання інформаційних процесів у всіх сферах життєдіяльності.

Удосконалені механізми адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні покликані сприяти оптимізації та раціоналізації процесу прийняття управлінських рішень в органах державної влади і управління. Вдосконалення механізмів та методів державної інформаційної політики має сприяти своєчасному припиненню загроз інформаційній безпеці. Тому однією з найважливіших завдань органів управління є створення в Україні умов для поширення своєчасної, достовірної, повної, різнобічної інформації про політичні, соціально-економічні та інші події, явища і процеси, що відбуваються в регіонах, країні і навколишньому світі [187].

Один з ключових аспектів реалізації інформаційної політики полягає у забезпеченні єдності технічних і інформаційних вимог до розвитку та використання державних інформаційних систем і ресурсів. Для ефективного впровадження державної інформаційної політики в Україні необхідно інтегрувати існуючі територіальні та відомчі інформаційні системи і ресурси у єдину розподілену систему інформаційних комунікацій. Ці заходи сприятимуть створенню умов для якісного і ефективного надання інформації громадянам, органам державного управління, місцевого самоврядування, організаціям та громадським об'єднанням. При цьому необхідно чітко розподіляти повноваження щодо управління державними інформаційними ресурсами між національним, регіональним та місцевим рівнями.

Цифровізація та розвиток інформаційного суспільства на регіональному рівні повинні здійснюватися в таких напрямках: розвитку телекомунікаційної та інформаційної інфраструктури; цифровізації публічних послуг; впровадженні інструментів е-демократії в соціальну сферу; забезпеченні організаційних та ресурсних умов для розвитку цифровізації; забезпеченні інформаційної безпеки за допомогою створення відповідних електронних платформ для взаємодії між містами, селищами та селами, державними органами та неурядовими організаціями. [211].

Для побудови інформаційного суспільства необхідно також формувати та розвивати систему електронної (цифрової) освіти громадян, яка сприятиме їх залученню до користування онлайн послугами через розробку відповідних навчальних курсів для

різного рівня та сегменту користувачів, в тому числі через інтеграцію старшого покоління у процес розвитку інформаційного суспільства.

У сучасних умовах стає очевидним, що для уніфікації та систематизації інформації необхідно створити міжрегіональні інформаційні системи. Це можна зробити на основі інтеграції існуючих та новостворених баз даних різних галузей і відомств. Такий підхід дозволить оперативно отримувати необхідну інформацію суб'єктам управління і мешканцям різних регіонів. Створення міжрегіональних інформаційних систем покращить ефективність інформаційної політики держави та сприятиме більш повному обліку інформації при прийнятті управлінських рішень. Також це сприятиме урахуванню особливостей соціально-економічного розвитку різних регіонів країни. Врахування особливостей розвитку регіонів у процесі інформатизації в Україні допоможе збалансувати рівень науково-технічної бази, рівномірно розподілити розвиток інформаційних технологій і включити їх в загальнонаціональний ринок. Також це сприятиме забезпеченню прав користувачів на інформацію та повному інформаційному забезпеченню всіх сфер суспільного життя.

Для подолання негативних тенденцій у розбудові інформаційного суспільства України та надання цьому процесу системності та впорядкованості необхідно провести ряд заходів щодо удосконалення адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні:

1. Потрібно прийняти заходи, які спрямовані на перегляд розуміння суті і сенсу розвитку інформаційного суспільства в Україні, уникнувши простої механічної технологізації проблеми, і створити належні умови для побудови суспільства, що ґрунтується на знаннях. Основним кроком є прийняття Президентом України нового концептуального документа – Стратегії розвитку інформаційного суспільства, яка має регулярно переглядатися щонайменше декілька років і визначати ключові параметри, пріоритети та механізми забезпечення цілей. На цьому рівні Стратегія має базуватися на чинних законах України про розвиток інформаційного суспільства на 2007-2015 роки [33], а також Національній програмі інформатизації [31] – продовжувати їх і розвивати (або коригувати) основні їх положення. У Стратегії мають бути розкриті програми дій та/або системи заходів за ключовими напрямками розбудови інформаційного суспільства в Україні; з метою контролю за виконанням Стратегії вбачається доцільним створити при Президентові України

Національну раду з розбудови інформаційного суспільства в Україні під його головуванням та зі входженням до її складу представників органів державної влади, що відповідають за інформатизацію, науковців, представників відповідних недержавних організацій і тих політичних сил, що зацікавлені в розвитку нового, конкурентного типу суспільства в Україні.

2. Прийняти Інформаційний кодекс України. Для цього, необхідні: визначення внутрішньої структури та ієрархії актів інформаційного законодавства України на рівні правової доктрини; прийняття необхідних змін та доповнень до законів України, що регулюють інформаційні відносини (нової редакції базового Закону України «Про інформацію»); інкорпорація галузевого законодавства, тобто визначення відповідної сукупності нормативно-правових актів і розміщення її у Зводі законів України як окремого розділу – «Інформаційне законодавство». Такі кроки дозволять упорядкувати інформаційні відносини в Україні в межах чіткої ієрархії законів та єдиної системи правових норм і понять.

3. Актуалізувати процес створення та практичної імплементації Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства, за відсутності якої Україна не має основного інструменту моніторингу й оцінки ситуації у сфері розвитку ІТ та інформаційного суспільства в Україні. Така система має врахувати вже розроблені пропозиції Державним комітетом з питань науки, інновацій та інформатизації України для Держкомстату, однак із доопрацюванням з огляду на необхідність гармонізувати дані показники з відповідними європейськими критеріями вимірювання інформаційного суспільства.

4. Створити в межах проекту «Східне партнерство» спеціальної європейської програми, в межах якої відслідковувались би тенденції розвитку інформаційного суспільства, і зокрема порівнювались б статистичні дані (індикатори) такого розвитку, в країнах-учасниках згаданого проекту. Це дозволило б принаймні на рівні підходів до формування масивів статистичних даних уже нині адаптуватися до вимог ЄС.

5. Потребує перегляду державна політика щодо залучення інтернет-користувачів до активнішого соціального життя в інформаційному суспільстві. Крім традиційних для будь-якої демократичної країни проблем залучення громадян до функціонування систем електронного урядування, об'єктивною потребою є вирівнювання регіонального розподілу кількості інтернеткористувачів з метою збільшення рівня проникнення інформаційної інфраструктури в сільську місцевість і здешевлення її використання.

6. Проблеми зупинення «відтоку мозків», міграції фахівців за кордон та необхідності системи навчання та інноваційної реформи ринку праці залишаються актуальними.

7. Структурно реорганізувати освітню систему та істотно збільшити бюджетні і позабюджетні видатки на освіту в тій частині, що стосується науково-дослідницької роботи викладачів та студентів. У перспективі перетворити українські університети за кращими західними взірцями у центри науково-дослідницької роботи й технологічних інновацій.

8. Необхідно розробити конкретні державні механізми, спрямовані на стратегічний розвиток економіки, зокрема шляхом зменшення залежності від сировини та підвищення значення інтелектуальних послуг, що базуються на передових наукових досягненнях. Також важливо збільшити роль ринкової економіки у секторі інформаційно-комунікаційних технологій шляхом зменшення державних субсидій та застосування заохочувальної фіскально-податкової політики для підтримки розвитку цього сектору.

9. Необхідно спростити бюрократію шляхом впровадження електронного урядування в державному апараті. Це передбачає створення системного діалогу між виконавчими органами влади та громадськими інститутами за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. З огляду на складні демографічні тенденції, важливо залучити старші покоління до користування інтернетом та іншими сучасними інформаційними технологіями.

Доцільною також є трансформація системи адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні із використанням концепції e-Gov 2.0, основною відмінністю якої від традиційних підходів до електронного урядування (e-Gov 1.0) є те, що в процесі розбудови e-Gov 1.0 в першу чергу робиться ставка на «комп'ютеризацію» існуючої форми державного управління (сьогодні для України характерний саме такий підхід), у той час як e-Gov 2.0 спрямований на трансформацію самої системи державного управління. E-Gov 2.0 дозволяє державі взаємодіяти із суспільством на тих рівнях, які до того часу були або не доступними, або вкрай ускладненими: оперативно врахувати думки все зростаючої кількості суб'єктів політичних відносин (мікросоціальні групи, організації та окремі громадяни з високим рівнем суспільної довіри), залучення підприємств та установ всіх рівнів та форм власності у єдині

ефективні системи прийняття рішень, вирішувати політичні та культурні проблеми на оперативному рівні із високим рівнем залучення громадськості, враховувати думку навіть мікрогруп, оптимізувати систему внутрішніх зв'язків з метою подолання внутрішнього корпоративізму та забюрократизованості процедур (на рівні окремих державних інституцій) [219].

Після аналізу вищезгаданих думок можна зробити висновок, що модель e-Gov 2.0 є більш комплексною, оскільки вона охоплює ключові напрямки інформаційної політики держави. Цю модель використовують найрозвиненіші демократичні країни, оскільки вона передбачає доступ громадян до вихідного коду, що означає, що будь-хто може переглянути вихідний код та систему побудови платформи та висловити свої побажання. Це свідчить про найвищий рівень довіри громадян до уряду та навпаки. Однак важливо врахувати, що для впровадження електронного урядування повинен бути готовим не лише уряд країни, а й основний «споживач» – суспільство та громадяни України.

Отже, удосконалення системи адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства повинно проходити перманентно, комплексно, з урахуванням розвитку інформаційних технологій та специфіки різних галузей і сфер суспільного життя. Зазначений підхід гарантуватиме системну, своєчасну і ефективну реалізацію державної інформаційної політики, забезпечить її соціальну спрямованість, сприятиме перетворенню інформаційної політики в реально діючий інструмент підвищення ефективності системи адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства.

Таким чином, в сучасних умовах Україна має переходити до комплексного управління електронним урядуванням, що перетворить державу на цифрову сервісну платформу, орієнтовану на забезпечення прав і свобод громадян, створення рівних можливостей для їх реалізації. Під впливом цифрових технологій має трансформуватися й система адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства та поступово формуватися нова модель цієї системи. Ця електронна модель забезпечить суспільству відкриту та прозору діяльність державних інституцій через залучення населення до мережі Інтернет та відкритих даних. Адже, враховуючи стрімкий розвиток інформаційного суспільства, саме сьогодні Україні дуже важливо орієнтувати вектор застосування інноваційних технологій у напрямку забезпечення конституційно закріплених прав, свобод і інтересів українського суспільства.

Висновки до третього розділу

1. Глобалізаційні та інтеграційні тенденції у сучасному світі спонукають до створення інформаційного суспільства, де відбувається підвищений рівень діалогу між громадянами та органами державної влади, і де особи можуть займатися новими видами діяльності, які були недоступні в постіндустріальній епохі. Цінність інформації, знань та освіти зростає, що викликає зміни в системі інформаційного суспільства. Тому, для забезпечення можливості ефективного функціонування системи інформаційного суспільства в умовах глобальної інтеграції, вкрай необхідною є її адаптація до нових умов суспільного розвитку. Інформаційне суспільство знаходиться під впливом багатьох факторів, але інформаційне суспільство, як новий тип постіндустріального суспільства знань стає визначальним викликом сьогодення.

2. В контексті поточних викликів цифрової ери Україна відзначає значний прогрес у впровадженні цифрових технологій та електронного урядування. Крім того, країна активно працює над гармонізацією свого законодавства з нормами Європейського Союзу у сферах електронних довірчих послуг, електронних комунікацій, інформаційної та медіаграмотності, електронного врядування та розвитку цифрової економіки. Цей напрямок сприяє поступовій інтеграції України до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу.

2. У сучасному інформаційному суспільстві України, яке активно інтегрується до європейських стандартів, ключовими складовими є інформаційно-комунікаційні технології, «інтелектуальні» комп'ютери та автоматизація різних сфер економіки та управління. Здійснення таких змін передбачає створення єдиної інтегрованої системи зв'язку, яка забезпечить доступ кожній особі до будь-якої інформації та знань. Це призведе до радикальних змін у всіх сферах суспільного життя, дозволяючи забезпечити надійну та актуальну інформацію та використовувати ефективні методи її збору, аналізу та поширення. Ця перехідна фаза також призведе до радикальних змін у суспільних відносинах. Важливою частиною цього процесу є забезпечення всіх громадян достовірною та актуальною інформацією, а також навичками ефективного користування цією інформацією. Такі зміни є основою для успішної роботи державних органів на будь-якому рівні та побудови держави, орієнтованої на надання сервісів громадянам.

3. Одним із ключових напрямів подальшого розвитку інформаційного суспільства в Європейському Союзі є створення Єдиного цифрового ринку ЄС. Суть концепції національної інформаційної інфраструктури Сполучених Штатів Америки, об'єднуючи всю різноманітність її аспектів, полягає у взаємодії телекомунікаційних технологій та інформаційних ресурсів з метою задоволення потреб населення у доступі до інформації та оперативного реагування органів влади. Усі заклади освіти, соціальної сфери та культури перенесені до Інтернету з широким спектром електронних послуг, а значна частина функцій державних установ реалізується через мережу Інтернет. Надаються інформаційні послуги у сферах офіційної державної політики, соціальної сфери, бізнесу, освіти, працевлаштування, родинного життя, охорони здоров'я, відпочинку, спорту, транспорту, туризму тощо, а також передбачається наявність пошукових систем та можливості зворотного зв'язку для користувачів.

4. Україні потрібно зайняти достойне місце в глобальній системі інформаційних відносин, враховуючи важливість будівництва та розвитку інформаційного суспільства. З цією метою уряд України, співпрацюючи з науковцями, повинен визначити загальні теоретико-методологічні аспекти наукового розуміння інформаційної глобалізації як основи світогляду. Це включає усвідомлення та глибокий аналіз сучасних економічних та суспільних процесів, які відбуваються як в Україні, так і у світі. Також важливо дослідити роль та місце інститутів інформаційного суспільства у процесі реформування національного законодавства, поліпшення якості державних послуг та підвищення іміджу держави.

5. У сучасних умовах Україна мусить активно переходити до системи комплексного управління електронним урядуванням. Цей процес має на меті трансформувати державу в цифрову платформу, яка спрямована на надання громадянам їхніх прав і свобод, а також створення рівних можливостей для їх реалізації. Цей підхід передбачає використання передових технологій для оптимізації державного управління та підвищення якості обслуговування громадян. Основною метою є забезпечення доступу до публічних послуг онлайн, спрощення взаємодії з урядовими органами, та забезпечення прозорості та відкритості в управлінні країною. Під впливом цифрових технологій має трансформуватися й система адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в Україні та поступово формуватися нова модель цієї системи. Ця електронна модель забезпечить суспільству відкрити та прозору

діяльність державних інституцій через залучення населення до мережі Інтернет та відкритих даних.

6. Україна спостерігає стійкий позитивний прогрес у розвитку інформаційного суспільства, що є сталою тенденцією протягом останніх років. Прогнозується, що у коротко- та середньостроковій перспективі в країні буде продовжуватися повномасштабна імплементація інтернет-сервісів та відповідних технологій, а також зростання конвергенції традиційних та нових медіа-форматів на технологічній базі інтернету. Уже зараз в Україні активно формується широка аудиторія інтернету та унікальне мережеве соціокультурне середовище, яке наближається за своїми характеристиками до аналогічних середовищ у розвинених країнах. Очікується також диверсифікація аудиторії, формування нових моделей інформаційного споживання, а також зростання соціальної та політичної активності.

7. Україна, за основними показниками індексів розвитку інформаційного суспільства, залишається на середньому та нижчому рівнях в міжнародних рейтингах, та відстає від середньосвітового рівня за темпами розвитку. Національна практика розбудови інформаційного суспільства поки що залишається фрагментарною та ситуативною, і досить сильно залежить від ринкових умов та суспільних ініціатив, а не від рішень та дій державних органів. Існують нерозв'язані проблеми у сфері нормативно-правового, організаційно-технічного, науково-методичного, інформаційно-аналітичного та ресурсного забезпечення розвитку інформаційного суспільства. Багато рішень у цих сферах мають декларативний характер і використовуються механічно, без врахування національних особливостей. Однією з основних причин цієї ситуації є відсутність системної, багаторівневої, нормативно підкріпленої, стратегічної галузевої політики, що базується на певній ідеології та стратегії.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми адміністративного права, що полягає в розробленні та науковому обґрунтуванні теоретичних та методологічних засад, науково-практичних рекомендацій щодо формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в сучасних українських реаліях. Результати дослідження дозволили сформулювати висновки та рекомендації теоретичного та науково-прикладного характеру для вдосконалення системи адміністративно-правових засад інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні.

Основні результати та висновки дослідження:

1. Концепція та термінологія «інформаційного суспільства» набули значного поширення в Україні услід за їх поширенням у світі з тими ж, характерними для світу, протиріччями та неточностями у їх застосуванні. Термін «інформаційне суспільство» у більшості випадків використовується як яскравий синонім терміну «інформаційно-комунікаційні технології», а концепція «інформаційного суспільства», і до сьогодні, не отримала глибокого осмислення і адаптації під українські реалії внаслідок занепаду української науки взагалі і юриспруденції зокрема. На підставі аналізу сучасних наукових розробок, а також нормативних актів ми дійшли висновку, що під інформацією слід розуміти документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Таке визначення інформації доречно доповнювати більш конкретним переліком носіїв, на яких інформація може міститися.

2. На підставі опрацьованих наукових праць обґрунтовано висновок про те, що під громадянським суспільством слід розуміти сукупність вільних людей, що мають високий соціальний, культурний, моральний рівень особистої розвиненості, що взаємодіють з державою, яка гарантує та забезпечує їм повний обсяг та реальне підтримання прав та свобод, які є загально визначеними у сучасному демократичному світі.

3. Встановлено, по-перше, що інформаційне суспільство в умовах воєнного стану – це така форма глобального соціального інформаційного простору, де з одночасною реалізацією ефективної інформаційної взаємодії людей, їх активного доступу до світових інформаційних ресурсів, задоволення потреб щодо інформаційних продуктів і послуг, існує і певна система вимушених під тиском війни державно-владних обмежень у поширенні інформації, що з одного боку захищає, а з другого – обмежує права та свободи громадян; по-друге, інтернет і розвиток web-3 та віртуальної і доповненої реальності є одними із найважливішими інструментами розвитку інформаційного суспільства; по-третє, особливістю українського воєнного стану є тотальна всеукраїнська та міжнародна поінформованість як простих громадян, так і влади держав світу про перебіг воєнних дій; по-четверте, розвиток та запровадження нових функцій державного застосування «Дія» під час воєнного стану, значно допомагає громадянам в умовах внутрішнього переміщення, знаходження за межами країни або навпаки на тимчасово окупованій території.

4. Особливістю українського воєнного стану є те, що він проходить в умовах тотальної всеукраїнської та міжнародної поінформованості.

5. Позитивом українського інформаційного суспільства під час воєнного стану – це все більше проникнення нових інструментів для комунікації. Люди об'єднуються, координуються та діляться інформацією завдяки месенджерам та соціальним мережам, що значно спрощує та організовує систематизовану роботу.

6. Доведено, що розуміння інформаційного сучасного суспільства в умовах війни, або під час оголошення воєнного стану, потребує врахування, окрім правових інструментів гарантування свободи інформаційних відносин, також і певних інформаційних обмежень, що формуються задля потреб захисту інформаційного суверенітету держави та суспільства від таких інформаційних загроз, як інформаційна агресія, інформаційний тероризм, проведення протиправних інформаційно-психологічних операцій державою-агресором, ідеологічно-пропагандистські заходи та інші дії, що негативно впливають на інформаційне благополуччя суспільства і держави.

7. Визначено, що воєнний стан в Україні має суттєвий вплив на низку фундаментальних прав людини, зокрема і тих із них, які в сучасному світі тісно пов'язані з цифровим виміром, а саме на: право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в інтернеті; право на приватність і захист даних; право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право на мирні збори та освіти в інтернеті тощо.

8. Встановлено, що демократичним світом проголошуються глобальна комунікація людей, що мають можливість вільно співіснувати, не зважаючи на діяльність та розвиток держави. На нашу думку, в цій категорії проявляється цінність, яка здобувається за допомогою свободи інформації та передається існуючому громадянському інформаційному суспільству. Вона полягає у тому, що за допомогою глобальної та вільної інформатизації людині надається можливість незалежно будувати свої неполітичні відносини із членами будь-якого іншого суспільства. Держава не має права та можливості безпідставно втручатися у ці відносини, а отже, ми маємо класичну конструкцію громадянського суспільства – члени суспільства будують свої неполітичні відносини, а держава, не лише не втручається в них, але й повинна різноманітними засобами допомагати їм будуватися та підтримувати їх.

9. У зв'язку з повномасштабної війною росії проти України та чинністю станом на 01.02.2024 року Конвенції співдружності незалежних держав про права та основні свободи людини та Чорноморської конвенції про співробітництво у галузі культури, освіти, науки та інформації, підписантами яких є росія та білорусь, вважаємо за доцільним вийти з вказаних конвенцій.

10. Проаналізовано зміст нормативних актів інформаційного законодавства, що містить у собі достатню кількість позитивних зрушень, які значно полегшують забезпечення інформаційних прав громадян, але варто вказати, що ця нормативна база потребує певної модернізації, що пов'язується як із підвищенням міжнародних стандартів у галузі забезпечення свободи інформації, так і з розвитком сучасних інформаційних технологій, що створюють нові відносини, що потребують вчасного

регулювання, наприклад оборот криптовалют, смарт-контракти, технологія блокчейн та розвиток web-3.

11. Обґрунтовані глобалізаційні та інтеграційні тенденції розвитку сучасного світу щодо прагнення побудови інформаційного суспільства, яке прагне вести діалог з органами державної влади на якісно іншому рівні, а громадяни можуть займатися тими видами діяльності, які були їм недоступні в постіндустріальному світі. Зростає цінність інформації, знань і освіти. З появою якісно нових потреб суспільства змінюється і система інформаційного суспільства. Тому, для забезпечення можливості ефективного функціонування системи інформаційного суспільства в умовах глобальної інтеграції, вкрай необхідною є її адаптація до нових умов суспільного розвитку. Інформаційне суспільство знаходиться під впливом багатьох факторів, але інформаційне суспільство, як новий тип постіндустріального суспільства знань стає визначальним викликом сьогодення.

12. Доведено той факт, що в умовах існуючих викликів цифрової ери Україна досягла значного прогресу на шляху цифрової трансформації й електронного урядування, а також у питаннях наближення законодавства України до законодавства ЄС щодо електронних довірчих послуг та електронних комунікацій, інформаційної та медіаграмотності, електронного врядування та цифрової економіки, що сприяє поступовій інтеграції країни до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу. Сучасне інформаційне суспільство в Україні в умовах європейської інтеграції має базуватися на інформаційно-комунікаційних технологіях, «інтелектуальних» комп'ютерах, автоматизації та роботизації всіх сфер і галузей економіки та управління, єдиній інтегрованій системі зв'язку, що дозволить забезпечити кожній особі доступ до будь-якої інформації і знань, зумовить радикальні зміни в усій системі суспільних відносин, а також дозволить володіти достовірною і актуальною інформацією, а також ефективно використовувати адекватні методи її збору, аналізу і надання, що є основою успішної діяльності державних органів будь-якого рівня та побудови сервіс-орієнтованої держави.

13. Визначено напрями подальшого розвитку інформаційного суспільства в Європейському Союзі – це формування Єдиного цифрового ринку ЄС. Усі установи освіти, соціальної сфери, культури переведені в Інтернет з широким набором електронних послуг, а більша частина діяльності державних установ здійснюється через Інтернет. Надаються інформаційні послуги у сфері офіційної державної політики, соціальної сфери,

бізнесу, освіти, роботи, родини, здоров'я, відпочинку, спорту, транспорту, туризму тощо та передбачають наявність пошукової системи та зворотнього зв'язку.

14. Окреслено місце Україні в системі міжнародних інформаційних відносин в контексті необхідності побудови та розвитку інформаційного суспільства. Державна влада в Україні, заручившись допомогою науковців, має визначити загальні теоретико-методологічні аспекти наукового розуміння інформаційної глобалізації, як світоглядної основи: усвідомлення та глибокого аналізу сучасних економічних, суспільних процесів, що відбуваються в українському суспільстві та у світі; дослідження ролі та місця інститутів інформаційного суспільства у процесі реформування національного законодавства, покращення якості державних послуг, підвищення іміджу держави. В сучасних умовах Україна має переходити до комплексного управління електронним урядуванням, що перетворить державу на цифрову сервісну платформу, орієнтовану на забезпечення прав і свобод громадян, створення рівних можливостей для їх реалізації. Під впливом цифрових технологій має трансформуватися й система адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в Україні та поступово формуватися нова модель цієї системи. Ця електронна модель забезпечить суспільству відкрити та прозору діяльність державних інституцій через залучення населення до мережі Інтернет та відкритих даних.

15. Проведений аналіз свідчить про те, що розвиток інформаційного суспільства в Україні протягом останніх років характеризується стабільно позитивною динамікою, яка є сталою тенденцією. Особливу увагу заслуговує те, що в найближчі перспективи очікується продовження повномасштабної імплементації інтернет-сервісів та супутніх технологій, а також зростання впливу інтернет-платформи на конвергенцію традиційних та нових медіа-форматів. Сучасною реальністю є стрімке збільшення масової аудиторії інтернету в Україні та формування специфічного соціокультурного середовища в мережі, яке за багатьма аспектами порівнюється з аналогічними у розвинених країнах. Також очікується подальша диверсифікація аудиторії, розвиток нових моделей споживання інформації, а також збільшення соціальної та політичної активності в онлайн-середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «На тлі руїн та поховань»: окупанти привезли в Маріуполь автотелевізори для пропаганди. URL: <https://www.unian.ua/society/situaciya-v-mariupoli-sogodni-okupanti-zaradi-propagandi-privezli-peresuvnyi-televizor-novini-ukrajini-11840391.html>
2. Дослідження Internews: Лише чверть українців знає про існування фактчекінгових проєктів. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/30754/2022-11-29-doslidzhennya-internews-lyshe-chvert-ukraintsiv-znaie-pro-isnuvannya-faktchekingovykh-proiektiv>
3. Користування Telegram в Україні за часи війни збільшилось у 8 разів. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/29684/2022-06-17-korystuvannya-telegram-v-ukraini-za-chasy-viynu-zbilshylos-u-8-raziv>
4. Користування Telegram – нова звичка українців під час війни. URL: <https://www.kantar.com/ua/inspiration/advertising-media/use-of-telegram>
5. Желновач Є.Г. Правові аспекти інформаційного суспільства в Україні в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. №1. С. 186-193.
6. Дослідження Internews: Лише чверть українців знає про існування фактчекінгових проєктів. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/30754/2022-11-29-doslidzhennya-internews-lyshe-chvert-ukraintsiv-znaie-pro-isnuvannya-faktchekingovykh-proiektiv>
7. Овсяннікова. Що відомо про невдалу пресконференцію пропагандистки в Києві. URL: <https://cutt.ly/L8RheYp>
8. Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL: <https://esu.com.ua/article-12462>
9. Lauri Frank, Timo Hitvonen. Measuring the Information Society in Europe: from definitions to description. *ERSA Conference Papers (ersa 06p764)*, 2006. URL: <https://www-sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/764.pdf>
10. Laszlo Z. Karvalics. How to defend the original, multicriteria theories of Information Society? 3rd ICTs and Society Meeting; Paper Session – Theorizing the

Internet; Paper 3. (Publication in «tripleC – Cognition, Communication and Co-operation», v.8, №2, 2010. P. 124-129. URL: <file:///Users/karen/Downloads/214-Article%20Text-595-1-10-20100626.pdf>)

11. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства (Женева 2003, Туніс 2005). Підсумкові документи. К.: ДП «Зв'язок», 2006. 19 с.

12. Okinawa Charter on Global Information Society. Okinawa, July 22, 2000.

13. Europe and the Global Information Society. Recommendations to European Council. Brussels, 26 May 1994.

14. James R. Beniger. The Control Revolution: Technological and Economic Origins of the Information Society. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1968.

15. Frank Webster. Theories of the Information Society. Second edition. London and New York, Routledge, 2002.

16. The Information Society and Welfare State – The Finnish Model. Oxford University Press, 2002.

17. Fritz Machlup. The Production and Distribution of Knowledge in the United States. Princeton: Princeton University Press. 1962.

18. Mark U. Porat. The Information Economy. Nine volumes. Office of Telecommunication, US Department of Commerce. Washington, 1977.

19. Daniel Bell. The Coming of Post' Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. Harmondsworth: Penguin, Peregrine, 1973.

20. Laszlo Z. Karvalics. Information Society – what is it exactly? (The meaning, history and conceptual framework of an expression). Coursebook of Project NETIS – Leonardo da Vinci. European Commission. Budapest, March-May 2007.

21. Інформаційне суспільство. URL: <http://surl.li/pnxce>

22. Europe's way to the Information Society. An action plan. Brussels, 19 July 1994.

23. World Summit on the Information Society. Resolution 73 of the ITU Plenipotentiary Conference, Minneapolis, 1998.

24. Підсумкові документи Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства. Женева-Туніс 2003-2005. URL: <https://old.apitu.org.ua/wsis>

25. Кризис надвиробництва. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2008/11/4/4454246>
26. Е-Європа 2002. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eeurope-2002.html>
27. i2010: Інформаційне суспільство та медіа, що працюють над зростанням і робочими місцями. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/i2010-information-society-and-the-media-working-towards-growth-and-jobs.html>
28. Цифровий порядок. URL: <http://surl.li/poeos>
29. Про Концепцію Національної програми інформатизації. Закон України; від 04.02.1998 № 75/98-В // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 27-28, ст.182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text>
30. Про Національну програму інформатизації. Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 27-28, ст. 181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>
31. Про Національну програму інформатизації. Закон України від 01.12.2022 № 2807-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>
32. Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні, схвалені Постановою Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року № 3175-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3175-15#Text>
33. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки. Закон України; від 09.01.2007 № 537-V // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 12, ст. 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>
34. Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». Розпорядження КМУ від 15.08.2007 №653-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/653-2007-%D1%80#Text>
35. Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства. Кабінет Міністрів України; Постанова, Перелік від 28.11.2012 № 1134-2012-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2012-%D0%BF#Text>

36. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні. Кабінет Міністрів України; Розпорядження, Стратегія від 15.05.2013 № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text>

37. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України». Верховна Рада України; Постанова, рекомендації від 31.03.2016 № 1073-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 17, ст.191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-19#Text>

38. Мануель Кастельс, Пекка Хіманен. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель. Київ, вид. «Ваклер», 2006. 232 с.

39. Головні тези щодо демографічного звіту ЦЕС. URL: <https://forbes.ua/money/bizhentsi-doslidzhennya-04092023-15788>

40. Масштабна хакерська атака: «Київстар». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kyuivstar-khakerska-ataka-sms-povidomlennya/32735547.html>

41. Потужна DDoS-атака на Monobank: які наслідки. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/potuzhna-ddos-ataka-na-monobank-yaki-naslidki-2497240.html>

42. Кібератака на користувачів системи DELTA. URL: <https://cert.gov.ua/search/DELTA>

43. З'явився додаток Brave Store для роботи магазинів під час відключень світла. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/business/news/334119-z-yavivsvya-dodatok-brave-store-dlya-roboti-magaziniv-pid-chas-vidklyuchen-svitla>

44. Колонович К. В Україні створили застосунок, який дозволяє обслуговувати покупців під час блекауту. Speka Media від 19 грудня 2022. URL: <https://speka.media/v-ukrayini-stvorili-zastosunok-yakii-dozvolyaje-obslugovuvati-pokupciv-pid-cas-blekautu-pou149>

45. Інформація. URL: <http://surl.li/otlr>

46. ISO/IEC 2382:2015 Information technology – Vocabulary. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/63598.html>

47. ДСТУ 2226-93 Автоматизовані системи. Терміни та визначення. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=61937
48. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
49. Про інформацію. Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
50. Інформаційне право та інформаційне законодавство / В.М. Брижко, В.М. Фурашев; НДШП НАПрН України. 2-ге вид., доп. Харків: Право, 2021. 288 с.
51. Демченко С. Підходи до змісту поняття «інформація»: кібернетичний, філософський, правовий. *Національний юридичний журнал. Теорія та практика*. № 1. 2016. С. 35-38.
52. Марущак А.І. Правомірні засоби доступу громадян до інформації: науково-практичний посібник. Біла Церква: вид-во «Буква», 2006. 432 с.
53. Марущак А.І. Визначення поняття «інформаційні права людини». *Інформація і право*. 2011. № 2. С. 21-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2011_2_5
54. Костецька Т.А. Право на інформацію в Україні. НАН України; Інститут держави і права імені Корещького. *Вища школа права*. К., 1998. 39 с.
55. Інформація як правова категорія. URL: <https://imi.org.ua/advice/informatsiya-yak-pravova-kategoriya-i2089>
56. Словник термінів за тематикою громадянське суспільство. URL: <https://starkon.gov.ua/index.php/2011-11-18-13-43-38/2011-11-18-13-46-29/2011-11-18-13-47-09>
57. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів], М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.
58. Письменицький А.А., Слинько Д.В., Спаський А.С. Теорія держави і права. навч. посібник. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як

навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів» (лист МОН України № 1/П-9744, від 30.11.2009 р.). Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. 252 с.

59. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.

60. Кравчук М.В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: Навчальний посібник. 3-тє вид., змін. й доп. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 247 с.

61. Бандурка О.М. Теорія держави та права України : підручник для курсантів та студентів вищих навч. закл. О.М. Бандурка, М.Ю. Бурдін, О.М. Головка та ін. Харків : Майдан, 2018. 149 с.

62. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

63. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи: Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р. // Офіційний вісник України. 16.04.1998 р. № 13 / 23.08.2006. № 32. С. 270. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed19900101

64. Тополевський Р.Б., Федіна Н.В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьВДУВС, 2020. 268 с.

65. Харківська правозахисна група Свобода інформації теорія та практика. Харків.: Права людини, 2005 р. 160 с.

66. Желновач Є.Г. Інформаційне суспільство в умовах війни: Українські реалії та правові аспекти. *Юридичний бюлетень*. № 28. 2023. С. 184-191.

67. Ліпкан В.А. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: монографія / В.А. Ліпкан, І.М. Сопілко, В.О. Кір'ян / за заг. ред. В.А. Ліпкана. К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2015. 664 с.

68. Савюк М.Ф., Галуцько В.В., Фрицький. Ю.О. Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства. Монографія. К.: Інститут публічного права, 2016. 168 с.

69. Основи інформаційного права України: навч. посіб. В.С. Цимбалюк, В.Д. Павловський, В.В. Грищенко та ін.; За ред.. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. К.: Знання, 2004. 274 с.

70. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
71. Увага інтернет-користувачів до війни знизилася у 22 рази. URL: <https://suspilne.media/culture/247147-uvaga-internet-koristuvaciv-do-vijni-znizilasa-u-22-razi>
72. Требін М.П. Концептуалізація феномену інформаційного суспільства. *Безпекове інноваційне суспільство: взаємодія у сфері правової освіти та правового виховання* : матеріали міжнар. інтернет-конф., 25 трав. 2016 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НДІ прав. забезп. інновац. розвитку Нац. акад. прав. наук України, Наук. б-ка. Харків, 2016. С. 126-137.
73. Масуда Й. Комп'ютопія. пер. з англ. В. Ляха // Філософська і соціологічна думка. 1993. № 6. С. 36-50.
74. Porat M. The Information Economy: Development and Measurement / M. Porat, M. Rubin. Wash. : US Dept. of Commerce, 1978. 78 p.
75. Umesao T. Civilization Theory on Information. Chuo Koronsha, 1988. 176 p.
76. Дротянко Л.Г. Концепції інформаційного суспільства та культури постмодерну: компаративний аналіз. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2006. № 2 (4). С. 5-12
77. Желновач Є.Г., Гончарук О.М. До питання властивості інформації під час калабарціонізму. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Одеса, 21 липня 2023 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 85-87.
78. Білан Н.І. Соціальні комунікації в інформаційному суспільстві: теорія, еволюція, моделі та прикладні аспекти: дис. ... д-ра наук із соціальних наук: 27.00.01. Київ. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2016. 427 с.
79. Бебик В.М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз : монографія / В.М. Бебик. К.: МАУП, 2005. 440 с.
80. Почепцов Г. Від Facebook'у і гламуру до Wikileaks: медіакомунікації. К.: Спадщина, 2012. 464 с

81. Бондар Ю.В. Становлення та еволюція національного інформаційного простору України в процесі формування демократичної політичної культури українського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03. К., 2010. 20 с.

82. Про цінність свободи слова, гарантії діяльності журналістів і засобів масової інформації під час дії воєнного стану. Заява Верховної Ради України від 14.04.2022 № 2190-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2190-20#Text>

83. Інформаційна відкритість української влади. Аналітична доповідь. К.: НІСД, 2002. 59 с.

84. Демкова М. Проблеми доступу до публічної інформації. URL: <https://pravo.org.ua/problemy-dostupu-do-publichnoyi-informatsiyi>

85. Корнєєва Т.М. Відкритість української влади, як системний функціональний феномен у сфері правління. Свобода інформації, прозорість, електронне врядування: погляд громадянського суспільства (аналітичні доповіді, збірка перекладів документів). за ред. к.ю.н. А. В. Пазюка. К.: МГО «Прайвесі Юкрейн» 2004. 206 с.

86. Креміль: Закон «Про медіа» посилить позиції української мови у медіасфері. Детектор медіа від 31 березня 2023 року. URL: <https://detector.media/infospace/article/209633/2023-03-31-kremin-zakon-pro-media-posylyt-pozytsii-ukrainskoi-movy-u-mediasferi>

87. Про медіа. Закон України № 2849-IX від 13 грудня 2022 року. Редакція від 22.03.2023, підстава – 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.

88. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України. Закон втратив чинність на підставі Закону № 2849-IX від 13.12.2022 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 1, ст. 1.

89. Про телебачення і радіомовлення. Закон України. Закон втратив чинність на підставі Закону № 2849-IX від 13.12.2022 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 10, ст. 43.

90. Про інформаційні агентства. Закон України. Закон втратив чинність на підставі Закону № 2849-IX від 13.12.2022 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 13, ст. 83.

91. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення. Закон України. Закон втратив чинність на підставі Закону № 2849-IX від 13.12.2022 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 48, ст. 296.

92. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації. Закон України. Закон втратив чинність на підставі Закону № 2849-IX від 13.12.2022 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 49, ст. 299.

93. Індекс свободи преси в 2023 році. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3704552-indeks-svobodi-presi-2023.html>

94. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 року № 314. Редакція від 03.03.2023, підстава - 173-2023-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>

95. Про державний бюджет України на 2023 рік. Закон України 03.11.2022 № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

96. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни. Закон України від 03 березня 2022 року № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>

97. Скрипнюк О. Вплив інститутів громадянського суспільства на становлення і розвиток демократичного політичного режиму. *Право України*. 2001. № 5 (8). С. 12-18.

98. Ісмайлов К.Ю., Белих Д.В. Інформаційний суверенітет та доктрина інформаційної безпеки України. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2019. № 1. С. 206-209.

99. Денисова О.С. Роль преси у правовому інформуванні громадян України: автореф. дис. канд. юрид. Наук: 12.00.01 Національний університет внутрішніх справ. Х., 2003. 20 с.

100. Телеканали розглядають можливість зміни формату загальнонаціонального марафону «Єдині новини». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3807538-telekanali-rozgladaut-mozlivist-zmini-formatu-marafonu-edini-novini-karandeev.html>

101. Свобода слова в умовах воєнного стану обмежується інтересами оборони держави – Ганна Маляр. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/04/01/svoboda-slova-v-umovah-voyennogo-stanu-obmezhuetsya-interesamy-oborony-derzhavy-ganna-malyar>

102. Діяльність ЗМІ під час воєнного стану. URL: <https://law-in-war.org/diyalnist-zmi-pid-chas-voyennogo-stanu>

103. Спільна заява Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства оборони України та представників ЗМІ. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2022/04/27/spilna-zayava-ministerstva-kulturi-ta-informacijnoi-politiki-ukraini-ministerstva-oboroni-ukraini-ta-predstavnikiv-zmi>

104. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану. Наказ Головнокомандувача ЗСУ від 03.03.2022 № 73. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36785>

105. Корнієнко М.В. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод як джерело адміністративного права. *Право і суспільство* № 3. 2020. С. 145-153.

106. Корнієнко М.В. Принцип верховенства права як джерело адміністративного права. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. № 1. С 123-131.

107. Колодій А. Концепція громадянського суспільства: проблема узгодженості теоретичних підходів та емпіричних моделей. *Громадянське суспільство як здійснення свободи. Центрально-східноєвропейський досвід*. за ред. А. Карася. Львів. 1999 р. с. 21-38.

108. Ісмайлов К.Ю. Акти судової влади в системі джерел національного права України: монографія. Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2014. 116 с.

109. Корнієнко М.В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 27–31.

110. Желновач Є.Г. Закон «Про медіа» як агрегаційно-консолідований документ в умовах воєнного стану. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання*: матеріали міжн. наук. практ. конф., м. Одеса, 17 листопада 2023 р. Одеса: ОДУВС, 2023. С. 107-108.

111. Верховна Рада України виконала свою частину роботи та прийняла усі необхідні законопроекти для виконання рекомендацій Єврокомісії, – Руслан Стефанчук. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. 14 грудня 2022. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/231357.html>

112. Нестерук А. В Україні набув чинності Закон «Про медіа»: що це означає. *Новини, Україна*, 01.04.2023. URL: <https://proslav.info/v-ukrayini-nabuv-chynnosti-zakon-pro-media-shho-cze-oznachaye>

113. Медіагрупа «1+1 media» закликала народних депутатів ухвалити законопроект «Про медіа». Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL: <https://www.nrada.gov.ua/mediagrupa-1-1-media-zaklykala-narodnyh-deputativ-uhvalyty-zakonoprojekt-pro-media>

114. Бурдига І. Новий закон про медіа: чи очікувати обмежень свободи ЗМІ? 20.12.2022. URL: <https://www.dw.com/uk/novij-zakon-pro-media-ci-ocikuvati-v-ukraini-obmezen-svobodi-zmi/a-64125867>

115. Виноградова Г.В. Правове регулювання інформаційних відносин в Україні: Навч. Посібник. К.: Видавництво «Юстініан», 2006. 176 с.

116. Красноступ Г. Правове регулювання суспільних відносин щодо комп'ютерних програм (у контексті проблематики інформаційного права). *Правова інформатика*. 2005. № 3 (7). С. 83.

117. Методичний посібник для тренерів з питань кібергігієни у рамках спеціальної професійної (сертифікатної) програми підвищення кваліфікації: Практикум. Київ: ВАІТЕ, 2021. 106 с.

118. Європейська Угода про захист телерадіомовлення Рада Європи; Угода, Міжнародний документ від 14.01.1974. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_777#Text

119. Письменицький А.А., Гапотій В.Д. Загальна теорія інформаційного права: монографія. Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2012. 300 с.

120. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

121. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. С. 1509. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

122. Війна у цифровому вимірі та права людини підсумковий звіт із 24 лютого 2022 року по 31 серпня 2023 року / Вдовенко О., Київ: ГО «Платформа прав людини», 2023. 84 с.

123. Чернобай А.М., Неворотіна С.Ю., Міжнародно-правові механізми та гарантії забезпечення права людини на інформацію. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2019 року)*. Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 670-673.

124. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

125. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 28.01.1981. Ратифікована законом ВРУ від 06.07.2010 № 2438-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text

126. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09#Text

127. Декларація глав держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав про міжнародні зобов'язання в галузі прав людини та основних свобод (укр/рос) СНД,

Азербайджан, Білорусь [...]; Декларація, Міжнародний документ від 24.09.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_036#Text

128. Чорноморська конвенція про співробітництво у галузі культури, освіти, науки та інформації Албанія, Азербайджан, Вірменія [...]; Конвенція, Міжнародний документ від 06.03.1993. Ратифікація від 04.02.1994, підстава 3940-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_002#Text

129. Зауваження загального порядку Комітету по правам громадян. № 16 ст. 17: право на особисте життя URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=ru&TreatyID=8&DocTypeID=11

130. Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression, Frank La Rue, A/HRC/17/27. UN Human Rights Council. URL: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf

131. The Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on the Internet, A/HRC/20/L.13 / UN Human Rights Council. URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G12/147/10/PDF/G1214710.pdf>.

132. Freedom of Expression and the Internet / Special Rapporteur for Freedom of Expression Catalina Botero Marino; Inter-American Commission on Human Rights, 2013. 81 p.

133. Зауваження загального порядку № 34. Стаття 19: Свобода поглядів та їх вираження, CCPR/C/GC/34 / Комітет по правам громадян. URL: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/CCPR-C-GC-34_ru.doc.

134. Мультимедійна платформа іномовлення України. Розділ Пропаганда. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-propaganda>

135. Про захист персональних даних: закон від 01.06.2010 № 2297-VI // Відом. Верховної Ради України. 2010. № 34, ст. 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

136. Боротьба з дезінформацією: медіарегулятори України та ще чотирьох країн підписали декларацію. Укрінформ від 04.10.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3769952-borotba-z-dezinformacieu-mediaregulatori-ukraini-ta-se-cotiroh-krain-pidpisali-deklaraciju.html>

137. Єврокомісія оприлюднила дані щодо боротьби онлайн-платформ проти дезінформації рф. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3766532-evrokomisia-opriludnila-dani-sodo-borotbi-onlajnplatform-proti-dezinformacii-rf.html>

138. Щоденні новини Європейської комісії від 26.09.2023. Брюсель. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/mex_23_4643

139. Про Національну програму інформатизації. Закон України від 13.09.2001 № 2684-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2684-14#Text>

140. Про електронні комунікації. Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>

141. Про національну інфраструктуру геопросторових даних. *Закон України* від 13.04.2020 № 554-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text>

142. Про науково-технічну інформацію. Закон України від 25.06.1993 № 3322-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>

143. Про державну статистику. Закон від 17.09.1992 № 2614-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-12#Text>

144. Про Національний архівний фонд та архівні установи. Закон України від 24.12.1993 № 3814-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>

145. Про бібліотеки і бібліотечну справу. Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>

146. Про видавничу справу. Закон України від 05.06.1997 № 318/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80#Text>

147. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів. Закон України 23.09.1997 № 540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>

148. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах. Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text>

149. Про захист суспільної моралі. Закон України від 20.11.2003 № 1296-IV. Закон втратив чинність на підставі Закону № 2849-IX від 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text>

150. Про державну таємницю. Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>

151. Желновач Є.Г. Деякі особливості застосування спеціального законодавство України про інформаційне суспільство. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України: матеріали Науково-практичної конференції* (Львів, 22 грудня 2023). Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 56-62.

152. Про додаткові заходи щодо поліпшення інформаційної діяльності. Розпорядження Президента України від 05.10.1998 № 514/90-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514/98-%D1%80%D0%BF#Text>

153. Про додаткові заходи щодо безперешкодної діяльності засобів масової інформації, дальшого утвердження свободи слова в Україні. Указ Президента України від 09 грудня 2000 року № 1323/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1323/2000/conv#Text>

154. Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій. Указ Президента України від 20.10.2005 № 1497/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1497/2005#Text>

155. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні. Указ Президента України від 31.07.2009 № 928/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928/2000#Text>

156. Про затвердження плану заходів щодо реалізації у 2008 році Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.05.2008 року № 784-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2008-%D1%80#Text>

157. Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 № 1035-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2007-%D1%80#Text>

158. Про скасування обмеження доступу до деяких актів Кабінету Міністрів України, виданих у 1991-2005 роках. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.03.2008 № 490-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2009-%D1%80#Text>

159. Про затвердження плану заходів щодо поліпшення доступу до інформації осіб з вадами слуху шляхом субтитрування і сурдоперекладу. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.02.2009 № 209-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/196113464>

160. Про підсумки парламентських слухань «Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова і цензура в Україні». Постанова Верховної Ради України від 16.01.2003 № 441-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-15#Text>

161. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України». Верховна Рада України; Постанова, Рекомендації від 31.03.2016 № 1073-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 17, ст. 191.

162. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану». Указ Президента України від 19.03.2022 № 152/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152/2022#Text>

163. Деякі питання доступності інформаційно-комунікаційних систем та документів в електронній формі. Постанова Кабінету міністрів України від 21 липня 2023 року № 757. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-2023-%D0%BF#Text>

164. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 № 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF#Text>

165. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання конституційного права на інформацію в умовах дії правового режиму воєнного стану. Київ. 2023. 68 с.

166. Про визначення організатора експертизи Національної програми інформатизації. *Розпорядження Кабінету Міністрів України* від 28.03.2023 № 261-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2023-%D1%80/conv#Text>

167. Про впровадження системи фільтрації фішингових доменів. *Розпорядження Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України* від 30.01.2023 № 67/850. URL: https://nkrzi.gov.ua/images/news/11/2580/67_30012023.pdf

168. Желновач Є.Г. Особливості підзаконного регулювання відносин інформаційного суспільства в Україні. *Електронне наукове фахове видання. Юридичний науковий електронний журнал*. № 11. 2023. С. 698-702.

169. United Nations E-government Survey 2022 E-Government for the Future We Want, United Nations, New York, 2022, United Nations Public Administration Country Studies United Nations. URL: <https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2022-09/Web%20version%20E-Government%202022.pdf>

170. Куц Ю.О., Краснопорова С.В., Чаплигін О.К. та ін. Якісні управлінські послуги – головна умова підвищення довіри населення до влади: монографія. за заг. ред. Ю.О. Куца, С.В. Краснопорової. Харків: Магістр, 2006. 192 с.

171. Цикин В.О. Глобалізація: ноосферний підхід: монографія. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007, 284 с.

172. Мельтюхова Н.М., Корженко В.В., Дідок Ю.В. та ін. Зарубіжний досвід публічного адміністрування: метод. рек. К.: НАДУ, 2010. 28 с.

173. Кращі практики впровадження електронного урядування: зарубіжний досвід. Методичні матеріали до навчальної дисципліни: «Теоретико-методологічні, організаційні та інституційні основи електронного урядування». Авт. кол.: К. Синицький, Я. Олійник, М. Міхальова та ін.; за заг. ред. д.н.держ.упр., проф. С.А. Чукут, к.н.держ.упр. О.В. Загвойської. К., 2010. 166 с.

174. Соломко Ю.І. Досвід розвинутих країн у впровадженні електронних послуг. *Проблеми розвитку публічного управління в Україні: матер. наук.-практ. конф. за міжнар. уч. до 100- річчя запровадження державної служби України (12-13*

квітня 2018 р., м. Львів). За наук. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. С. 323-327.

175. Макаренко Є.А. Міжнародна інформаційна політика: структура, тенденції, перспективи: Дис... д-ра. політич. наук: 23.00.04 / Київ. націон. унт ім. Т. Шевченка. К., 2003. 475 с.

176. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті»: Декларація ООН 12 груд. 2003 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c.57.

177. The European eGovernment Action Plan 2016-2020. Harnessing ICT to promote smart, sustainable & innovative Government. Brussels: European Commission, 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0179>

178. Віце-прем'єр-міністр – Міністр цифрової трансформації на онлайнзустрічі з Послом Королівства Данії Оле Егбергом Міккельсеном обговорили напрямки подальшої співпраці у сфері електронного урядування, а також поділилися досвідом цифровізації країн. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/uspishni-keysitsifrovizatsii-krain-mikhaylo-fedorov-zustrivsyaz-poslom-daniiole-egbergom-mikkelsenom>.

179. Єдиний цифровий ринок Європейського Союзу: можливості для України. URL: https://drive.google.com/file/d/1j_aAW7hrdtCw4gHXs6ZEiZjEDQs0zg3q/view

180. Громико О.І. Пріоритети системи державного управління з урахуванням глобальних тенденцій розвитку світового співтовариства. *Науково-практична конференція «Ноосферна парадигма в публічному управлінні: теорія, історія, сучасність»*. Харків, 2017. С. 94-96.

181. United Nations E-government Survey 2016. E-government for Sustainable Development. Nations, New York, 2016. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey2016>.

182. Громико О.І. Роль інформаційно-комунікативних технологій (е-урядування) у процесі децентралізації влади та реформування системи державного управління. V Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми державного управління»: Тез. доп. Івано-Франківськ, 2015. С. 10.

183. Малиновський В.Я., Грицяк Н.В., Семенченко А.І. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. За заг. ред. А.І. Семенченка, В.М. Дрешпака. Київ, 2017. ч. 1: Вступ до курсу. Концептуальні засади електронного урядування та електронної демократії. Київ: ФОП Москаленко О.М., 2017. 70 с.

184. Жумаєв Ю.Г. Електронний уряд – максимальна ефективність управління державою. Правові питання зв'язку. 2009. №1. С. 12-18.

185. Доцяк І.І. Політика і економіка в пострадянських країнах: інституційні моделі взаємодії. *Трансформаційні процеси в країнах Центрально-Східної Європи на рубежі ХХ-ХХІ століть: інституційний, соціокультурний та етнонаціональний вимір, 28 квітня 2011 р.*, м. Ужгород. Науковий вісник Ужгородського університету Серія: Політологія Соціологія, Філософія. Вип. 14. Ужгород: Вид-во УжНУ “Говерла”, 2011. С.160-165.

186. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. Указ Президента України № 398/2015 (398/2015) від 07.07.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>

187. Дубов Д.В., Ожеван О.А., Гнатюк. С.Л. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. К.: НІСД. 2010. 64 с.

188. Recommendation CM Rec (2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) (Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies). Офіційний веб-сайт Ради Європи. URL: http://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/Default_en.asp

189. Василюк А. Проблеми аналізу освітніх реформ. *Вища школа*. 2009. № 9. С. 76-82.

190. Камінська Л.Ф. Соціальна зумовленість та механізм впровадження освітніх реформ : дис. ... канд. філософ. наук : спец. 22.00.04; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. К., 2002. 172 с.

191. Шинкарук В.І. та інші. Філософський енциклопедичний словник. Інститут філософії Г.С. Сковороди НАН України. К., Абрис, 2002. 172 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskiy_entsyklopedychnyi_slovnuk.pdf

192. Бліхар В.С., Козловець М.А., Горохова Л.В., Федоренко В.В., Федоренко В.О. Філософія: словник термінів та персоналій. К: КВІЦ, 2020. 274 с.

193. Ляшенко Л.М. Реформування професійної освіти в Фінляндії в умовах глобалізаційних процесів : дис. ... кан-та пед. наук : спец.13.00.04. Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України. К., 2003. 163 с.

194. Морозов С.М., Шкарапута Л.М. Словник іншомовних слів. К.: Наукова думка, 2000. 680 с.

195. Шеверда В.А. Електронне урядування як спосіб підвищення ефективності системи державного управління. *Менеджмент за умов трансформаційних інновацій: виклики, реформи, досягнення*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Суми, 10-12 травня 2007 р. Суми: СОІППО, 2007. Ч 2. 168 с.

196. Питання Міністерства цифрової трансформації: постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>.

197. Деякі питання приєднання до Міжнародної хартії відкритих даних. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/686-2016-p>.

198. Десятого березня 2017 року презентовано Дорожню карту розвитку відкритих даних в Україні на 2017 рік. URL: <http://dknii.gov.ua/content/10-bereznya2017-roku-prezentovano-dorozhnyu-kartu-rozvytku-vidkrytyh-danyh-v-ukrayinina>

199. Єдиний цифровий ринок Європейського Союзу: можливості для України. URL:https://drive.google.com/file/d/1j_aAW7hrdtCw4gHXs6ZEiZjED Qs0zg3q/view

200. Концепція розвитку електронного урядування в Україні Проблема, яка потребує розв'язання: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 року № 649-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124>

201. Громико О.І. Вплив цифровізації на трансформацію системи державного управління України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України: зб. наук. пр.* 2020. Вип. 2 (13). С. 520-540.

202. Вектори економічного розвитку 2030. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf>

203. Аналітична доповідь до Щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2022 році». К.: НІСД, 2022. 135 с. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydenta-ukrayiny/analitychna-dopovid-do-shchorichnoho-poslannya-1>

204. Білинська М.М. Розвиток партнерських відносин між органами державної влади і громадянами: актуальні проблеми. *Університет. наук. зап. Електрон. дані. Хмельницький*, 2012. № 2. С. 30-35. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2012_2_6.pdf

205. Громико О.І. Сучасний стан та напрями удосконалення механізмів державного управління в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 8. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/8_2018/114.pdf

206. Марченко В.В. Електронне урядування в органах виконавчої влади: адміністративно-правові засади: монографія. Х.: Панов, 2016. 444 с.

207. Клімушин П.С., Спасібов Д.В. Механізми електронного урядування в системі надання адміністративних послуг. Теорія та практика державного управління. 2016. Вип. 1. С. 50-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpdu_2016_1_10

208. Гіда Є. О., Білозьоров Є. В., Завальний А. М. та ін. Теорія держави та права: підручник. К.: ФОП О.С. Ліпкан. 2011. 576 с.

209. United Nations E-government Survey 2022 E-Government for the Future We Want, United Nations, New York, 2022, United Nations Public Administration Country Studies United Nations. URL: <https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2022-09/Web%20version%20E-Government%202022.pdf>

210. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року від 03 березня 2021 р. № 179. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf>; <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>

211. Федоров М. Мінцифра працює над цифровою трансформацією регіонів. Наша мета – допомогти кожній громаді із впровадженням актуальних цифрових проєктів. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mikhaylo-fedorov-mintsifrapidtrimuet-sifrovizatsiyu-v-regionakh>.

212. Желновач Є.Г. Зарубіжний досвід формування інформаційного суспільства. *Право і суспільство*. № 5. 2023. С. 263-273.

213. Желновач Є.Г. Війна як каталізатор формування нових складових інформаційного суспільства в Україні. *Правові новели*. № 21/2023. С. 163-171.

214. Про інформацію. Закон України від 1992. В редакції Закону № 2938-VI (2938-17) від 13.01.2011, ВВР, 2011, № 32, ст. 313.

215. Желновач Є.Г. В Україні вже «існував» інформаційний суверенітет. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XIV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.*, м. Одеса, 31 березня 2023 р. Одеса: ОДУВС, 2023. С. 85-89.

216. Супрун В.М. Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету. Дисертація канд. юр. наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2010. 209 с.

217. Ромащенко В.А. Правове регулювання інформаційного суспільства в Україні: загальнотеоретичне дослідження. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018, 225 с.

218. Юридична концепція незалежності та транспарентності України. Монографія / В.Д. Гапотій. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2017. 624 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Еволюційний розвиток класичної теорії інформації (ТІ)

Етапи ТІ	Зміст	Наука	Дослідник	Період
Класична теорія інформації, далі ТІ (винайдення)	Передача сигналів технічного зв'язку	кібернетика	К. Шенон	1928
Семантична концепція ТІ	Визначення кількості інформації в конструкціях математичної логіки	математика	Р. Карнап, І. Бар-Хіллел	1953
Алгоритмічна концепція ТІ	Визначення кількості інформації на основі програми (алгоритму), що перетворює один об'єкт в інший	математика	А. Колмогоров	1965
Концепція М. Мазура «Якісна теорія інформації»	Індивідуалізація інформації згідно її якісних змін. Інформацію розділено на трансінформацію, дезінформацію, псевдоінформацію, метаінформацію і параінформацію, залежно від системи управління. Фізична сутність інформації не встановлена.	кібернетика	М. Мазур	1974
Заява про «недоцільне» використання ТІ в гуманітарних науках	Через неможливість врахування змісту інформації (знаків – слів)	математика	К. Шеннон	1950–1970
ТІ в кібернетиці та комунікаціях зв'язку	Телефон, комп'ютери			1980 – до сьогодні
Новітні концепції теорії інформації на основі алгоритмічної ТІ				2000 – до сьогодні

**Перелік інформації,
розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії ЗСУ,
інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за
призначенням під час дії правового режиму воєнного стану. До такої інформації
віднесено [104]:**

1. Найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів в районах виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їх розташування.

2. Чисельність особового складу військових частин (підрозділів).

3. Кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання.

4. Описи, зображення та умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати об'єкти.

5. Інформація щодо операцій (бойових дій), які проводяться або плануються.

6. Інформація щодо системи охорони та оборони військових об'єктів і засобів захисту особового складу, озброєння та військової техніки, які використовуються (крім тих, які видимі або очевидно виражені).

7. Порядок залучення сил та засобів до виконання бойових (спеціальних) завдань. 8. Інформація про збір розвідувальних даних (способи, методи, сили та засоби, що залучаються).

9. Інформація про переміщення та розгортання своїх військ (найменування, кількість, місця, райони, маршрути руху).

10. Інформація про військові частини (підрозділи), форми, методи, тактику їхніх дій та способи застосування за призначенням.

11. Інформація про проведення унікальних операцій із зазначенням прийомів та способів, що використовувалися.

12. Інформація про ефективність сил і засобів радіоелектронної боротьби противника.

13. Інформація про відкладені або скасовані операції.

14. Інформація про зниклий або збитий літак, літальний апарат, зникле судно та пошуково-рятувальні операції, які плануються або проводяться.

15. Інформація про планування та проведення заходів забезпечення безпеки застосування військ (дезінформація, імітація, демонстративні дії, маскування, протидія технічним розвідкам і захист інформації).

16. Відомості про проведені інформаційно-психологічні операції, ті, що проводяться, а також плануються.

17. Інформація, яка має на меті пропаганду або виправдання широкомасштабної збройної агресії росії проти України.

18. Інформація, яка може призвести до обізнаності противника про результати ракетних ударів по військових об'єктах (пунктах), якщо така інформація не розміщувалась у відкритому доступі Генеральним штабом або іншими органами військового управління Збройних сил України.

19. Інформація, яка може призвести до обізнаності противника про результати ракетних ударів по об'єктах критичної інфраструктури держави, якщо така інформація не розміщувалася органами державної влади України.

20. Інформація про скерування, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, зокрема про їхнє переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалась у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних сил України чи Міноборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів.

21. Інформація про переміщення, рух або розташування ЗСУ чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їхньої ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалась у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних сил України.

22. Інформація, яка може дозволити противнику встановити конкретне місце розміщення сил і засобів підрозділів протиповітряної оборони.

23. Реєстраційні номери, прапори або інші позначки на озброєнні та військовій техніці іноземного виробництва, що надавалась у межах матеріально-технічної

допомоги від країн-партнерів, які безпосередньо можуть свідчити про країну походження зразка озброєння та військової техніки.

24. Фото- або відеоматеріали зі знищеними (ураженими, пошкодженими) зразками озброєння та військової техніки іноземного виробництва, які надавалися в межах матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів. Не оспорюючи необхідності обмеження поширення певної інформації в умовах дії правового режиму воєнного стану в інтересах національної безпеки, вважаємо за необхідне висловити низку зауважень, які можуть вказувати на існування загрози надмірного втручання у свободу слова [104].

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

6. Желновач Є.Г. Правові аспекти інформаційного суспільства в Україні в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 186-193.

7. Желновач Є.Г. Інформаційне суспільство в умовах війни: Українські реалії та правові аспекти. *Юридичний вісник*. № 4. 2023. С. 184-191.

8. Желновач Є.Г. Зарубіжний досвід формування інформаційного суспільства. *Право і суспільство*. № 5. 2023. С. 263-273.

9. Желновач Є.Г. Війна як каталізатор формування нових складових інформаційного суспільства в Україні. *Правові новели*. № 21/2023. С. 163-171.

10. Желновач Є.Г. Особливості підзаконного регулювання відносин інформаційного суспільства в Україні. *Електронне наукове фахове видання. Юридичний науковий електронний журнал*. № 11. 2023. С. 698-702.

Наукові праці які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Желновач Є.Г., Гончарук О.М. До питання властивості інформації під час калабарцінізму. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Одеса, 21 липня 2023 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 85-87.

6. Желновач Є.Г. В Україні вже «існував» інформаційний суверенітет. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XIV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.*, м. Одеса, 31 березня 2023 р. Одеса: ОДУВС, 2023. С. 85-88.

7. Желновач Є.Г. Закон «Про медіа» як агрегаційно-консолідований документ в умовах воєнного стану. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали міжн. наук. практ. конф.*, м. Одеса, 17 листопада 2023 р. Одеса : ОДУВС, 2023. С. 107-108.

8. Желновач Є.Г. Деякі особливості застосування спеціального законодавство України про інформаційне суспільство. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони України: матеріали Науково-практичної конференції* (Львів, 22 грудня 2023). Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 56-62.

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
Одеського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор

Сергій БРАТЕЛЬ
« 18 » 2024 року

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження
Желновача Євгена Геннадійовича на тему
«Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства в умовах
воєнного стану в Україні» в освітній процес
Одеського державного університету внутрішніх справ

Комісія у складі: завідувача кафедри адміністративної діяльності поліції факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності, кандидата юридичних наук, доцента Пишної А.Г., завідувача кафедри кібербезпеки та інформаційного забезпечення факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, кандидата юридичних наук, доцента Форос Г.В., начальника навчально-методичного відділу, кандидата технічних наук, доцента Сіфорова О.І. склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Желновача Євгена Геннадійовича на тему: «Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні», використовуються в освітньому процесі Одеського державного університету внутрішніх справ, використовуються в освітньому процесі, зокрема під час проведення семінарських і практичних занять зі здобувачами вищої освіти при вивченні наступних навчальних дисциплін: «Адміністративне право», «Адміністративна діяльність поліції», «Інформаційні технології».

Зокрема, використовуються основні положення та висновки, викладені у наступних публікаціях Є.Г. Желновача:

1. Желновач Є.Г. Правові аспекти інформаційного суспільства в Україні в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 186-193.

2. Желновач Є.Г. Інформаційне суспільство в умовах війни: Українські реалії та правові аспекти. *Юридичний бюлетень*. № 28. 2023. С. 184-191.

3. Желновач Є.Г. Зарубіжний досвід формування інформаційного суспільства. *Право і суспільство*. № 5. 2023. С. 263-273.

4. Желновач Є.Г. Війна як каталізатор формування нових складових інформаційного суспільства в Україні. *Правові новели*. № 21/2023. С. 163-171.

5. Желновач Є.Г. Особливості підзаконного регулювання відносин інформаційного суспільства в Україні. *Електронне наукове фахове видання. Юридичний науковий електронний журнал*. № 11. 2023. С. 698-702.

Члени комісії:

Завідувач кафедри
адміністративної діяльності поліції
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
кандидат юридичних наук, доцент

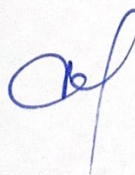
Алла ПИШНА

Завідувач кафедри
Кібербезпека та інформаційного забезпечення
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
кандидат юридичних наук, доцент

Ганна ФОРОС

Начальник навчально-
методичного відділу
кандидат технічних наук, доцент

Олександр СІФОРОВ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор
Одеського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор
Максим КОРНІЄНКО
_____ 2024 року

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Желновача Євгена Геннадійовича
«Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства в умовах
воєнного стану в Україні» у науково-дослідну діяльність
Одеського державного університету внутрішніх справ**

Комісія у складі: начальника відділу організації наукової роботи, кандидата юридичних наук, доцента Домброван Н.В., завідувача докторантури та аспірантури, кандидата юридичних наук, доцента Теслюк І.О. та ученого секретаря секретаріату Вченої ради, кандидата педагогічних наук, доцента Ісаєнка М.М., склала цей акт про те, що комісією вивчені наукові положення, пропозиції і рекомендації Желновача Євгена Геннадійовича щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ при проведенні наукових досліджень за темою НДР ОДУВС, а саме: загальноуніверситетською темою «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (реєстраційний номер 0123U103538), а також темою науково-дослідної роботи кафедри адміністративної діяльності поліції: «Захист та дотримання прав людини в поліцейській діяльності (державний реєстраційний номер 0123U104419).

Комісія дійшла висновку, що дисертаційне дослідження Желновача Євгена Геннадійовича щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні» становить цінність для наукової діяльності, а надані матеріали мають високий теоретичний рівень, зокрема, наступні публікації:

1. Желновач Є.Г. Правові аспекти інформаційного суспільства в Україні в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 186-193.

2. Желновач Є.Г. Інформаційне суспільство в умовах війни: Українські реалії та правові аспекти. *Юридичний бюлетень*. № 28. 2023. С. 184-191.

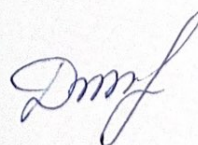
3. Желновач Є.Г. Зарубіжний досвід формування інформаційного суспільства. *Право і суспільство*. № 5. 2023. С. 263-273.

4. Желновач Є.Г. Війна як каталізатор формування нових складових інформаційного суспільства в Україні. *Правові новели*. № 21/2023. С. 163-171.

5. Желновач Є.Г. Особливості підзаконного регулювання відносин інформаційного суспільства в Україні. *Електронне наукове фахове видання. Юридичний науковий електронний журнал*. № 11. 2023. С. 698-702.

Результати дисертаційного дослідження Желновача Євгена Геннадійовича на тему: «Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні» впровадженні у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ.

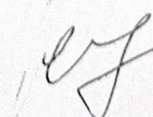
**Начальник відділу
організації наукової роботи
кандидат юридичних наук, доцент**

 Наталія ДОМБРОВАН

**Завідувач
докторантури та аспірантури,
кандидата юридичних наук, доцент**

 Ірина ТЕСЛЮК

**Учений секретар секретаріату
Вченої ради ОДУВС
кандидат педагогічних наук, доцент**

 Максим ІСАЄНКО